ANKARA ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BOŞANMA SÜRECİNDE VELAYET İLE İLGİLİ ANLAŞMAZLIK YAŞAYAN EBEVEYNLERİN ÇOCUKLARINA İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ VE ÇOCUKLARIN BOŞANMAYA UYUM DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Okan AYDIN

EV EKONOMİSİ (ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ) ANABİLİM DALI

ANKARA

2009

Her hakkı saklıdır

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

BOŞANMA SÜRECİNDE VELAYET İLE İLGİLİ ANLAŞMAZLIK YAŞAYAN EBEVEYNLERİN ÇOCUKLARINA İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ VE ÇOCUKLARIN BOŞANMAYA UYUM DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Okan AYDIN

Ankara Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Ev Ekonomisi (Çocuk Gelişimi ve Eğitimi) Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Gülen BARAN

Bu araştırmada, boşanma sürecinde velayet ile ilgili anlaşmazlık yaşayan ebeveynlerin çocuklarına ilişkin düşünceleri ile bu düşünceler üzerinde etkili olabilecek etmenlerin belirlenmesi ve ebeveynleri boşanma sürecinde olan dokuz-on iki yaş grubundaki çocukların boşanmaya uyum düzeylerinin saptanması ile çocukların boşanmaya uyum düzeylerinde etkili olabilecek etmenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya Ankara'daki on bir aile mahkemesinde boşanma davaları devam eden, bu süreçte velayet ile ilgili anlaşmazlık yaşayan doksan üç çift ile bu kişilerin dokuz-on iki yaş grubundaki doksan üç çocuğu dahil edilmiştir. Araştırmada "Ebeveyn Kişisel Bilgi ve Eğilim Formu", "Çocuk Bilgi Formu" ve "Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği (ÇBUÖ)" kullanılmıştır. Veriler "betimleyici istatistikler", "iki değişken için ki-kare testi", "Mann Whitney-U testi" ve "Kruskal Wallis testi" kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda; anne ve babaların velayete yönelik tercihlerinde, velayet ile ilgili isteklilik düzeylerinde, velayetle ilgili kararda çocuğun görüşünün alınmasına ilişkin yaklaşımlarında, velayeti alabilmek için belirttikleri nedenlerde, reşit olmayan çocukların velayetinin ayrılması ile ilgili düşüncelerinde ve boşanmadan en fazla kimin etkilendiğine ilişkin yaklaşımlarında ebeveynin cinsiyetinin anlamlı bir farklılık yarattığı ($p<.05$, $p<.01$) saptanmıştır. Araştırmada çocukların boşanmaya uyum düzeylerinde doğum sırasının anlamlı farklılığa neden olduğu ($p<.01$), diğer yandan cinsiyetin, yaşın, kardeş sayısının, anne-baba ayrılığını öğrendiği kişinin, birlikte yaşadığı ebeveynin, diğer ebeveyn ile görüşme durumunun, anne-babanın yaş grubunun, öğrenim düzeyinin, çalışma durumunun, çocuk için profesyonel yardım alınmasının ve anne-babanın ayrı yaşadığı sürenin anlamlı bir farlılık yaratmadığı ($p>.05$) saptanmıştır.

Aralık 2009, 145 sayfa

Anahtar Kelimeler: Boşanma, velayet, boşanmaya uyum

ABSTRACT

Master Thesis

THE STUDY OF PARENTS IN THE DIVORCE PROCESS WHO IN DISACCORD ABOUT GUARDIANSHIP THOUGHTS TOWARDS THEIR CHILDREN AND CHILDREN'S LEVEL OF ADJUSTMENT TO DIVORCE

Okan AYDIN

Ankara University

Graduate School of Natural and Applied Sciences

Department of Home Economics (Child Development and Education)

Supervisor: Prof. Dr. Gülen BARAN

This study aims to determine the opinions of divorcing couples regarding their children, the factors which can have an effect on their opinions and adjustment levels of children between the ages of nine-twelve, beside this find out the factors which can be effective in their level of adjustment to divorce. The sample of the study had been drawn from ninety three couples whose divorce process have been continuing at eleven family courts in Ankara with dispute regarding guardianship and ninety three children of these couples between the ages of nine and twelve. "Parent's Personal Information and Tendency Form", "Children Information Form" and "The Children's Divorce Adjustment Inventory (CDAI)" had been used in the study. Data had been analyzed with "descriptive statistics", "two-variable chi square test", "Mann Whitney-U test" and "Kruskal Wallis test".

According to the results of the study, parent's gender has a significant affect on fathers' and mothers' choices regarding guardianship, their level of willingness for guardianship, their opinion about taking children's opinion for guardianship, their reasons for taking guardianship, their ideas about separation of guardianship of minors and their attitudes towards who is affected more from divorce ($p<.05$, $p<.01$). In this study it is found that birth order of children have significant effect on children's level of adjustment to divorce ($p<.01$), on the other hand gender, age, number of siblings, the person informing about the divorce, contacting the other parent, parents' age group, level of education, employment status, professional help for children and period parents' live separated have no significant effect on children's level of adjustment to divorce ($p>.05$).

December 2009, 145 pages

Key Words: Divorce, guardianship, adjustment to divorce

TEŞEKKÜR

Çalışmamın her anında tecrübeleriyle beni destekleyen, sabrı ve güler yüzü ile çalışma motivasyonumu artıran, bilgisi ve profesyonel yaklaşımıyla rehber olan, sadece bir hoca olarak değil, bir insan olarak da çok şey borçlu olduğum değerli tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Gülen BARAN'a (Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü) sonsuz teşekkürlerimi borç bilirim.

Ayrıca veri toplama aşamasında desteklerini esirgemeyen, Ankara aile mahkemelerinde görev yapan hakimler ve uzmanlara, verilerin analizinde rehber olan Sayın Dr. Müdriye Yıldız BIÇAKÇI'ya (Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü), çalışmamın her anında desteğini esirgemeyen Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Uzmanı Arzu ERGİŞİ'ye, Sosyal Hizmet Uzmanı Zeynep YEŞİLYURT'a, sadece araştırma sürecinde değil, yaşamımın tümünde fedakarlıklar göstererek içten desteklerini yaşatan annem Türkan AYDIN, babam Rıfat AYDIN ve kardeşim Onur AYDIN'a en derin duygularımla teşekkür ederim.

Okan AYDIN
Ankara, Aralık 2009

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
TEŞEKKÜR iii
SİMGELER DİZİNİ vi
ÇİZELGELER DİZİNİ vii
1. GİRİŞ 1
2. KURAMSAL TEMELLER VE KAYNAK ÖZETLERİ 4
2.1 Boşanmanın Tanımı ve Nedenleri 4
2.1.1 Ekonomik durum 5
2.1.2 Eğitim durumu 6
2.1.3 Sosyo-kültürel durum 8
2.1.4 Evlilik yaşı 10
2.2 Boşanma Oranlarındaki Artışın Nedenleri 11
2.3 Türkiye'de Boşanma 13
2.3.1 Medeni Kanun'a göre boşanma nedenleri 14
2.4 Boşanmanın Yetişkinler Üzerindeki Etkileri 17
2.4.1 Duygusal ve ruhsal etkiler 18
2.4.2 Sosyal etkiler 19
2.4.3 Ekonomik etkiler 20
2.5 Boşanma Sürecindeki Ebeveynlerin Çocukların Velayetine İlişkin Sorunları 22
2.5.1 İlgisiz ebeveyn 25
2.5.2 Aşırı ilgili ebeveyn 25
2.5.3 Ruh sağlığı bozuk ebeveyn 26
2.5.4 Alkol ve uyuşturucu bağımlısı ebeveyn 26
2.6 Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri 26
2.6.1 Okul öncesi dönemdeki etkiler 31
2.6.2 Okul dönemindeki etkiler 32
2.6.3 Ergenlik dönemindeki etkiler 34
2.7 Çocuğun Boşanmaya Uyumunu Etkileyen Etmenler 35
2.7.1 Çocuğun ebeveynleri ile ilişkisinin niteliği 36

2.7.2 Ebeveynler arası uyum 36
2.7.3 Ekonomik ve sosyal durum 37
2.7.4 Bireysel özellikler 38
2.8 Kaynak Özetleri 39
3. MATERYAL VE YÖNTEM 53
3.1 Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi 53
3.2 Veri Toplama Araçları 57
3.2.1 Ebeveyn Kişisel Bilgi ve Eğilim Formu 57
3.2.2 Çocuk Bilgi Formu 57
3.2.3 Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği (ÇBUÖ) 58
3.3 Veri Toplama Yöntemi 61
3.4 Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi 62
4. BULGULAR VE TARTIŞMA 65
5. SONUÇ VE ÖNERİLER 118
KAYNAKLAR 123
EK 1 Ebeveyn Kişisel Bilgi ve Eğilim Formu 137
EK 2 Çocuk Bilgi Formu 144
ÖZGEÇMİŞ 145

SİMGELER DİZİNİ

CDAI	The Chıldren’s Dıvorce Adjustment Inventory
ÇBF	Çocuk Bilgi Formu
ÇBUÖ	Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği
EKBEF	Ebeveyn Kişisel Bilgi ve Eğilim Formu
f	Frekans
KS	Kolmogorov–Smirnov testi
N	Örneklem büyüklüğü
p	Anlamlılık düzeyi
sd	Serbestlik derecesi

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1 Araştırmaya alınan annelere ilişkin demografik özellikler 54

Çizelge 3.2 Araştırmaya alınan babalara ilişkin demografik özellikler 55

Çizelge 3.3 Araştırmaya alınan çocuklara ilişkin demografik özellikler 56

Çizelge 3.4 Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği'ne ait Kolmogorov–Smirnov normal dağılım testi sonuçları 63

Çizelge 4.1 Ebeveynlerin evlilik durumlarına ilişkin dağılımlar 66

Çizelge 4.2 Ebeveynlerin cinsiyetine göre evliliklerine ilişkin çeşitli özelliklerine ait ki-kare testi sonuçları 68

Çizelge 4.3 Ebeveynlerin velayetin kime verilmesi gerektiğine ilişkin görüşlerine ait ki–kare testi sonuçları 70

Çizelge 4.4 Ebeveynlerin velayeti almaya yönelik istekliliklerine ilişkin ki–kare testi sonuçları 72

Çizelge 4.5 Ebeveynlerin velayet kararı verilirken çocuğun görüşlerinin dikkate alınmasına ilişkin görüşlerine ait ki–kare testi sonuçları 73

Çizelge 4.6 Velayet kararında çocuğun görüşünün alınmaması taraftarı olan ebeveynlerin belirttikleri nedenlere ilişkin ki–kare testi sonuçları 75

Çizelge 4.7 Ebeveynlerin velayeti alabilmek için belirttikleri nedenlere ilişkin ki–kare testi sonuçları 76

Çizelge 4.8 Ebeveynlerin reşit olmayan çocukların velayetinin farklı ebeveynlere verilmesine ilişkin görüşlerine ait ki–kare testi sonuçları 77

Çizelge 4.9 Ebeveynlerin çocuğun diğer ebeveyn ile görüşme sıklığına ilişkin görüşlerine ait ki–kare testi sonuçları 79

Çizelge 4.10 Ebeveynlerin velayeti almaları durumunda çocuğa kimin bakacağına ilişkin ki–kare testi sonuçları 80

Çizelge 4.11 Ebeveynlerin velayeti almaları durumunda çocuğun eğitimine ilişkin görüşlerine ait ki–kare testi sonuçları 82

Çizelge 4.12 Ebeveynlerin velayeti alamamaları durumunda çocukla ne sıklıkta bir araya gelmek istediklerine ait ki–kare testi sonuçları 83

Çizelge 4.13 Ebeveynlerin velayeti alamamaları durumunda çocuklarının eğitimine verecekleri desteğe ilişkin ki–kare testi sonuçları 85

Çizelge 4.14 Ebeveynlerin velayeti alamamaları durumunda çocuğa nafaka ödemeye ilişkin görüşlerine ait ki–kare testi sonuçları 86

Çizelge 4.15 Ebeveynlerin velayeti alamamaları durumunda çocuğa nafaka dışında maddi destek vermeye ilişkin görüşlerine ait ki–kare testi sonuçları 87

Çizelge 4.16 Nafaka dışında çocuğa maddi destekte bulunmayacağını belirten ebeveynlerin belirttikleri nedenlere ait ki–kare testi sonuçları 88

Çizelge 4.17 Ebeveynlerin velayeti alamamaları durumunda eski eşin çocukla görüşmesine engel olma durumuna ilişkin düşüncelerine ait ki–kare testi sonuçları 89

Çizelge 4.18 Ebeveynlerin boşanma sürecinden en fazla kimin etkilendiğine ilişkin görüşlerine ait ki–kare testi sonuçları 90

Çizelge 4.19 Boşanmadan en fazla çocuğun etkilendiğini düşünen ebeveynlerin çocukları için profesyonel yardım almalarına ait ki– kare testi sonuçları 92

Çizelge 4.20 Ebeveynlerin çocuklarının nasıl bir evlilik yapmasını istediklerine ait ki–kare testi sonuçları 93

Çizelge 4.21 Ebeveynlerin boşanmalarının çocuğun evliliğe bakışını etkilemesi konusundaki düşüncelerine ait ki–kare testi sonuçları 94

Çizelge 4.22 Ebeveynlerin boşanmaları durumunda yeniden evlenmeye ilişkin düşüncelerine ait ki– kare testi sonuçları 96

Çizelge 4.23 Boşandıktan sonra yeniden evlenmek istediğini ifade eden ebeveynlerin çocuklarının bu evlilikten etkilenme durumuna ilişkin düşüncelerine ait ki–kare testi sonuçları 97

Çizelge 4.24 Çocukların cinsiyetine göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Mann Whitney-U testi sonuçları 98

Çizelge 4.25 Çocukların yaşlarına göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları 100

Çizelge 4.26 Çocukların doğum sırasına göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları 102

Çizelge 4.27 Çocukların kardeş sayılarına göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları 103

Çizelge 4.28 Çocukların anne-baba ayrılığını öğrendikleri kişiye göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları 104

Çizelge 4.29 Çocukların birlikte yaşadıkları ebeveyne göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Mann Whitney-U testi sonuçları 105

Çizelge 4.30 Çocukların ayrı yaşadığı ebeveyni ile görüşme durumuna göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Mann Whitney-U testi sonuçları 106

Çizelge 4.31 Çocukların annelerinin yaşlarına göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları 108

Çizelge 4.32 Çocukların babalarının yaşlarına göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları 109

Çizelge 4.33 Çocukların annelerinin öğrenim düzeyine göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları 110

Çizelge 4.34 Çocukların babalarının öğrenim düzeyine göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları 111

Çizelge 4.35 Çocukların annelerinin çalışma durumuna göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları 112

Çizelge 4.36 Çocukların babalarının çalışma durumuna göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları 114

Çizelge 4.37 Çocukların profesyonel yardım alma durumuna göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Mann Whitney-U testi sonuçları 115

Çizelge 4.38 Çocukların anne-babalarının ayrı yaşadığı süreye göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları 116

1. GİRİŞ

Aile; içinde insan türünün belli bir şekilde üretildiği, cinsel ilişkinin belirli bir şekilde düzenlendiği, ilk sosyalleşme sürecinin ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda meydana getirilmiş kültürel zenginliklerin nesilden nesile aktarıldığı, biyolojik, psikolojik, ekonomik ve toplumsal boyutları olan en temel sosyal birimdir (Kızılçelik ve Erjem 1996). Şahinkaya'ya (1990) göre ise aile; evlenme, kan veya evlat edinme bağlarıyla birbirine bağlanmış, aynı evde yaşayan, aynı geliri paylaşan, oynadıkları karı-koca, anne-baba, evlat ve kardeş rolleri ile birbirlerine etki yapan, kendilerine özgü bir görgüyü oluşturup kuşaktan kuşağa aktaran insan topluluğudur.

Aile; toplumsal düzenin en küçük ve en önemli parçasıdır. Toplumun en küçük birimi olarak kabul edilen ailenin insan yaşamında vazgeçilmez bir önemi vardır. İnsanın ihtiyaçlarını karşılayabileceği doğal yer kendi ailesidir. Bireyin yaşamından doyum sağlaması, bireysel fonksiyonlarını etkili bir şekilde yerine getirmesi ve yaşadığı topluma uygun bir kişi olarak yetişmesi önce aile çevresinde mümkün olmaktadır (Nazlı 2000, Erkal 2003).

Toplum bir bütün olarak yapısı ve işleyişi ile tarihsel süreç içerisinde nasıl köklü bir değişime uğruyorsa, aile kurumu da buna bağlı olarak köklü nitelik ve nicelik değişimlerinden geçmektedir (Timur 1982). Aile kurumunun geçirdiği değişimi; her aileyi oluşturan temel öğeler olan kadın, erkek ve çocukların rollerinde, ayrıca buna bağlı olarak ailenin görevlerinde ortaya çıkmış olan değişiklikler içinde izlemek gerekmektedir (Gönen ve Hablemitoğlu 1993). Ailenin yapısını etkileyecek en önemli durum anne ya da babadan birisinin çeşitli nedenlerle aileden kopması ve bu yüzden ailenin işlevlerinin birçoğunun aksamasıdır. Bu sorunların varlığı ailenin çözülmeye doğru gittiği endişesini doğurmaktadır. Çözülen aile ilişkileri sonucu ortaya çıkan aile tipi, parçalanmış ailedir. Boşanma sonucu ortaya çıkan parçalanmış aileler evrensel boyutta hızla artmaktadır (Anonim 2001a).
îîî

Sanayi devrimi sonrasında batı toplumlarında cinsiyet ayrımcılığına karşı çıkan mücadeleler sonucunda cinsiyetler arasında büyük oranda siyasal, ekonomik ve toplumsal eşitlik sağlanmıştır. Kadının toplumsal yapı içerisinde feodal döneme göre modern toplumda edilgen bir yapıdan etkin bir konuma geçmesiyle; aile ve boşanma gibi sosyal olgularda modern yaşama özgü yeni durumlar ortaya çıkmıştır. Aile yapısal olarak küçülmüş, aile içi ilişkilerde cinsiyet eşitliği ön plana çıkmış, boşanmanın geleneksel ve dini tabuların etkisinden kurtulmasıyla boşanma oranları artmış, artan oranlar sebebiyle boşanma evrensel bir sorun olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Abadan 1982).

Geçmişe oranla boşanma, bugün hemen her toplumda daha yaygın ve daha yüksek oranlardadır. Boşanmanın önemi sadece gerçekleştiği aileyi ve onun üyelerini değil, doğurduğu sonuçlar ile tüm toplumu etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Boşanma sonucunda aile parçalanma sürecine girmekte, aile içindeki yetişkinler ve varsa çocuklar sosyal destek sistemlerinden yeterince destek görememeleri durumunda boşanma sürecinde ve sonrasında psikolojik, duygusal ve mental boyutta çeşitli sorunlar ile karşı karşıya kalmaktadır (Benedek ve Brown 1997).

Boşanma, eşler için mutsuz bir evlilikten çıkış veya kurtuluş gibi görünse de, gerçekte büyük umut ve beklentilerle kurulmuş olan evliliğin ve aile sisteminin yıkımı demektir. Ayrılmanın kaçınılmaz ve gerekli olduğu durumlarda dahi boşanmayla sorunlar eşler açısından tam olarak bitmeyebilmekte, boşanma eşleri psiko-sosyal, ekonomik yönden sarsabilmektedir. Bu nedenlerden dolayı genel olarak boşanma, evlilik öncesi özgürlüğe tam bir dönüş veya kurtuluş, yani yeni bir bekarlık dönemi olarak değerlendirilmemelidir (Yörükoğlu 2003). Boşanmanın çocuklar açısından ortaya çıkarabileceği kimi sorunlar ise; korku, üzüntü, öfke, suçluluk, yalnızlık, reddetme, uyku problemleri, kendi kendini tatmin, okul problemleri, psikolojik ve fiziksel hastalıklar, yemek yeme problemleri olarak belirtilebilmektedir. Çocuğun sorunlar ile başa çıkabilmesi için bunları dışa vurması ve sorunların farkına varan ebeveynlerin uygun sorun çözme yöntemlerini, profesyonel destek de alarak sağlamaya çalışmaları gerekmektedir. Aksi takdirde önemli risk zamanında çözülmeyen sorunların etkilerini uzun vadede göstermesidir (Cohen 2002).

Boşanma sürecinde ve sonrasında ebeveynler ve çocuk açısından en önemli konulardan birisi velayet, yani çocuğun hukuki sorumluluğunu ve bakım görevini hangi ebeveynin üstleneceğidir. Bu yeni yaşam düzeninde çocuğun birlikte yaşadığı velayet sahibi ebeveyni kadar, ayrı yaşadığı ebeveyni ile ilişkisinin niteliği de çocuğun gelişimini doğrudan etkilemektedir (Öztürk 2008). Aile yapısı çeşitli nedenlerle parçalanabilir, fakat ebeveynlere düşen görev çocuğun bu süreçten en az düzeyde etkilenmesini sağlamaktır (Baran ve Bütün Ayhan 2004).

Bu bakış açısıyla gerçekleştirilen çalışmada, boşanma sürecinde velayet ile ilgili anlaşmazlık yaşayan ebeveynlerin çocuklarına ilişkin düşünceleri ile bu düşünceler üzerinde etkili olabilecek etmenlerin belirlenmesi ve ebeveynleri boşanma sürecinde olan çocukların boşanmaya uyum düzeylerinin saptanması ile çocukların boşanmaya uyum düzeylerinde etkili olabilecek etmenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. KURAMSAL TEMELLER VE KAYNAK ÖZETLERİ

2.1 Boşanmanın Tanımı ve Nedenleri

Evlilik, iki insanın kurduğu bir bağ olarak sürekli birliktelik amacını taşır. Ancak karşısındaki tüm kamusal baskı, gelenek ve göreneklere rağmen, evlilik birliğinin bozulması kimi durumlarda kaçınılmaz olabilmektedir. Evlilik birlikteliğinin sonlanması anlamına gelen boşanma, teorik anlamda yasal olarak kurulan evlilik birliğinin yine yasal olarak sona ermesidir (Özgüven 2000).

Boşanma, ailenin bölünmesine ve dağılmasına yol açan, yetişkinleri olduğu kadar, varsa çiftin çocuklarını ve diğer aile üyelerini de sarsabilen yıpratıcı bir olaydır (Çelikoğlu 1997). Boşanma, bir arada yaşama isteğini kaybeden bireylerin verdikleri karar sonucu ayrılmalarıdır ve en temelde ailenin parçalanması demektir (Walzcak ve Burns 2004). Boşanma; kültür, evlenme yaşı, eğitim ve sosyo- kültürel uyumsuzluk gibi nedenlerden doğmasına rağmen, en temelde evlilikteki sorunların çözülememesi nedeniyle ailenin dağılması sonucu ortaya çıkan bir durumdur (Raley ve Bumpass 2003).

Boşanma ilk olarak düşünsel ve duygusal boyutta ortaya çıkan, ayrılık sonrası hukuki karar ile kesinleşen ve yeni bir yaşam düzeni kurulması ile sonuçlanan, psikolojik, sosyal ve ekonomik boyutları olan bir süreçtir (Uyar 1999). Boşanma, evliliklerini iyi olarak değerlendirenler için bir kriz, evliliklerini kötü olarak görenler için ise yeni bir yaşam düzeni kurma fırsatıdır (Kalmijn ve Monden 2006).

Boşanma kararının alınması bilişsel, zor bir süreçtir ve bu kararın verilmesinde; evliliğin devamından elde edilecek faydanın, evliliğin sonlanmasından elde edilecek faydadan daha az görülmesi temel neden olmaktadır (Raley ve Bumpass 2003). Arıkan (1996), boşanmanın nispeten modern bir fenomen olarak görülmesine karşın, aile ve evlenme olguları gibi zaman ve mekan boyutlarını aşan evrensel bir olgu olduğunu belirtmiştir.

Boşanma ile ilişkili olduğu düşünülen pek çok değişkeni belirtmek olanaklıdır. Boşanmanın en somut nedenleri; psikolojik hastalıklar, şiddet, intihar ve aldatma gibi durumlardır (Carrere vd. 2000). Bununla birlikte boşanmanın temel nedenleri; ekonomik ve çalışma durumu, sosyo-kültürel durum, eğitim durumu ile evlilik yaşı boyutlarında ele alınabilmektedir (Arıkan 1992, Kalmijn vd. 2004).

2.1.1 Ekonomik durum

Ailenin gelir düzeyinden çok, gelirin sürekliliği ve ekonomik gücün devamlılığı ile evlilik dengesi arasında paralel yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca evlenecek kişilerin ekonomik açıdan denklikleri ve ev ekonomisi üzerindeki ortak idare biçimleri evlilikteki başarı şansını artıran önemli etkenlerdendir (Arıkan 1992, Jalovaara 2002, Ebenuwa 2008). Evli çiftin ekonomik güç açısından uyumu, ortak karar verme açısından demokratik bir yapıyı evlilik içerisinde etken kılan temel unsurlardandır (Bengston ve Allen 1993).

Ailedeki gelir düzensizleştikçe, evlilikteki çatışmaların artma, dolayısıyla boşanma riskinin daha fazla ortaya çıkma olasılığı vardır (Giddens 2000). Arıkan'ın (1996) belirttiği gibi özellikle geleneksel ataerkil değerlerin hakim olduğu toplumlarda, kadının ekonomik geliri kocasının gelirini aştığında çatışma riski ortaya çıkabilmekte, kadının geliri olmadığında ve eşinden düşük olduğunda ise kadının sorunlara katlanma zorunluluğu artabilmektedir.

Gerçekleştirilen bazı araştırmalar tek başına düşük sosyo-ekonomik düzeyin de boşanma nedeni olabileceğini göstermektedir. Ekonomik olarak dezavantajlı kişilerin evliliğinde; evin ihtiyaçlarının karşılanamaması, maddi gelir elde etmek için suça yönelik olası davranışlar ve işsizlik gibi durumlar evlilik dengesini bozarak boşanmaya yol açabilmektedir. Ayrıca düşük sosyo-ekonomik düzeyde yaşayan kişiler evliliklerinde sevgilerini göstermeye daha az eğilimli olabilmektedir. Bu durum ise evlilikteki uyumu olumsuz biçimde etkilemektedir (Amato ve Previti 2003).

İlgili literatürde gerçekleştirilen çeşitli araştırmalar, işsizlikle, evlilik dengesi arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Kadının çalışmadığı ailelerde, kocanın bir yıldan fazla işsiz kalması, evlilikteki sorunların sürekli hale gelmesinin yolunu açarak boşanma riskini artırmaktadır (Arıkan 1996). Aile yapısı içerisinde sürekli gelir getirici bir işte çalışan bireyin olmaması durumunda eş ilişkileri olumsuz etkilenmekte, boşanma olasılığı ortaya çıkabilmektedir (Bengston ve Allen 1993).

Evlilikteki bireylerin çalışma durumu ile evlilik dengesizliği ve boşanma arasındaki ilişki üstünde yoğunlaşan görüşler üçe ayrılmaktadır. İlk görüş; sürekli işsizliğin, çiftin sahip olduğu sosyal destekleri zaman içerisinde kaybederek, aile üyelerinin ihtiyaçlarının karşılanamamasına yol açtığını, bu durumun eş ilişkisini olumsuz etkilediğini ve boşanma riskini artırdığını belirtmektedir. İkinci görüş; işsizliğin doğrudan boşanmaya yol açmadığı, ancak evlilikte var olan gerilimi artırdığı şeklindedir. Üçüncü görüş ise; işsizliğin evlilikteki dengesizlik üzerinde çok az etkisinin olduğu, hatta işsizliğin eşler arasındaki dayanışmayı artırdığını vurgulamaktadır (Arıkan 1992). Ancak genel olarak işsizlik ve gelir yokluğu durumunda eşler bir süre dayanışma içerisinde olabilseler de, durumun kriz boyutunu aşıp, kronik hale gelmesi evlilikteki dengeyi olumsuz olarak etkileyerek boşanma riskini ortaya çıkarabilmektedir (Buehlman vd. 1992).

Sanayileşme süreci ile birlikte kadının toplum içindeki yerinin değişmesi, boşanma oranlarının artmasında önemli rol oynamaktadır. Özellikle çalışan kadın, ekonomik bağımsızlığın verdiği güvenle, erkeğin baskıcı davranışlarına karşı direnebilmektedir (Gönen ve Hablemitoğlu 1993).

2.1.2 Eğitim durumu

Eğitim durumu evlilik içerisinde eşlerin ilişkisini etkileyen temel değişkenlerden birisidir. Eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin evlilikleri daha dengeli olabilmektedir. Aynı şekilde eşlerin eğitim seviyesinin eşit olması, evlilikteki başarı şansını artırmaktadır (Carrere vd. 2000). Eğitim durumu çiftler arasındaki iletişimi olumlu etkileyerek, sorunların çözümünü kolaylaştırmaktadır. Ayrıca eğitim düzeyi yüksek

olan bireylerin evlilikten beklentileri fazladır ve evliliği daha çok duygusal birliktelik olarak görme eğilimindedirler. Bu kişilerin evliliklerindeki temel sorun iletişimsizlikten çok, duygu yoğunluğunun azalmasından kaynaklanmaktadır (Amato ve Previti 2003).

Evlilik birliği içerisinde özelikle geleneksel değerlerin hakim olduğu toplumlarda, kocanın eğitim seviyesinin yüksek olması ailenin prestijini artırmakta, buna karşın kadının eğitim seviyesinin eşininkinden yüksek olması otoriteye önem veren kocanın evliliğini sorgulamasına yol açmaktadır (Arıkan 1992, Yörükoğlu 2000).

Evlilikte problem kaynağı olabilecek durumlardan birisi; eşlerin eğitim durumlarını ve mesleki statülerini güç objesi olarak birbirlerine karşı kullanmaları noktasında ortaya çıkabilmekte, evliliğin birlik yapısını zedeleyen bu durum, tarafların boşanmasının yolunu açabilmektedir (Özgüven 2000). Bununla birlikte genel olarak insanlar özellikle eğitim seviyesi denk kişiler ile evlenmeyi tercih etmektedir (Lyngstad 2004).

Boşanmanın mesleki ve eğitim düzeyi ile bağlantısı bulunmaktadır. Üst gelir seviyesinde olan kadınlarda boşanma oranı daha yüksektir ve sürekli bir işi olan kadınlar evliliklerinde sorun olduğunda boşanmayı daha kolay bir biçimde çözüm yolu olarak düşünmektedirler (Yazan 1991).

Kadının toplum içerisindeki konumunun farklılaşması ile boşanma oranlarındaki artış arasındaki ilişki iki farklı bakış açısı ile değerlendirilmektedir. Bir görüşe göre; kadının çalışma hayatına girmesi ile ailesine ayırdığı zaman ve fedakarlık duygusu azalmaktadır. Bu nedenle evlilik kurumu daha az kutsal sayılmaktadır. Ayrıca ebeveynlerin çocuk üzerindeki denetleyici rolü sınırlanmakta ve çiftler az sayıda çocuk yapma eğilimine girmektedir. Diğer görüşe göre ise, değişim süreci sonunda aile daha güçlü, demokratik ve çağdaş toplum düzenine daha uyumlu bir biçim alarak ortaya çıkmaktadır. Erkek daha az hükmedici oldukça, kadın yasalarda ve günlük yaşamda erkekle eşdeğerlik kazanmakta, aile içinde; eşlerin birbirleri ve çocuklarıyla olan ilişkilerde karşılıklı uyum ve kişisel doyum sağlanmaktadır. Çocuk bu demokratik yapıdan olumlu olarak etkilenmektedir. Modern dünyada boşanmalar bu değişim sürecine uyum sağlayamayan ailelerde gerçekleşmektedir (Koşar 1992).

2.1.3 Sosyo-kültürel durum

Evli çiftlerin yaşadıkları yer ile boşanma riskinin ortaya çıkması arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Kentsel yerlerde boşanma oranı, kırsal bölgelere göre daha yüksektir. Bu durum, kırsal bölgelerde sosyal kontrolün, kentsel yerlere göre daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Kırsal bölgelerde evlilikte sorun olduğunda, geniş aile yapısı içerisinde aile büyüklerinin müdahale şansı daha fazla olabilmekte, dinsel ve geleneksel değerler bu yapıyı desteklemektedir. Kentsel alanlarda özellikle sanayi devrimi sonrası yaşanan hızlı toplumsal değişme ile birlikte ortaya çıkan özgürlük anlayışı, evlilik kurumu üzerindeki dinsel ve geleneksel otoriteyi zayıflatmış, bu durum kentsel bölgelerde boşanmaların yaygınlaşmasının yolunu açmıştır (Arıkan 1992, Yörükoğlu 2000).

Evlilikteki dengeyi etkileyen bir diğer unsur çocuğun varlığıdır. Evli çiftin çocuk sahibi olması ile boşanma arasında ters yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir. Gerçekleştirilen çalışmalar, çocuksuz çiftlerin boşanma riskinin daha fazla olduğunu göstermektedir (Cohen 2002). Bununla birlikte tek başına çocuğun varlığının, yolunda gitmeyen evlilikleri kurtarmaya yetmediği bilinmektedir (Beardslee vd. 2003). Ayrıca kimi zaman çocuklar da boşanmalarda etken olabilmekte; istenmeyen hamilelik sonucu doğan çocuklar, evlilikte problemlere veya boşanmaya yol açabilmektedir. Özellikle evlilik öncesi hamilelik nedeniyle zorunlu olarak gerçekleştirilen evliliklerin boşanma ile sonuçlanma riski yüksek olmaktadır (Arıkan 1996).

Çocukların sayı ve cinsiyeti modern toplumlarda genel olarak boşanmaya neden olmamakla birlikte, feodal değerlerin hâkim olduğu toplumlarda erkek çocuk sahibi olmak isteyen baba adayı, bu beklentisi uzun zaman dilimi içerisinde gerçekleşmediğinde boşanmayı tercih edebilmektedir (Morgan ve Pollard 2002).

Kişilerin evliliğe ve boşanmaya bakış açılarını etkileyen önemli unsurlardan birisi de dini inanışlarıdır (Collange 1996). Evliliği kutsal olarak gören ve evliliğin korunması için boşanmayı yasaklayan Hıristiyanlığın Katolik mezhebinden olanların, Ortodoks ve Protestan mezhebinden olanlara göre boşanma olasılıkları düşük olabilmektedir.

Musevelik'te ise boşanmaya ilk zamanlardan itibaren izin verilmesine rağmen, istenilen bir durum değildir. İslam dini ise boşanmaya Hıristiyanlığın Katolik mezhebi kadar îîîolumsuz yaklaşmamakla birlikte, fazla hoşgörü ile de bakmamaktadır (Arıkan 1992). İnsanların dini inanışları onların evlilik ve boşanmaya bakış açılarını etkilediği gibi, farklı din ve mezhepten olanların yaptıkları evliliklerde boşanma riski daha fazla olabilmektedir (Arıkan 1996).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile boşanma arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Refah toplumu olarak adlandırılan gelişmiş ülkelerdeki boşanma oranı, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksektir (Aktaş 1992). Bu durumun nedeni az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin aksine, gelişmiş ülkelerde evliliğin zorunlu bir ekonomik ortaklık olarak görülmemesinden kaynaklanmaktadır (Giddens 2000).

Eşlerin ebeveynlerinin evlilik dengesi de, boşanmaya bakış açısını etkileyen durumlardan birisidir. Boşanmış ebeveynlerin çocukları, daha fazla boşanma eğiliminde olabilmektedir (O'Connor vd. 2000). Bu durum öğrenilmiş bir davranışın yansıması olabileceği gibi, genetik bir yatkınlıktan da kaynaklanabilmekte, ayrıca evlilik kalitesi sonraki kuşaklara devredilebilmektedir (Rutter vd. 1999, Sander vd. 1999). Gerçekleştirilen bazı araştırmalar; kişilerin evlilikleri ile bu kişilerin ebeveynlerinin evlilik dengesi arasında yüksek korelasyon olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Ebeveynlerinin evliliklerindeki sorun nedeniyle ayrıldıklarını gören kişi, kendi evliliğinde problem ile karşılaştığında uygun sorun çözme yöntemlerini denemeden, boşanmayı bir çözüm yolu olarak tercih edebilmektedir (Amato ve Booth 2001).

Ebeveynlerin boşanmış olmasıyla çocukların boşanma eğilimi arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaşan dört görüş vardır. Psikopatolojik görüşe göre; ebeveynlerin kişisel özelliklerinin çocuğa geçmesi, çocuğun da evliliğinde benzer sorunlar yaşamasına yol açmaktadır. Ekonomik görüşe göre; özellikle kadınlar açısından aile gelirinin azalması ve aşağıya doğru sosyal hareketlilik, daha sonraları çocukların eş seçimi ve uygun evlilik yapabilme şansını sınırlamaktadır. Sosyal öğrenme görüşüne göre; boşanma öncesinde, evdeki çatışma nedeniyle evlilik için yeterince sosyalleşilememesi, cinsiyet rollerinin yeterince öğrenilememesi, anne-babası boşandıktan sonra cinsiyet rol modeli

olarak ebeveyn yokluğu çocuğun sağlıklı olmayan bir evlilik yapmasına sebep olabilmektedir. Sosyal kontrol görüşüne göre ise; velayeti üstlenen ebeveynin çocuğunun yetiştirilmesiyle yeterince ilgilenememesi sonucunda boşanmış aile çocukları, küçük yaşta evlenmek, çalışmayan kişiler ile hayatını birleştirmek gibi boşanma riski taşıyan evlilikler yapabilmektedir (Arıkan 1992).

2.1.4 Evlilik yaşı

Evlilik yaşı ve boşanma arasındaki ilişki yirmi yaş altı ve otuz yaş üstü gerçekleştirilen evlilikler için ters yöndedir. Evlenme yaşı düştükçe ve yükseldikçe başarı şansı azalabilmektedir (Kalmijn vd. 2004). Küçük yaşlarda yapılan evliliklerde problemler karşısında çözüm üretememe nedeniyle boşanma riski daha fazla olabilmektedir. Erken yaşta evlenme durumunda; yaşa bağlı olarak evlilik ile ilgili psiko-bilişsel yetersizlik, sağlam ve güvenilir bir işe sahip olamama, duygusal olarak kendisini ailesine bağımlı hissetme ve evlendikten sonra bu yaşantıya hazır olmadığını düşünme gibi durumlar boşanma açısından risk yaratabilecek durumlardır (Amato ve Previti 2003).

Yirmi yaş öncesi gençler bir evlilik için gerekli olan ekonomik alt yapıdan ve kişilik gelişimi tamamlanma sürecinden yoksun olabilmekte, gençler işsizlik gibi önemli stres kaynağı yaratan durumlar karşısında, daha kolay bir şekilde boşanma olgusu ile karşı karşıya kalabilmektedir. Ayrıca ergen evliliklerinde ebeveynlerinden bağımsızlaşamama, yetişkin rol ve sorumluluklarını üstlenememe gibi sorunlar da evlilikte dengesizliği artırarak boşanma riskini ortaya çıkarmaktadır (Arıkan 1992, Kalmijn vd. 2004).

Erken evlenmede olduğu gibi, otuz yaşın üzerinde gerçekleştirilen evliliklerde de boşanma riski daha fazla olabilmektedir. Bu yaş döneminden sonra genel olarak kişilerin yeni yaşam düzenine alışmada yaşayacakları olası güçlükler, evliliğe uyum sağlamayı zorlaştırabilmektedir. Ayrıca ileri yaşlarda evlenecek olan kişilerin evlenecekleri kişi ve evlilikle ilgili beklentileri genel olarak daha yüksektir, bu beklentilerin karşılanmama olasılığı evliliğin devamı açısından risk unsuru taşıyabilmektedir (Arıkan 1992).

Genel bir eğilim olarak eşler arasında, duygu ve düşüncelerin paylaşımı, yaşam ile ilgili amaçların benzer olması, önemli konulardaki kararlara ve evle ilgili faaliyetlere birlikte katılma, gerek kendi, gerekse eşinin anne, baba ve yakın akrabalarıyla ilişkilerini yeterli bulma, serbest zaman etkinliklerinde birlikte olma, kişisel ihtiyaçların karşılanması ile ilgili bireysel memnuniyet evlilikteki başarı şansına olumlu etki yaparken, aksi durum boşanma riskini artırmaktadır (Şener ve Terzioğlu 2002).

2.2 Boşanma Oranlarındaki Artışın Nedenleri

Evlilikte sorunların çözülememesi anlık bir durum olmaktan çok bir süreci içerir. Evlilikteki denge, eşler arasındaki iletişimin niteliğinin yüksekliğine bağlı iken, evlilikteki sorunlar bu iletişimin zayıflığından kaynaklanmaktadır (Karney ve Bradbury 1995). Son yıllarda batı ülkelerinde evlenme oranlarında düşme yaşanırken, boşanma ve nikâhsız birliktelik yaşayan çiftlerin sayısında artış görülmektedir. Evlilik ile ilgili yaşanan bu değişim, nesiller arası geçiş ilkesi ile sonraki nesiller açısından da boşanma riskini artıran bir unsur haline gelmektedir (Thornton 1991).

Evrensel olarak son yıllarda boşanma oranlarının artması ve boşanmanın daha yaygın bir kültür öğesi haline gelmesi, toplumsal ve kültürel değişimin aile üzerindeki etkileri ile bağlantılıdır (Fukuyama 2009). Düşük orandaki varlıklı insanların dışında evlilik, mülkiyetin kuşaktan kuşağa aktarılmasında araç olarak değerlendirilmemekte, aile kurumu daha az zorunlu bir ekonomik ortaklık olarak görülmektedir (Katz 1994). Genel refahtaki artış ile evlilikle ilgili bir sorun olduğunda ayrı bir ev açmanın daha kolay hale gelmesi, boşanma oranlarının artmasında önemli bir etken olmaktadır (Giddens 2000, Lyngstad 2004).

Sanayi devrimi sonrası, üretim araçlarındaki değişikliklerin yol açtığı kentleşme ile birlikte ortaya çıkan yeni yaşam tarzları, toplumsal hayatta giderek artan bir oranda hareketliliğe yol açmıştır. Bu durum zamanla bireyselleşmeye, kadının özgürleşmesine neden olmuş ve süreç içerisinde kurulan evlilikler geçmişte olduğu gibi kadının ikinci planda olduğu değil de, sevgi ve saygının karşılıklı olarak yaşandığı bir yapıya dönüşmüştür. Bu temelde kurulan evliliklerde, kadının erkeğe "bağımlılığı" yerine

“karşılıklı bağlılık” ilkesi ön plana çıkmış, evliliğe yüklenen anlamlar değişmiş; evlilikten daha fazla dayanışma, dostluk, sevgi paylaşımı ve duygusal yakınlık beklenilmeye başlanmış, ilişkinin niteliği eşlerin beklentilerini karşılayamadığı noktada boşanma daha fazla gündeme gelmiştir (Karney ve Bradbury 1995, Furstenberg 1996). Farklılaşan yaklaşımlardan birisi de çocuk noktasında ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaygın kanaat; tek başına çocuğun varlığının sorunlu bir evliliği sürdürmek için yeterli bir unsur olmadığıdır (Arıkan 1992).

Sanayileşme sonrası yeni özgürlük anlayışının yanı sıra, dinsel ve töresel değerlerin aile kurumu üzerindeki etkisi azalmıştır (Yörükoğlu 2003). Ayrıca tek başına çok olumlu sayılabilecek kimi değişmeler boşanmayı kolaylaştırıcı etken olmuştur. Kadın haklarının gelişmesi, kadınların eğitim seviyelerinin yükselmesi ve kadınların üretici olarak toplum yaşamına katılmaları evlilikteki uyumu etkilemiştir (Yörükoğlu 2000). Kentsel yaşamda, yaşanan hızlı toplumsal hareketliliğin etkisiyle, sevgiden başka ortak yanları olmayan, değişik kültürel özelliklere sahip insanların, farklı yetişme tarzı, eğitim durumu özelinde yaptıkları evliliklerde başarı şansı düşük olabilmektedir (Arıkan 1996, Yörükoğlu 2003).

Benedek ve Brown (1997), Amerika Birleşik Devletleri’nde 1970’li yıllardan sonra her yıl yarım milyondan fazla çocuğun anne ve babasının boşandığını, 1950’lerde düşük olan boşanma oranının 1960 ve 1970’ler ile birlikte hızlı bir şekilde artmasının tesadüf olmadığını belirtmiş, değişen hatta evrim geçiren dünyada ve giderek daha fazla özgür olan bir ortamda, toplumun değil, bireyin mutluluğunu önemseyen bir anlayış içinde, hem kadının hem de erkeğin evliliğin kutsallığı ile ilgili toplumsal ve dini yapıları sorgulamaya başladıklarını, eşlerin birbirlerine karşı duygusal boyutta uzaklaşmalarını boşanma için yeterli görebildiklerini, ayrıca hükümetlerin de boşanmayı kolaylaştırıcı yasalar çıkararak boşanmaların artmasında etken olduğunu belirtmişlerdir.

Günümüzde pek çok çiftin boşanma nedenlerinin temelinde aralarında sevgi bağı olmasına rağmen, kişilik uyuşmazlığı yaşayarak, sağlıklı eş ilişkisi oluşturamamaları yatmaktadır (Collange 1996). Gençtan (2003), modern çağda evrensel olarak boşanma oranlarının artmasını, insanların evliliğe daha az istekli olmalarına değil, evlilik

anlayışındaki değişim ile birlikte mutlu olabilmeyi, geleneksel değerler ve çocuğun varlığı için sorunlara katlanılmasına tercih edilmesine bağlamaktadır. Ayrıca boşanma evlilikten kaynaklanan derin bir doyumsuzluktan çok, evliliği ödüllendirici ve doyum sağlayıcı ilişki haline getirme kararlılığındaki artışın bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Giddens 2000).

Aile özelinde yaşanan değişmelerde ve boşanma oranlarının artmasında medya olarak adlandırılan, kitle iletişim araçlarının da etkisi vardır. Kitle iletişim araçlarında programlar sevgi paylaşımı noktasında flört etmeyi özendirirken, boşanmanın olağan bir durum olarak algılanmasına neden olabilecek yayınlar da yapmaktadırlar (Sağıroğlu 2009).

Evrensel olarak modern çağda boşanma oranlarının artması tek bir nedene bağlı olmaktan çok, birçok etkenin bir bütün olarak aileyi ve bireyleri etkilemesinden kaynaklanmaktadır.

2.3 Türkiye'de Boşanma

Arıkan (1996), "Halkın boşanmaya ilişkin tutumları araştırması" adlı çalışmasında, ülkemizde boşanma oranlarının 90'lı yıllarda binde birden az olduğunu, bu nedenle boşanmanın sosyal bir sorun olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. Ancak süreç içerisinde boşanma oranının hızlı bir şekilde artması sonucu, daha fazla sayıda yetişkin ve çocuğun boşanma gerçeği ile karşı karşıya kalmasıyla, boşanma ülkemizde toplumsal boyutta önemli bir sorun olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Türkiye'de 2000, 2006 ve 2007 yıllarında gerçekleşen boşanma sayıları sırasıyla; 34862, 93489 ve 94219'dur. İlerleyen yıllar ile birlikte boşanma sayılarının arttığı görülmektedir. 2000 yılında kaba boşanma hızı[1] binde 0.53 iken, bu oran 2006 yılında binde 1.28'e, 2007 yılında ise binde 1.34'e yükselmiştir. Boşanma nedenlerine bakıldığında ise en önemli üç nedenin zaman içinde değişmediği anlaşılmaktadır. En önemli boşanma nedenleri sırasıyla; şiddetli geçimsizlik, terk ve zinadır. 2000 yılında

[1] Belli bir yıl içerisinde her bin kişiye düşen boşanma sayısı kaba boşanma hızıdır.

şiddetli geçimsizlik nedeni ile boşananların oranı % 94.21 iken, terk nedeni ile boşananların oranı % 1.7 ve zina nedeni ile boşananların oranı % 0.38'dir. 2006 yılında bu oranlar sırasıyla, % 94.61, % 0.3, % 0.08, 2007 yılında ise % 93.9, % 0.24 ve % 0.08 olmuştur. İstatistiksel verilerden anlaşılacağı gibi Türkiye'de en önemli boşanma nedeni şiddetli geçimsizliktir (Anonim 2001b, Anonim 2007, Anonim 2008).

Evlilik bağının kolayca çözülmesinin toplum için sosyal birtakım sorunlar yarattığı gerçektir. Ne var ki, boşanmaya imkan vermemek için zorlaştırmak da bir çözüm yolu değildir. Bozulan aile düzeni içinde eşlerin boşanma yönündeki istekleri ile toplumun ailenin devamındaki menfaati arasında denge kurmak hukuk açısından temel amaçtır. Türkiye'de boşanma Medeni Kanun çerçevesinde gerçekleştirilmektedir (Akın 2007).

2.3.1 Medeni Kanun'a göre boşanma nedenleri

Türkiye'de boşanma Medeni Kanun çerçevesinde aile mahkemelerinde, aile mahkemelerinin olmadığı yerlerde ise asliye hukuk mahkemelerinde yerine getirilmektedir. Medeni Kanun'a göre boşanmanın nedenlerinin ispatlanması halinde taraflar hakim kararıyla boşanabilmektedir. Medeni Kanun'da boşanma nedenleri; mutlak ve nisbi boşanma nedenleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Mutlak boşanma sebeplerinde kanunla belirtilen durum ispat edilmişse, hakim diğer eş için bunun hayatı çekilmez hale getirip getirmediğini araştırmaz ve başka bir şart aranmaz. Zina, hayata kast, terk, pek kötü veya onur kırıcı davranış mutlak boşanma sebebidir.

Nisbi boşanma sebebinde ise kanunla belirtilen durum ispat edildiği halde hakim diğer eş için şartların hayatı çekilmez hale getirip getirmediğini araştırır. Akıl hastalığı, suç işleme, haysiyetsiz hayat sürme ve evlilik birliğinin temelinden sarsılması gibi durumlar nisbi boşanma sebepleridir.

Medeni Kanun'da boşanma sebepleri;

Zina (Madde 161): Zina, evli bir erkek veya kadının, kocasından veya karısından başka bir erkek veya kadınla cinsel ilişkide bulunması demektir. Kadın ya da kocadan birisinin

zina yapması, diğer taraf için boşanma sebebidir. Bir başka kişi ile cinsel birleşme yaşayan eşin bunu kiminle yaptığı, bu kişinin evli olup olmadığı, yaşı, cinsel birleşmenin amacı ve özellikle süreklilik taşıyıp taşımadığı önemli değildir. Zina evlilikte eşlerin namus kavramına sadakatsiz olmalarını ifade eder ve bu durumun olması için davranışın sürekli tekrarlanması gerekmez (Battal 2008). Bununla birlikte boşanma sebebi olarak değerlendiren zina ceza kanununda suç kapsamında yer almamaktadır (Baktır 2003).

Hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış (Madde 162): Kötü davranış, eşlerden birisinin diğerine acı ve ızdırap veren her türlü davranışıdır. Ruhsal ya da fiziksel sağlığı bozan ve tehlikeye düşüren davranışlar olarak da nitelendirilebilir. Dayak, işkence, anormal cinsel ilişkiye zorlama, aç bırakma, sokağa atma, eve hapsetme ve bunlardan birisini yapmakla tehdit etme gibi hallere maruz kalan eş onur kırıcı davranışın kapsamındadır. Kötü ve onur kırıcı davranış genellikle erkeğin kadına yönelik bir davranışı olarak görülür. Ancak bazı hallerde kadınlar da aşağılayıcı söz ve davranışlarla kocalarına kötü şekilde davranabilmektedir (Akıntürk 2002).

Eşlerin hayatına kast, pek kötü ve onur kırıcı davranış kapsamında yaşadıkları, kimi zaman göreli olabilmekte, aynı eylem veya söz bir kültür ya da eğitim seviyesi için kötü muamele değilken başkaları için kötü muamele veya onur kırıcı davranış niteliği taşıyabilmektedir (Baktır 2003).

Eşlerden her biri, diğeri tarafından hayatına kast edilmesi veya kendisine pek kötü davranılması ya da ağır derecede onur kırıcı bir davranışta bulunulması sebebiyle dava açabilir. Hayata kast, eşlerden birisinin diğerine öldürme girişiminde bulunmasıdır. Bir anlık kızgınlık veya ağır tahrik sonucu eylemin gerçekleşmiş olması boşanma nedeni olarak değerlendirilmektedir (Battal 2008).

Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme (Madde 163): Eşlerden birisi küçük düşürücü bir suç işler veya haysiyetsiz bir hayat sürer ve bu sebeplerden ötürü onunla birlikte yaşamak diğer eşten beklenmezse, bu eş her zaman boşanma davası açabilir. Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme tek başına boşanma nedeni sayılmayıp, boşanmaya karar

verilebilmesi için eylemlerin varlığının eş ile birlikte yaşamayı çekilmez hale getirmesi gerekmektedir (Baktır 2003).

Terk (Madde 164): Eşlerden birisi, evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemek maksadıyla diğerini terk ettiği veya haklı bir sebep olmadan ortak konuta dönmediği takdirde, ayrılık en az altı ay sürmüş ve bu durum devam etmekte ve istem üzerine hakim tarafından yapılan ihtar sonuçsuz kalmış ise terk edilen eş boşanma davası açabilir. Diğer eşin onayı ya da onayı olmadan çeşitli zorunluluklar sonucu eşin evden ayrılması terk kapsamında eşe boşanma hakkını vermemektedir. Önemli olan, eşin evlilik birliğinin kendisine yüklediği sorumluluklardan kaçmak amacıyla ve haklı bir gerekçesi olmaksızın evi terk etmesidir. Herhangi bir haklı gerekçeyle evden ayrılan eşin daha sonra bu gerekçenin ortadan kalkmasına rağmen eve dönmemesi de evi terk etme niteliğindedir (Battal 2008).

Terk gerekçesi ile boşanma davası açacak eşin, tek başına seçtiği eve taşınması ve diğer eşin iyi niyet kuralları çerçevesinde istemediği eve gitmemesi terk olarak değerlendirilmemelidir (Baktır 2003).

Akıl hastalığı (Madde 165): Eşlerden birisi akıl hastası olup bu yüzden ortak hayat diğer eş için çekilmez hale gelirse, hastalığın geçmesine olanak bulunmadığı resmi sağlık kurulu raporu ile tespit edilmek koşuluyla bu eş boşanma davası açabilir. Eşlerden birisinin akıl hastası olması nedeniyle boşanma davası açabilmesi için hastalığın ortak hayatı diğer eş için çekilmez hale getirmesi gerekmektedir (Baktır 2003). Akıl hastalığının boşanma gerekçesi olarak kullanılabilmesi için hastalığın üç yıldan bu yana devam etmekte olması, hastalığın iyileşmesinin mümkün görünmemesi ve hastalık nedeniyle diğer eş için ortak hayatın çekilmez bir hal alması gerekmektedir. Fakat diğer eş, eşi akıl hastası olmasına rağmen evliliği sürdürmek isterse, boşanma davası açmadığı sürece evlilik devam etmektedir (Battal 2008).

Evlilik birliğinin temelinden sarsılması (Madde 166): Ülkemizde boşanma davalarının büyük çoğunluğu evlilik birliğinin temelinden sarsılması kapsamında gerçekleşmektedir. Evlilik birliğinin temelinden sarsılmış olması için iki şartın oluşması

gerekir. Birincisi, evlilik birliğinin temelinden sarsılmış olması halidir. Evliliğin temeli ile vurgulanmaya çalışılan evlilikten beklenen temel amaç ve yararlar olduğundan, evlilik birliğinin temelinden sarsılması da evlilikten artık yarar beklenmez ya da beklenemez bir birliktelik haline gelmesinden kaynaklanmaktadır. İkinci durum ise, ortak hayatın çekilmez hale gelmesidir. Ortak hayatın çekilmez hale gelmesiyse, aile birliğinin fiziki mekânı durumunda olan evin eş için gönüllü bir barınma ve ihtiyaç giderme mekânı olmaktan çıkması demektir (Baktır 2003, Battal 2008).

Davacının kusuru daha ağır ise, davalının açılan davaya itiraz etme hakkı vardır. Bununla beraber bu itiraz, hakkın kötüye kullanılması niteliğinde ise ve evlilik birliğinin devamında davalı ve çocuklar bakımından korunmaya değer bir yarar kalmamışsa boşanmaya karar verilebilir (Anonim 2005).

2.4 Boşanmanın Yetişkinler Üzerindeki Etkileri

Boşanma, yetişkinler için mutsuz bir evlilikten çıkış veya kurtuluş gibi görünse de, gerçekte büyük umut ve beklentilerle kurulmuş olan evliliğin ve aile sisteminin yıkımı demektir. Ayrılmanın kaçınılmaz ve gerekli olduğu durumlarda dahi boşanmayla sorunlar eşler açısından tam olarak bitmeyebilir, boşanma eşleri ekonomik yönden sarsabilir, ruhsal yönden örseleyebilir veya toplumsal statülerini olumsuz yönde etkileyebilir. Bu nedenlerden dolayı boşanma, yetişkinler açısından evlilik öncesi özgürlüğe tam bir dönüş veya sorunlardan kurtuluş; yeni bir bekarlık dönemi olarak değerlendirilmemelidir (Yörükoğlu 2003).

Boşanma aşamalar halinde ilerleyen bir süreçtir ve her aşama yetişkinler üzerinde farklı etkiler yaratmaktadır. Bu aşamalar;

- Boşanma öncesi gerçekleşen *duygusal boşanma,*
- Hukuki sorunlarla ilgili olan *yasal boşanma,*
- Ayrılma sonucu maddi kayıplarla ilgili olan *ekonomik boşanma,*
- Anne-baba olarak çocukların velayeti ile ilgili olan *aile boşanması,*
- Sosyal etkinliklerde ortaya çıkan değişikliklerle ilgili olan *sosyal boşanma,*

- Yeniden bağımsızlık kazanma ve kendini bulma sorunlarıyla ilgili olan *psikolojik boşanmadır* (Özgüven 2000).

Yetişkin bireyin bu aşamalarda karşılaştığı problemler karşısındaki sorun çözme kapasitesi ve sosyal destek sistemlerinden yararlanma durumu, boşanmanın yetişkinler üzerindeki etkilerini biçimlendirme potansiyeline sahiptir. Ayrıca yaş, yaşanılan bölge, eğitim düzeyi, mesleki statü, çocuğun varlığı, çocuk sayısı, duygusal boşanma sürecini tamamlama durumu boşanmanın yetişkinler üzerindeki etkilerinde önemli olan faktörlerdir. Genel olarak, yetişkinler sorunlarını zaman içerisinde çözebilmekte, birey yeni bir işlevsellik düzeyine ulaşabilmekte ve toplumla yeniden bütünleşebilmektedir (Arıkan 1992, Rothrauff 2005).

Cinsiyetler açısından boşanmanın yetişkinler üzerindeki etkilerine bakıldığında, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik sorunlar temel etken olmak üzere kadınlar boşanmadan erkeklere göre daha fazla olumsuz etkilenmektedir (Arditti 1997). Bununla birlikte boşanma gerek erkekler, gerekse kadınların hayatlarında duygusal, ruhsal, sosyal ve ekonomik yönden olumlu ve olumsuz değişimleri içinde barındıran karmaşık yeni durumlara yol açmaktadır (Arıkan 1992).

2.4.1 Duygusal ve ruhsal etkiler

Boşanma süreci yetişkinler üzerinde olumsuz boyutta duygusal ve ruhsal etkilere sebep olabilmektedir (Yörükoğlu 2000). Boşanmadan kadınlar ve erkekler duygusal olarak etkilenmektedir. Fakat kadınlar ruhsal boyutta daha fazla depresif belirti gösterme potansiyeli taşımaktadır (Kalmijn ve Monden 2006). Ayrıca boşanmış kadınlar psikolojik sorunlarla karşılaşma riskine, evli hemcinslerinden daha fazla açıktır (Turner 2006).

Boşanmaya ilişkin duygusal tepkiler, boşanmanın gerçekleşmesinden çok önce başlamakta, boşanmadan sonraki ilk dönemde ise yoğunlaşmaktadır. Kadınlar ve erkekler boşanmadan kaynaklanan benzer duygusal sorunlar yaşamaktadır. Boşanmayı izleyen ilk yıl içinde hem kadınların, hem de erkeklerin benlik saygısında azalma,

sosyal ve cinsel rollerde konfüzyon, kızgınlık ve kaygı gelişebilmekte, erkeklerde kimlik bunalımı ve suçluluk duyguları daha ağır olabilirken, kadınlar daha çok çekicilik kaybı, çaresizlik ve yetersizlik duygularından yakınabilmektedir (Arıkan 1992).

Boşanma, ayrılmayı istemeyen taraf üzerinde daha ağır etkiler bırakmaktadır. Tartışmalı bir süreç sonunda gerçekleşen boşanma, yetişkin bireyi önceki gelişim aşamalarından birisine geri götürebilmekte veya kişiliğinden beklenmeyen davranışlar göstermesine yol açabilmektedir (Benedek ve Brown 1997). Kimi yetişkinler için en büyük problem ise eşinden doğan duygusal boşluğu, çocuk ile gidermeye çalışmak ve çocuğa bağımlı hale gelmektir (Öztürk 2008).

Duygusal ve psikolojik etkileri genellikle olumsuz olarak değerlendirilen boşanma, zaman zaman yetişkinler üzerinde olumlu etkiler de sağlayabilmektir. Boşanma sürecinde ve hemen sonrasında en üst düzeyde olan psikolojik ve duygusal boyuttaki sorunlar, sosyal destek sistemlerinin etkisi ile zaman içerisinde azalmakta, özellikle boşanmayı isteyen taraf mutsuz bir evlilikten sonra duygusal yönden rahatlayarak, boşanmadan psikolojik yarar da elde edebilmektedir (Kalmijn ve Monden 2006).

2.4.2 Sosyal etkiler

Evli bireyler için yaşamda kendilerini mutsuz edebilecek sosyal riskler, hiç evlenmemiş, ayrı yaşayan, boşanmış ve dul kişilere göre daha az olabilmektedir. Evli kişiler kendisinin ve eşinin sosyal destek sistemlerinden yararlanarak toplumla daha geniş alan içerisinde sosyal bütünleşme yaşayabilirken, boşanmış kişiler fiziksel, duygusal ve mental sorunlarla daha fazla karşılaşma riski taşımanın yanında, toplumla ilişkilerini sağlıklı olarak sürdürme noktasında da çok çeşitli sorunlar ile karşı karşıya kalabilmektedir (Dush ve Amato 2005).

Boşanma nedeniyle kişilerin sosyal ilişkilerinde çeşitli değişiklikler olmaktadır. Sosyal çevrenin; ailenin, arkadaşların boşanmış kişiye karşı yaklaşımlarında ortaya çıkan olası farklılıklar kişiyi doğrudan etkilemektedir. Özellikle boşanmanın tabu olarak görüldüğü geleneksel toplumlarda, boşanmış kadınlar toplumda, sosyal yaşam içerisinde daha zor

yer edinmektedir. Geleneksel değerlerin hakim olduğu toplumlarda boşanma kötü bir deneyim olarak algılanmaktadır. Bu bakış açısı ile baskı altında tutulan boşanmış kişiler, boşanma sonrası yeni yaşam düzenlerine uyum göstermekte zorlanmaktadır (Arıkan 1992).

Boşanma sonrasında yetişkin birey yeni bir yaşam düzeni kurma durumundadır. Zor olarak değerlendirilebilecek bu süreçte boşanmış çiftler ayrıca velayet, nafaka gibi konularda anlaşmazlık yaşadıkları için, bireyi psikolojik olarak olumsuz etkileyebilecek olan mahkeme ortamında yeniden mücadele etmek durumunda kalabilirler. Örseleyici olan bu yaşam şartları içindeki yetişkin birey için en önemli sosyal riskler; günlük işlerini yapacak, işe gidecek gücü kendisinde bulamaması, yeni hayatına uyum gösterememesi, hayatı yaşamaya değer bulmaması, belki de hayata küsmesidir (Walzcak ve Burns 2004).

Boşanmış bireyin sağlıklı sosyal yaşam kurabilmesi ve yeni yaşam düzenine uyum gösterebilmesi için en başta başarısız evliliği ile ilgili olan üzüntü, öfke, kendisini suçlama gibi duyguları ile yüzleşip, bu duyguların olumsuz etkilerinden kurtulabilmesi gerekmektedir. Yeni yaşam düzeni kurma çabası içerisinde olan bireyin evlenme gibi, boşanmanın da doğal bir durum olduğunu düşünmesi ve bu yaklaşımını çevresine hissettirmesi boşanma sonrası yeni sosyal yaşamına uyumunu kolaylaştıran etkenlerden birisidir (Amato 2000).

2.4.3 Ekonomik etkiler

Boşanma ile yoksulluk arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Özellikle varsıllıktan yoksulluğa düşen ailelerde olumsuz durumun sürekli hale gelmesi boşanma riskini artırmakta, ekonomik gerekçeler sebebiyle boşanan kişiler, boşanmanın ardından daha ağır ekonomik sorunlar ile karşı karşıya kalmaktadır (Rogers ve Deboer 2001).

Boşanmanın en önemli sonuçlarından birisi, özellikle boşanmayı isteyen tarafı duygusal ve sosyal olarak rahatlatmasına rağmen, ailenin ekonomik yapısına göre tarafların ikisine veya en az birine ekonomik yük getirmesidir (Giddens 2000). Bu farklılaşma

erkekler açısından daha çok nafaka ve tazminat ödeme gibi durumlardan kaynaklanırken, özellikle evlilik birliği içerisinde çalışmayan kadının, boşandıktan sonra yoksulluğa düşmesi kendisi için ekonomik bir risk olarak değerlendirilmektedir (Greenstein ve Davis 2006).

Boşanma sonrası süreçte kadının ekonomik kırılganlığı daha fazladır. Kadının işgücü piyasasındaki ikincil konumu bu durumu ortaya çıkaran temel nedendir. Boşanma sonrasında çocuğun velayetini genel olarak anneler almaktadır. Tek başına velayet sorumluluğu ise kadının psikolojik ve duygusal durumunu olduğu gibi, ekonomik yapısını da olumsuz biçimde etkilemektedir (Smyth ve Weston 2000). Boşanmanın ekonomik açıdan kadını daha fazla olumsuz etkilemesi; kadın işsizliğinin evrensel olarak yaygın olması, kadınların düşük gelirli işlerde çalışması, ebeveynlik rolleri ile iş rollerinin çatışmasına bağlıdır. Bu nedenler, kadının boşanma sonrası çocuğun sorumluluğunu tek başına üstlenmesi durumunda daha ciddi sonuçlar yaratmaktadır (Arıkan 1992).

Boşanmadan en fazla zarar gören genellikle çocuklar ile beraber kadınlardır. Boşanmış kadınlar geçim sorunları ile karşılaşabilmekte, çalışma zorunluluğu ve çocukların bakım sorumluluğu ile tek başına mücadele etmek zorunda kalan kadın, ekonomik zorluklar ve yetersizlikler içinde kendi yaşamını ikinci plana itmek durumunda kalabilmektedir (Yörükoğlu 2000, Walzcak ve Burns 2004).

Ekonomik zorluklar sebebiyle çalışmak zorunda kalan boşanmış kadın, kreş ve gündüz bakımevi hizmetlerinin yetersizliği ve ücretlerinin yüksekliği, yakınların çocuk bakımı konusunda kendisine destek vermemesi ve ücretli bakıcı tutabilecek ekonomik gücünün olmaması durumunda, çocuk bakımı konusunda endişe ve çaresizlik yaşamaktadır. Böyle bir ruh hali içerisindeki kadının kendisini işine verebilmesi çok güçtür. Verimsiz çalışma olarak adlandırılan bu durumun en önemli riski kadının işini kaybetmesinin yolunu açabilmesinden kaynaklanmaktadır (Arıkan 1992).

Ekonomik zorluklar nedeniyle çalışmak zorunda kalmasının kadına olumlu etkisi de olabilmektedir. En önemli etki çalışma yaşamı içerisine giren kadının kendi

bireyselliğini ve bağımsızlığını kazanarak, toplum yaşamı içerisinde daha etkin yer edinebilmesini sağlamasıdır (Chafetz ve Hagan 1996).

2.5 Boşanma Sürecindeki Ebeveynlerin Çocukların Velayetine İlişkin Sorunları

İlgili literatürde velayet kavramı ile ilgili evrensel bir tanım bulunmamaktadır. Bununla birlikte velayet; "anne-babanın ergin olmayan çocuklarının şahısları ve malları üzerinde sahip oldukları tüm hak ve yükümlülükler" olarak belirtilebilir (Baktır 2003).

Evlilik devam ettiği sürece anne ve baba velayeti birlikte kullanırlar. Türk Medeni Kanunu'na göre ortak hayata son verilmiş veya ayrılık hali gerçekleşmişse, hakim velayeti eşlerden birisine verebilir. Boşanma sonrasında velayet kendisine verilen ebeveyn, çocuğun şahsıyla; eğitimi, yerleşim yeri, vatandaşlık hakları gibi durumlar ve malıyla ilgili hallerde hak ve sorumluklara sahiptir (Anonim 2005).

Boşanma sonrası tek başına velayet olarak adlandırılan bu durum dışında, kimi ülkelerde evlilik birliği içinde olduğu gibi boşanma sonrasında da müşterek velayet uygulaması vardır. Tek başına velayet uygulamasında çocuğun hukuksal sorumluluğu bir tarafa verilir ve çocuklar bu taraf ile birlikte yaşarken, müşterek velayet uygulamasında; boşanmış çiftler çocuğun fiziksel sorumluluğunu birlikte ve dönüşümlü olarak paylaşırken, hukuksal sorumluluğunu ise yine ortak paylaşım içinde yerine getirirler (Benedek ve Brown 1997).

Müşterek velayet uygulamasında çocuk her iki ebeveyniyle de yakın ilişkisini sürdürme olanağı bulurken, tek başına velayette çocuğun hukuksal sorumluluğu bir ebeveyne aittir ve çocuğun paylaşımları bu ebeveyn ile daha fazladır (Salk 2002). Müşterek velayet uygulamasının sağlıklı olarak gerçekleşebilmesi, boşanmış çift arasındaki uyuma bağlıdır. Ancak boşanan kişilerin çok azının uyumlu bir ilişkiyi sürdürebildiği dikkate alınarak, genel olarak boşanma sonrası tek başına velayet uygulaması yasalaştırılmıştır (Benedek ve Brown 1997).

Boşanma sürecinde çocuğun velayeti ile ilgili olarak mahkeme tarafından tercih yapılırken, yetişkinlerin de duygu ve düşünceleri, çocuk ile ilgili paylaşımları dikkate alınmakla beraber, "çocuğun yüksek yararı" ilkesi ön planda değerlendirilmektedir (Karabacak 2006). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne taraf olan devletler kendileri ile ilgili kararların alınmasında bulundukları yaş dönemine göre çocukların da karar verme sürecine dahil edilmesini kabul etmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesinde; "Taraf devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendisini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını, bu görüşlere çocuğun yaş ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanır" denmektedir (Baktır 2003).

Evlilik birliği içerisinde çocuğun sorumluluğunu eşlerin paylaşmaları ile boşanma sonrasında çocuğun velayetini tek başına üstlenmek çok farklı durumlardır. Velayeti alan ebeveyn bu sorumluluğu tek başına üstlendiği için ekonomik ve sosyal açıdan zorlanabilmektedir. Aynı şekilde yaşamın günlük problemleri de çocuk ile ebeveyn arasındaki ilişkiye yansıyabilme riski taşımaktadır (Walzcak ve Burns 2004). Çocuğun velayetini alamayan ebeveyn ise çocuğundan uzak kaldığı ve çocuğun yaşamında çok az rol oynadığı için bunalıp bundan dolayı kendisini suçlayabilmekte, olumsuz anlamdaki bu duygusal kısır döngü, kişinin öz saygısını yitirmesine sebep olabilmektedir (Rao ve Sekhar 2002).

Boşanma sürecine çok zor uyum sağlayan çocuklar birlikte yaşadığı ebeveynine tepkisel davranışlar gösterebilmektedir. Bu tepki çocuğun sorumluluğunu tek başına üstlenmiş olan ebeveyn için çok şaşırtıcı ve üzücü olabilmekte, tepki kimi zaman çocuğun birlikte yaşamadığı ebeveynini özlemesinden kaynaklanabilmektedir. Ayrı yaşadığı ebeveyni ile az görüşmesinin nedenini birlikte yaşadığı ebeveyninin davranışları olarak gören çocuğun yaklaşımları, velayet sorumluluğunu almış olan ebeveynin duygusal yükünü daha da artırma riski taşımaktadır (Dolto 1998).

Çocuğun velayetini alamayan ebeveynlerdeki genel eğilim çocukları gördükleri kısa zaman içerisinde onları armağanlara boğmak ve aşırı sevgi gösterileri ile şımartmak olabilmektedir. Bu durum ise çocuğun velayetini üstlenmiş olan ebeveynde tepkiye yol

açabilmektedir. Çocuğun bakım sorumluluğunu üstlenmesine rağmen hediye ve sevgi yoğunluğu karşısında çocuğun yaşayabileceği şaşkınlık bunun nedenidir. Birlikte yaşadığı ebeveyn ve çocuk arasındaki buna benzer sorunlar, parçalanmış ailenin yeniden parçalanmasına sebeptir (Yörükoğlu 2003).

Boşanmadan sonra, ebeveynler çocukların aracılığıyla ve onların üzerinden çatışmalarını sürdürebilirler. Eski eş, çocuğa doğrudan veya dolaylı olarak kötülenerek, çocuk eşten uzaklaştırılmaya çalışılabilir. Bu yapı içerisinde daha büyük zararı gören eski eş değil çocuk olmaktadır (Yörükoğlu 2000). Boşanan çiftlerin genel olarak çocuk bakımı ve yetiştirilmesi konularındaki farklı görüşleri nedeniyle anlaşmazlığa düşmesi, hem kendilerinin hem de çocuklarının boşanmaya uyumunu zorlaştırmaktadır (Arıkan 1992).

Boşanma sonrası tartışma ve mücadelenin çocuk üzerinde yoğunlaşması, çocuğu psikolojik olarak olumsuz yönde etkilediği gibi, ebeveynleri yeniden mahkeme süreci içerisine taşıyarak, yetişkinlerin duygusal olarak örselenmesine yol açabilmektedir (Yavuzer 2004).

Boşanmış kişilerin çoğu özellikle ilk zamanlarda bir daha asla evlenmeyeceklerini, hatta duygusal ilişki dahi yaşamayacaklarını, çünkü yeniden hayal kırıklığına uğramak istemediklerini söylerler. Ancak zaman ilerledikçe bu yaklaşım genellikle değişir, çoğu boşanmış birey yeni bir duygusal ilişki içine girerek yeniden evlenir (Benedek ve Brown 1997). Boşanmış eşlerden birisinin veya her ikisinin yeni ilişkiler yaşaması çocuk üzerinde karmaşık etkiler yaratmaktadır. Durum her çocuk için farklı olabilmektedir. Ancak çocuğun iç dünyasındaki sıkıntı, ebeveyni ile ilişkisini etkileyen bir yetişkinin ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Çocuk bu kişiyi, ilişkinin niteliğine göre rakip veya model olarak alabilmektedir. İlişkinin rekabete dönüşmesi çocuğun yeniden oedipus karmaşası yaşamasına neden olabilmektedir (Dolto 1998).

Velayet konusunda sorun yaşayan yetişkinlerin dışında, çocukları ile ilgili konularda boşanma sürecinde ve sonrasında idealden uzak davranışlar göstererek, çocuklarının sorun yaşamasına neden olan ebeveynler de vardır. Benedek ve Brown'a (1997) göre bu

ebeveynler; ilgisiz, aşırı ilgili, ruh sağlığı bozuk, alkol ve uyuşturucu bağımlısı olan ebeveynlerdir.

2.5.1 İlgisiz ebeveyn

Çeşitli psiko-sosyal nedenlerden dolayı, velayet sahibi olmayan, çocuğu ile az ilgilenen veya çocuğunu hiç aramayan ebeveynler vardır. Kimi ebeveynlerin boşanmadan sonra, özellikle ilk zamanlarda kendi duygularına ve sorunlarına yoğunlaşmaları nedeniyle ebeveynlik yapma ve çocuğu ile bir araya gelme isteği yok olabilmektedir. Ebeveynlerin, kendilerinden kaynaklı sorunlar nedeniyle çocuklardan uzak kalmaları, çocuk ile olan ilişkilerini olumsuz olarak etkilediği gibi, çocuk üzerinde de psikolojik boyutta problemlere yol açmaktadır (Benedek ve Brown 1997).

Boşanma nedeniyle ebeveyn ayrılığı yaşayan çocukların tümünün bu süreçten olumsuz etkilendiklerini belirtmek bilimsel bir yaklaşım değildir. Fakat boşanma nedeniyle ebeveynlerinden birisiyle veya her ikisi ile birden ilişkilerinin kesilmesi, çocuğun psikolojik yapısında ebeveynin kaybı kadar sarsıntı yaratabilecek bir durumdur. Araştırmalar annesi ile yaşayan, fakat babası ile düzenli ve sürekli bir şekilde bir araya gelerek paylaşımlar yaşayan çocuğun, boşanma sürecine daha kolay uyum sağladığını göstermektedir (Cookston *vd.*2006).

2.5.2 Aşırı ilgili ebeveyn

İlgisini yeterince çocuğuna göstermeyen ebeveyn kadar, aşırı ilgili ebeveyn de çocuğa zarar verebilmektedir. Aşırı ilgili ebeveynler genelde evhamlıdırlar, sürekli endişelenen kişilik yapısına sahiptirler. Bu ebeveynler iç dünyalarında duygusal olarak boşanma sürecini tam olarak tamamlayamamaları ve hayatlarında sevgi paylaşımına ortak olabilecek kişiler olmaması durumunda tüm ilgilerini çocuğa yöneltmektedirler. Aşırı ilgili ebeveynin çocuğa verdiği en önemli zarar; oldukça edilgen veya sürekli istekte bulunan, doyumsuzluk sınırı yüksek olan çocuklar yetiştirmeleridir (Benedek ve Brown 1997).

2.5.3 Ruh sağlığı bozuk ebeveyn

Evlilik birliği içerisinde veya boşandıktan sonra ruh sağlığında sorun olan ebeveynlerin hiçbir şekilde ebeveynlik yapamayacakları, çocukları ile bir araya gelemeyecekleri belirtilmemektedir. Bununla birlikte belirleyici olan; hastalığın ciddiyeti, niteliği ve tedavinin hangi aşamada olduğudur. Çocuklar açısından risk unsuru taşıyan ebeveynler; hasta olduğu halde tedaviyi kabul etmeyenler, tedaviyi yarıda bırakanlar, verilen ilaçları düzenli olarak kullanmayanlar ve gerçekle bağını yitirmiş kişilerdir. Bu grup içerisinde yer alan ebeveynlerin çocukları ihmal ve istismar etme riski bulunmaktadır (Benedek ve Brown 1997).

2.5.4 Alkol ve uyuşturucu bağımlısı ebeveyn

Alkol veya uyuşturucu bağımlısı olan ebeveyn ile birlikte olmak çocuğa zarar verebilmektedir. Alkol ve uyuşturucu bağımlılarının davranışları yordanabilir değildir. Çocukları fiziksel, duygusal veya psikolojik boyutta ihmal ve istismar etme riskleri bulunmaktadır (Benedek ve Brown 1997).

Boşanma sürecinde ve sonrasında eş sorumluluğu bitmesine rağmen, ebeveyn sorumluluğu devam eden yetişkinlerin dikkat etmesi gerek durum, kendi duygu ve düşüncelerine, ruh ile kişilik özelliklerine göre davranışlarını çocuğa yöneltmek değil, çocuğun duygu durumunu, bulunduğu sosyo-ekonomik şartları ve gelişim dönemini dikkate alarak çocukları ile iletişim kurmalarıdır (Yazgan ve Yazgan 2005).

2.6 Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Modern dünyada evlilik dostluğa, sevgiye ve saygıya dayanan bir kurum olma özelliğine sahiptir. Aile biyolojik, psikolojik ve toplumsal ihtiyaçların doyumuna yönelik olan, eşitlik ilkesine dayanan ve ortak ihtiyaçların giderildiği bir kurum olup, samimi ilişkiler devam ettiği sürece devamlılığını ve önemini korumaktadır. Bu ilişkiler kaybolduğunda ise eşler için evlilik bir anlam taşımamakta ve sadece eşleri değil, diğer aile üyelerini de yıpratmaktadır. Böyle bir durumda kimi ailede eşler ayrı yaşamanın

kendileri için uygun olduğu sonucuna vararak boşanmayı tercih etmektedir. Ancak boşanma, bozuk olan aile ilişkileri için bir çözüm yolu olmakla birlikte çocukların sağlığı açısından olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir (Aral ve Gürsoy 2000).

Ebeveynlerin ayrılmasının çocuklar üzerinde bıraktığı etkiyi tam olarak anlayabilmek ve tanımlayabilmek güçtür. Çocuğun ayrılmadan önce anne ve babası arasında yaşanan çatışma, çatışmanın derecesi, çocuğun bulunduğu yaş dönemi, kardeşe sahip olup olmaması, ailedeki diğer yetişkinler ile ilişkileri boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerini biçimlendirmektedir. Bununla birlikte çocuklar, yoğunluğu ve süresi farklı olmakla beraber anne-babalarının boşanma sürecinde yer almaları ile birlikte duygusal boyutta sıkıntılı bir yaşamın içerisine girmektedir (Giddens 2000).

Boşanmanın karmaşık yapısı, çocuklar üzerindeki etkinin tam olarak anlaşılabilmesini zorlaştırmaktadır. Ancak ebeveynlerinin ayrılmasının çocuk üzerinde kısa ve uzun vadede farklı etkiler yaratması kaçınılmazdır (Beardslee vd. 2003). Özellikle boşanmanın gerçekleştiği ilk dönemde aile parçalanmasının çocuk üzerindeki olumsuz etkileri fazla olmaktadır. Bu dönemde çocuklar uygun olmayan sosyal şartların da etkisiyle regresif belirtiler gösterip, ebeveynlerini kaybetme ve yalnız kalma korkusu yaşamaktadır (Walzcak ve Burns 2004).

Boşanmanın çocuk üzerinde uzun dönemdeki etkisi ise boşanma öncesinde yaşananlardan çok, boşanma sürecinde ve sonrasındaki yaşantılar ile her iki ebeveynle olan ilişkinin niteliğine bağlıdır (Cohen 2002). Boşanmanın her çocuk üzerinde olumsuz etki yaratması beklenmemelidir. Boşanma sürecinde ve sonrasında ebeveynler arası tartışmalarda çocuk aracı konuma getirilip, taraf tutmaya zorlanmazsa, çocuğun boşanmadan sonra her iki ebeveyni ile ilişkileri sağlıklı bir şekilde devam ederse ve çocuk ebeveynleri ile yaşadığı paylaşımlardan duygusal doyum edindiğini hissederse, boşanmanın çocuk üzerinde yaratacağı olumsuz durumlar engellenmiş olabilecektir (Walzcak ve Burns 2004).

Aile içi problemlerin yoğun olduğu bir ortam içerisinde yaşamaktansa, boşanma sonrası ebeveynlerinden birisiyle yaşayıp, diğeri ile düzenli ve sürekli olarak bir araya gelmek

çocuk açısından daha yararlı olmaktadır. Çünkü sorunlu aile yapısı içerisinde mutlu çocuk yetiştirme olasılığı düşüktür (Yörükoğlu 2000). Ebeveynlerin boşanma sürecinde ve sonrasında dikkat etmesi gereken durum; çocuğun iç dünyasında boşanmanın sebebini kendisi olarak görmemesini sağlamaktır. Çünkü çocuklar ben-merkezci yapıları nedeniyle yetişkinlerin anlamlandıramayacağı şekilde boşanmanın kusurunu kendilerinde aramakta, bu durum ise boşanmanın çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini daha da artırmaktadır (Salk 2002).

Boşanma sürecinde ve sonrasında önemli olan çocuğu ebeveyn tartışmalarının nesnesi haline getirmemektir (Neher ve Short 1998). Aksi takdirde uygun ve sorumlu olmayan ebeveyn davranışları sebebiyle çocuklarda anti-sosyal davranışlar, saldırganlık, içe kapanıklık gibi davranım ve duygu bozuklukları görülebilmektedir (Amato ve Keith 1991). Aile yapısı ve aile ile ilgili değişimler çocukları etkilemektedir. Ebeveyn ayrılığı ve ebeveynlerin ayrıldıktan sonra başka kişiler ile evlenmeleri, çocuğun psiko-sosyal uyumunu olumsuz biçimde etkileyebileceği gibi, okul başarısında da düşmeye sebep olabilmektedir (Mackay 2005).

Aile parçalanmasının çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini artıran en önemli risk, ebeveynlerin kendi duygu ve düşüncelerini ön plana alarak hareket etmeleridir (Hawkins vd. 1992). Boşanma sürecinde olan veya boşanmış eşler birbirlerinin kişiliklerine ve haklarına saygı gösterirlerse, çocuklar da ebeveynleri ile olan ilişkilerinde sorun yaşamayacaktır (Salk 2002).

Boşanmanın, çocuklar üzerindeki etkisi üzerine yoğunlaşan, 1970'li yıllarda yapılan çalışmalar, tek anne veya babayla birlikte yaşamanın, ikisi ile birlikte yaşamak kadar iyi olmayacağı, bu nedenle ebeveynleri boşanmış olan çocukların, anne-babaları evli olanlara göre dezavantaja sahip olacağı varsayımı ile başlamıştır. Ancak son yıllarda gerçekleştirilen çalışmalarda, elde edilen bulgular bu varsayımdan farklıdır. Bununla birlikte boşanmış ailelerden gelen çocukların, tam ailelerde yaşayan çocuklara göre daha fazla sorun yaşama riski taşıdıkları sosyal bilimciler arasında yaygın olan bir kanı olmaya devam etmektedir (Steinberg 2007).

Çocuğun sağlıklı aile ortamından mahrum kalması, onun duygusal gelişimini etkileyebileceği gibi, bedensel ve bilişsel gelişimine de olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Boşanma nedeniyle çocuk üzerinde oluşabilecek olumsuz durumların en aza indirilmesi, öncelikle anne ve babanın uygun davranışları yerine getirmeleri ile mümkün olabilmektedir (Yavuzer 2005). Yetişkinler çocuğun duygularının doğal olduğunu kabul etmeli, duygularını ifade etmesine olanak sağlamalıdır (Başal 2003).

Boşanma, çocuk için bir geçiş dönemidir. Çocuğun, ebeveynlerinin ayrılığını kabul edebilmesi uzun zaman alabilmektedir. Bu süreçte çocuk; boşanmayı reddetme, boşanmaya yol açtığını düşündüğü nedenlere kızma, anne-babayı bir araya getirme için çaba harcama, depresyon ve boşanmayı kabullenmeyi içeren bir evreden geçmektedir (Mağden ve Temel 2002). Çocukların, ebeveynlerinin boşanmasını kabul etmelerinde ortaya çıkan zaman farklılıkları, anne-babanın yaşadıkları strese ve çocuğa bunu aktarma durumlarına bağlıdır (Lengua 2000).

Boşanma sürecinde çocuğun yaşadığı stres, aile içinde düzenin değişeceği kaygısı, bağlılığın kaybı, terk edilme korkusu ve anne baba arasındaki ilişkinin niteliği ile doğrudan ilişkilidir (Yavuzer 2004). Boşanma sürecinde ve sonrasında çocuğun karşılaşabileceği en önemli sorunlar; okul başarısızlığı, ruhsal çökmeler ve saldırganlık gibi durumlardır. Ayrıca boşanmış ailelerden gelen çocuklar fiziksel ve duygusal istismara daha açık olabilmekte, zamanlarını nitelikli kullanmanın aksine, boş zamanlarını kötü alışkanlıklar edinerek geçirebilmekte, yaşadıklarını kader olarak algılayıp, kaderci bir kişilik yapısı geliştirerek; yaşamları ile ilgili sorumluluk alamama, yönlendirilmeye açık olma ve özgüven eksikliği yaşama riski taşıyabilmektedirler (Salk 2002).

Boşanmanın etkilerine çocuk yönünden bakıldığında, üç temel nokta dikkate alınmalıdır. Bunlardan ilki, boşanmanın çocuğun günlük yaşamında ortaya çıkardığı değişikliklerdir. Çocuğun çevresinin zenginliği ve anne-babasıyla ilişkisinin niteliği, çocuğun yetişme tarzını etkilemektedir. Çocuk iç dünyasında aile sorunlarına odaklandığı için konsantrasyon bozukluğu yaşayabilmekte, bu durum ise okul başarısında gerilemeye sebep olabilmektedir. Çocuk ile ilgili değerlendirmeler

yapılırken bu değişikliklerin etkilerine bakılmalıdır. İkinci sorun, çocuğun boşanma sürecinde kaç yaşında olduğudur. Okul öncesi dönemde ve ergenlik çağında ortaya çıkan olumsuz etkiler diğer yaş gruplarına göre daha fazla olabilmektedir. Çünkü gelişimsel süreç içerisinde okul öncesi ve ergenlik dönemleri benmerkezciliğin en yüksek olduğu gelişim evreleridir. Bu yapısı nedeniyle boşanmanın kusurunu kendisinde arayabilecek çocuk, ebeveynlerinin boşanmasından daha fazla olumsuz etkilenecektir. Üçüncü temel nokta ise boşanma durumunda çocuğun kimin yanında kalacağıdır. Velayet ile ilgili verilecek karar, boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerini doğrudan biçimlendirecektir (Cüceloğlu 2005).

Amato (2000) boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerini stres uyum teorisi (stress adjustment perspective) ile açıklamaktadır. Çocuk açısından ebeveynlerinin ayrılması stresli bir yaşantıyı beraberinde getirmektedir. Stres kaynakları çocuk için duygusal ve fiziksel boyutta sağlığın bozulması riskini ortaya çıkarmaktadır. Bu olumsuzlukların çocuk üzerindeki etkisi, çocuğun sahip olduğu koruyucu ve destekleyici faktörlere bağlıdır. Çocuğun boşanmaya uyumunu etkileyen en önemli durum ebeveynlerinin yaşadığı çatışmanın derecesidir. Sorunlu bir boşanma sürecinde ve sonrasında çocuk üzerinde etkili olabilecek durumlar; anne-babanın psikolojik desteğinin niteliği, çocuğun velayetini alamayan ebeveyni ile kurduğu ilişkinin yeterliliği, ebeveynler arasındaki çatışmanın yoğunluğu, ekonomik anlamda gerileme, okul ve arkadaş değişmeleridir. Çocuğun boşanma sürecinde ve sonrasında yaşadığı stres, çocuğun sahip olduğu bireysel özellikler, sosyal destek sistemlerinin etkisi ile zaman içerisinde azalmakta, çocuğun boşanmaya uyumu artmaktadır.

Çocuğun boşanmaya uyumunu kolaylaştırabilmek için, alınan boşanma kararı her iki ebeveyn tarafından birlikte çocuğa açıklanmalıdır. Çocuk ilk anda durumu kabul etmekte güçlük çekebilir. Ancak ebeveynlerin ayrılmalarına rağmen çocuk ile ilişkilerini devam ettireceklerini, boşanmada çocuğun bir etkisinin olmadığını ve yaşamında sorunlarla karşılaşmaması için gerekli önlemleri anne-baba olarak birlikte alacaklarını çocuğa bulunduğu yaş döneminin özelliklerini dikkate alarak uygun bir dille anlatmaları halinde çocuğun iç dünyasında yaşayacağı travma daha az olacaktır (Salk 2002). Parçalanmış ailelerde yaşayan çocukların sağlıklı kişilik gelişimleri için

önlemler alınmalıdır. Çocuğa ebeveynlerinin ayrılma nedeni açık bir dille anlatılmalı ve çocuğun yeni yaşam uyum sürecinde yardımcı olunmalıdır. Çocuğa normalden daha farklı davranılmamalı, aşırı koruyucu olmaktan kaçınılmalıdır (Baran ve Bütün-Ayhan 2004).

Çocuklar bulundukları yaş dönemine göre ebeveynlerinin ayrılmasından farklı şekillerde etkilenmektedir. Bu durum boşanmayı anlama ve boşanma nedeni olarak kendisini görme noktasında yaşa bağlı olarak ortaya çıkan farklılıklardan kaynaklanmaktadır (Yavuzer 2004, Steinberg 2007). Bu nedenlerden dolayı boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerini gelişim dönemleri içerisinde ele almak işlevsel bir yaklaşım olacaktır.

2.6.1 Okul öncesi dönemdeki etkiler

Okul öncesi dönemde, ebeveynlerinin boşanması nedeniyle yeterli uyaranları alamayan çocuğun sosyal gelişiminde gecikme görülebilmektedir. Özellikle ilk üç yaş döneminde anne olan ilişkilerin boşanma nedeniyle engellenmesi veya yetersiz hale gelmesi, çocuğun kişiliğinde karakteristik bir yapının oluşmasına sebep olmaktadır. Bu durumdaki çocukların duygusal açıdan içe kapanıp, kendi dünyalarında yaşamaktadır. Ayrıca ilk beş yıl içinde anneden ayrı kalma suçlu davranış yapısının gelişimine sebep olabilmektedir (Yavuzer 2005). Bununla birlikte, bebeklik dönemindeki ayrılıklarda, çocuk ayrılığı fark etmediği için, boşanma sürecinden duygusal boyutta zarar görmediği belirtilmektedir. Çünkü çevrenin farkına varma, kişileri tanıma, anne-babayı tam olarak ayırt etme, isteme gibi farkındalık ile ilgili durumlar ortalama olarak üç yaş civarında gelişmektedir. Bu nedenle okul öncesi dönemde sıfır-üç yaş döneminde bulunan çocuklardan daha çok, üç yaş ve sonrasındaki çocuklar olumsuz etkilenme riski taşımaktadır (Öztürk 2008).

Okul öncesi dönemde üç-altı yaş grubundaki çocuklar boşanmanın anlamını tam olarak kavrayamamakla birlikte, anne babadan birisinin hayatında aktif olmadığını hissedebilmektedir (Yavuzer 2004). Bu dönemde ebeveyn ayrılığı yaşayan çocuklarda eğitime daha az isteklilik, maddi nesnelere karşı daha fazla talepkar olma, sıkıntılı bir

ruh hali ve psikolojik problemler görülme riski ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ebeveynlerinin ayrılması ile birlikte, ayrı yaşadığı ebeveyni ile ilişkilerinin yeterli seviyede olmaması çocuğun problemlerini daha da artırmaktadır (Amato ve Cheadle 2005). Çocuğun bu yaş döneminde ben-merkezci yapısı nedeniyle yaşananlardan kendisini sorumlu görebilmesi; öfke hissini yoğun biçimde yaşamasına ve uyku düzeninde bozulmalar ortaya çıkmasına yol açabilmektedir (Beardslee vd. 2003).

Çocukları üç-altı yaş döneminde iken boşanan ebeveynlerin dikkat etmesi gereken durumlar;

- Çocuğun ayrı olduğu ebeveynini istediği zaman ziyaret edebileceğine dair çocuğa güvence vermek ve bunu düzenli olarak gerçekleştirmek,

- Çocuğun duygularını ifade etme olanağı bulabileceği ortamlarda bulunmasını sağlamak veya evde resim yapma, birlikte kitap okuma gibi faaliyetlerden yararlanmak,

- Ebeveynlerinin ayrılığında çocuğun etkisinin olmadığını, yaş dönemine uygun bir dinle anlatmak ve bunu çocuğa hissettirme olarak sıralanabilir (Benedek ve Brown 1997, Yavuzer 2004).

2.6.2 Okul dönemindeki etkiler

Okul dönemindeki çocuklar bilişsel gelişimlerinin ve eğitim düzeylerinin yükselmesinin etkisiyle ortalama olarak dokuz-on yaşlarından itibaren boşanma olgusunu tam olarak anlayabilmektedir (Yörükoğlu 2003). İlkokula başlayan bir çocuk, ebeveynlerinin ayrılma gerçeği ile karşı karşıya kaldığında, huzursuzluk, sinirlilik, karamsarlık ve öfke nöbetleri göstermektedir. Ayrıca bu yaş dönemindeki çocukların okul başarısı, ebeveynlerinin boşanmasından olumsuz etkilenmektedir (Cohen 2002).

Okul döneminde ebeveynlerinin boşanmasını kavrayabilen çocuk, bu süreçte yaşananlardan dolayı kendisini aldatılmış hissederek, ayrı yaşamaya başladığı

ebeveyninin geri gelmesi ile ilgili hayaller kurup, iç dünyasında boşanmadan sorumlu tuttuğu ebeveynine karşı olumsuz duygular besleyebilir. Bu duygu durumu içerisindeki çocuk için en önemli risklerden birisi çocuğun duygularının, davranışlarını etkilemesi sonucu boşanmada kusurlu gördüğü ebeveyni ile olan ilişkilerinin bozulmasıdır (Beardslee vd. 2003).

Baran ve Bütün-Ayhan (2004) gerçekleştirdikleri çalışmalarında okul döneminde dokuz-on bir yaş grubundaki parçalanmış ailelerden gelen çocukların, tam ailede yaşayan aynı yaş grubundaki çocuklara göre bağımsızlık eğilimlerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bebeklikten itibaren üzerinde durulan ve çocuğun ulaştığı gelişim düzeyine göre değişme göstermesi beklenen en önemli davranış şekillerinden birisi toplumsal gelişimin temellerini oluşturan bağımlılıktır. Bağımlılık, karar vermede danışma ve duygusal destek için diğer kişilere dayanma ihtiyacı ya da kendine güvenmede yetersizlik olarak değerlendirilmektedir (Gürsoy 1999).

Çocukları okul döneminde iken boşanan ebeveynlerin dikkat etmesi gereken durumlar;

- Çocuğun ev dışında sosyal olabilmesini sağlamak, çocuğun başka şeyler ile ilgilenmesinin yolunu açarak, onu fiziksel yönden rahatlatmak, diğer yandan duygularını ifade etme olanağı bulmasının sonucunda duygusal boşalımı gerçekleştirmek,

- Çocuğun kendi hayatı ile ilgili sorduğu tüm soruları cevaplandırmak ve iletişim kanallarını açık tutmak,

- Çocuğun gösterdiği olumsuz duygusal belirtileri göz ardı etmemek, gerekirse profesyonel destek sağlamaya çalışmak,

- Ev ortamında denge ve düzeni devam ettirmek, davranışlarda tutarlı olmak, çocuğa iki yönlü ve açık uçlu mesajlar vermemek olarak sıralanabilir (Benedek ve Brown 1997, Yavuzer 2004).

2.6.3 Ergenlik dönemindeki etkiler

Ergenlik döneminde iken ebeveynleri boşanan çocukların, bu süreçten olumsuz etkilenmeleri, ergenlik döneminin yapısı ile doğrudan bağlantılıdır. Kimlik bunalımının yoğun olarak yaşandığı ergenlik döneminde, ayrıca aile parçalanması yaşayan çocuklar gerek iç dünyalarında, gerekse sosyal ilişkilerinde karmaşık sorunlar ile karşı karşıya kalmaktadır (Steinberg 2007). Evlilik birliği içerisinde yoğun tartışmalar sonucu boşanan çiftlerin ergen çocukları bu süreçten daha fazla olumsuz etkilenme riski taşımakta, bu durum ergen gelişimine psiko-sosyal ve ruhsal açıdan zarar vermektedir. (Davies ve Cummings 1994, Amato ve Sabolewski 2001).

Ergenlik döneminde iken ebeveynleri boşanan çocuklarda görülebilen bazı sorunlar; madde ve alkol kullanımı, korunmasız cinsel ilişki ve okul başarısında ortaya çıkan düşüşlerdir (Cohen 2002). Ayrıca bu dönem içerisinde iken ebeveynleri boşanan çocuklarda evliliğe karşı ön yargı gelişebilmektedir (Sprecher vd. 1998).

Kimlik bunalımının yoğun olarak yaşandığı ergenlik döneminde aile parçalanması yaşama, çocuk açısından bunalımın boyutlarını artırabilmektedir. Ancak ebeveynler ayrı olmalarına rağmen uyumlu davranış gösterebilirlerse, çocuk bu dönemi daha kolay geçirerek, yeni hayatına uyum gösterecek ve kimlik bunalımını uygun şekilde çözümleyebilecektir (Benedek ve Brown 1997). Gerçekleştirilen çalışmalar, evli veya ayrı olsun ebeveynlerinin kendisini düşündüğünü ve önemsediğini bilen ergenlerin daha mutlu ve sağlıklı olduğunu göstermektedir (Dornsbusch vd. 1991) Bu nedenle çocukları ergenlik döneminde iken boşanan çiftlerin, çocuklarına yakın ilgilerini göstermeleri, çocukları için koruyucu ve destekleyici ebeveyn rolünü yerine getirmeleri gerekmektedir. Bu şartların gerçekleşmesi durumunda çocuk, ebeveynlerinin boşanma sürecine ve sonraki yaşantısına daha kolay uyum sağlamaktadır (Steinberg 2007).

Tam ve parçalanmış ailelerden gelen ergenler mekânsal olarak aileden kopma yaşasalar da, çoğunlukla aile kurumunun sağladığı duygusallık, güven ve paylaşım gibi özellikleri yine ailede giderebileceklerine yönelik inanışları devam etmektedir. Bu nedenle ailenin ergenlik döneminde de çocuğun gelişiminde önemli bir etkisi bulunmaktadır (Yıldırım 2005).

Anne-babalar boşanma sürecinde iken, çocuk hangi yaş döneminde olursa olsun, çocuğun bu sorunlar ile başa çıkabilmesi için, ebeveynlerin dikkat etmesi gerekenler; öncelikle çocuğun duygularını dışa vurmasına izin vermek, bu sayede sorunların anlaşılması ile uygun sorun çözme yöntemlerini profesyonel destek de alarak sağlamaya çalışmaktır. Aksi takdirde en önemli risk zamanında çözülmeyen sorunların etkilerini uzun vadede göstermesidir (Cohen 2002). Sorunları çözülemeyen çocuklar ileriki yaşamlarında içe kapanık veya aşırı sosyal bir yaşam tarzını benimseyebilmekte, uygun sorun çözme yöntemlerini çocukluk döneminde öğrenemedikleri için yetişkinlik döneminde karşılaştıkları sorunlar karşısında bocalayarak, sosyal uyumsuzluk gösterme potansiyeli taşımaktadır (Benedek ve Brown 1997).

Boşanma sürecinde ve sonrasında önemli olan, ayrılmalarına rağmen ebeveynlik rolleri devam eden yetişkinlerin sorumlu bir biçimde hareket etmeleri, evlilikleri konusunda sağlayamadıkları uyumu, boşanma sürecinde ve sonrasında çocuğun yetiştirilmesinde ve çocukla ilgili kararların alınmasında sağlamaya çalışmalarıdır (Öztürk 2008).

2.7 Çocuğun Boşanmaya Uyumunu Etkileyen Etmenler

Boşanma, çocuğun hayatında birçok değişime yol açabilen ve bu yeni döneme çocuğun uyumunu zorunlu kılan, sorunların yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir (Amato 2001). Boşanma sürecinde ve sonrasında çocukların uyumunu inceleyen araştırmalar pek çok etkenin birlikte çocuğun boşanmaya uyumunu biçimlendirdiğini ortaya koymaktadır (Hetherington 1993).

Çocuğun boşanmaya uyumunu etkileyen etmenler; çocuğun ebeveynleri ile ilişkisinin niteliği, çocuğun ebeveynleri arasındaki uyum, çocuğun sosyal ve ekonomik şartları ile çocuğun kendi bireysel özellikleridir (Kurdek 1991, Hetherington ve Hagan 1999, Amato 2000, Stewart vd. 2000).

2.7.1 Çocuğun ebeveynleri ile ilişkisinin niteliği

Boşanma sürecinde veya sonrasında çocuğun, birlikte yaşamadığı ebeveyninden aldığı sevginin azalması, ebeveyninden destek görememesi ve ebeveyni ile olan ilişkinin düzensizleşmesi çocuğun boşanmaya uyum sürecini olumsuz yönde etkilemektedir (Amato 2000). Çocuğun ayrı yaşadığı ebeveyni ile olan ilişkisinin sürekli ve düzenli olarak sürmesi ise çocuğun boşanma sürecine uyumunu kolaylaştıran etkenlerden birisidir (Kurdek 1991).

Boşanma süreci ve sonrası yetişkinler açısından stres yüklü bir dönemdir. Yetişkin bireyin boşanmaya uyumu, ayrıca çocuğun boşanma gerçeğini kabul etmesini ve yeni yaşamına uyum göstermesini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca çocuğun, birlikte yaşadığı ebeveyni ile olumlu ilişkisi, boşanmanın yarattığı değişim sonucunda ortaya çıkan stres ile çocuğun baş etmesini kolaylaştırmakta, çocuğun boşanmaya uyum düzeyini artırmaktadır (Hetherington ve Hagan 1999).

Aral ve Gürsoy (2000) boşanma nedeniyle çocuğun olumsuz duygular yaşayarak depresyona girmemesi için, anne-babaların boşanma sürecinde ve sonrasında çocukları ile sağlıklı iletişim kurmaları ve onların sevgi, saygıya layık birey olduklarını hissettirmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

Walzcak ve Burns'e (2004) göre parçalanmış ailelerden gelen çocukların boşanma sürecine uyumu, gerek birlikte yaşadığı, gerekse ayrı olduğu ebeveyni ile olan ilişkilerine, aynı zamanda ebeveynlerin çocuk ile ilgili konulardaki uyumuna bağlıdır.

2.7.2 Ebeveynler arası uyum

Boşanma öncesinde, boşanma sürecinde ve sonrasında ebeveynler arasında yaşanan psikolojik ve fiziksel boyuttaki tartışmalar, çocuğun boşanmaya uyumunu, ayrıca ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir (Amato 2000). Eşler arasındaki çatışma gergin bir ev ortamı yaratabilmekte, bu durum ise çocuğun iç dünyasına çekilmesine veya arkadaş çevresine daha fazla önem vermesine yol açarak, ailesine yabancılaşmasına sebep

olabilmektedir. Boşanma sürecindeki eşler arasındaki sorunlu ilişkinin, boşandıktan sonra da devam etmesi çocuğun yeni yaşam düzenine uyumunu zorlaştırmaktadır (Kurdek 1991).

Eşler, boşanma sürecinde ve sonrasında diğer eşten öç almak için çocuğu ondan yoksun bırakmamalı, çocuğu taraf tutmaya zorlamamalı, çocuk anne-baba çatışmasının dışında tutulmalıdır. Aksi takdirde çocukta ruhsal sorunların ortaya çıkma ihtimali yüksek olmaktadır (Aral ve Gürsoy 2000).

2.7.3 Ekonomik ve sosyal durum

Boşanmış kadınlar, özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde boşanma nedeniyle ekonomik açıdan yoksulluğa düşme riskini daha fazla yaşamaktadır. Gelir azalması kadında strese yol açmakta, boşanmanın sebep olduğu duygusal sorunlar ve ekonomik yetersizlik arasında kalan annenin bulunduğu durum, çocuğu da olumsuz olarak etkileyebilmektedir (Kurdek 1991).

Boşanma sonrasında birlikte yaşadığı ebeveynin gelirinin düzenli olması, ayrıca gelir yüksekliği çocuğa daha fazla sosyal imkan sağlayabilme fırsatı sunduğundan, çocuğun boşanmaya uyumunu kolaylaştırmaktadır (Stewart vd. 2000). Ekonomik kaynakların azalması ise çocuğu olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanamaması, bu nedenle kendisinin arkadaşlarından geri kaldığını hissetmesi, ekonomik zorluklar sonucu annenin çalışması nedeniyle küçük kardeşin bakımını üstlenmesi veya ev işlerinde sorumluluğunun artması durumunda parçalanmış aile yaşayan çocuğun, çocukluğunu yaşayamaması gibi riskler boşanmaya uyumu zorlaştırmaktadır (Hetherington ve Hagan 1999).

Ebeveynlerin ayrılması, çocuğun sosyal destek sistemlerinde de farklılaşmaya sebep olabilmektedir. Ebeveynleri boşanan çocuklar yeni bir eve taşınma, okul değiştirme ve yeni arkadaş ortamına girme durumunda kalabilmektedir. Sosyal çevresinden destek gören, kendisi ile ilgilenildiğini düşünen çocuğun boşanmaya uyumu kolay olabilecek

iken, çevre şartları değişen ve sosyal çevresinden yeterince destek göremeyen çocuğun boşanmaya uyumu düşük olabilmektedir (Benedek ve Brown 1997).

2.7.4 Bireysel özellikler

Boşanma sürecinde ve sonrasında çocuğun boşanmaya uyumunu etkileyen temel faktörlerden birisi, çocuğun cinsiyeti, yaşı, kişilik yapısı ve gelişimsel seviyesi gibi kendisine ait özelliklerdir (Salk 2002).

Ebeveynlerin boşanmasına kız ve erkek çocukların uyumu farklı olabilmektedir. Erkek çocuklar daha çok sosyal uyumsuzluk belirtisi gösterirken, kız çocuklar ruhsal sorunlar ile daha fazla karşı karşıya kalmaktadır (Hetherington vd. 1992). Ayrıca boşanan çiftlerin ergenlik çağındaki erkek çocuklarının baba ile kalması durumunda çocuğun boşanmaya uyum düzeyi daha yüksek olmaktadır (Salk 2002).

Boşanma sürecinde çocuğun bulunduğu yaş dönemi, çocuğun boşanmaya uyumunu doğrudan etkilemektedir (Yavuzer 1999). Ancak yaş dönemi ne olursa olsun, anne-babası boşanmış olan çocuklar, anne-babası evli olan çocuklar karşısında kendilerini olumsuz açıdan öteki olarak hissedebilme riski taşımaktadır (Benedek ve Brown 1997).

Çocuğun sahip olduğu kişilik özellikleri, çocuğun boşanmaya uyumunu etkileyen etmenlerdendir. Kendisi ile barışık ve öz saygısı yüksek olan çocuklar, ebeveynlerinin ayrılması durumunda yaşadıkları sorunlar karşısında, daha kolay sorumluluk alarak, sorunun çözümüne katkı verebilmektedir. Bu durum ise çocuğun boşanmaya uyum düzeyini yükseltmektedir. İçe kapanık ve sosyal beceri yönü düşük olan çocuklar ise bu süreçte kişilik özellikleri sebebiyle, sosyal destek sistemlerinden de yeterince destek görmelerine rağmen problemlerle karşılaşabilmektedir (Hetherington ve Hagan 1999).

Çocuğun sorunlarla baş etme kapasitesi de boşanmaya uyumda rol oynayan etkenlerdendir. Yetişkinlerde olduğu gibi çocukların da boşanma ile baş etmelerinde, boşanmayla ilgili düşüncelerinin önemli bir yeri vardır. Çocuğun ebeveynlerinin boşanmasından utanması durumunda boşanmaya uyum zorlaşmakta, boşanmayı,

evlenme gibi doğal bir durum olarak görmesi halinde ise ebeveynlerinin ayrılık sürecine ve yeni yaşamına uyumu daha kolay olmaktadır (Stewart vd. 2000).

Boşanmaya en kolay uyum sağlayan grup babalardır. Anneler ise ekonomik olarak dengeye kavuştuklarında boşanma gerçeğine daha kolay uyum sağlayabilmektedir. Boşanmaya uyum konusunda en dezavantajlı kesim olan çocukların sorunlarının çözümünde ve boşanmaya uyumlarında temel sorumluluk anne ve babaya düşmektedir. Anne-baba ayrılmalarına rağmen sorumluluk duygusuyla eşgüdüm içerisinde uygun davranışları göstererek çocukların boşanmaya uyumuna destek olmalıdırlar (Yavuzer 2004).

2.8 Kaynak Özetleri

Bu bölümde; evlilikteki uyumu etkileyen etmenler, boşanmanın nedenleri, boşanmanın yetişkinler üzerindeki etkileri ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri ile ilgili yurt içi ve yurt dışında yapılan çalışmalar tarih sırasına göre verilmiştir.

Evlilikteki uyumu etkileyen etmenler ile ilgili kaynak özetleri:

Ceylan (1994) üniversite öğrencilerinin eş seçimindeki tercih ve beklentilerini belirlemek amacıyla araştırmasını gerçekleştirmiştir. Araştırmada Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat, Tıp ve Mühendislik Fakülteleri ile Hemşirelik Yüksekokulu'nda eğitim gören yüz elli dört öğrenci ile çalışılmıştır. Araştırma sonucunda; öğrencilerin tamamına yakınının flört sonucu tanıştıkları kişi ile evlenmeyi tercih ettikleri, öğrencilerin genel olarak nikâhsız birliktelikleri onaylamadıkları, evliliklerini resmi nikâh yoluyla gerçekleştirmeyi istedikleri saptanmıştır.

Özgüven (1994) üniversite öğrencilerinin eş seçimine ilişkin tercihlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında; öğrencilerin çoğunluğunun eşinin sosyo-ekonomik düzeyinin kendisi kadar olmasını istediklerini tespit etmiştir. Cinsiyetler açısından incelendiğinde; kızların % 41'i evleneceği erkeğin sosyo-ekonomik durumunun kendisininkinden daha yüksek olmasını tercih ederken, erkekler için bu oran

% 13'tür. Araştırma sonucunda kızların evlenme durumunda ekonomik şartlara daha fazla önem verdikleri belirtilmiştir.

Chase vd. (1995) çocukluk döneminde ebeveynleri boşanan, genç yetişkinlik döneminde olan kişilerin evlenme ve boşanmaya bakış açılarını ortaya çıkarmak amacıyla çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Araştırmada kontrol grubu yaşam öykülerinde parçalanmış aile durumu olmayan genç yetişkinlerden oluşturulmuştur. Çalışma sonucunda; parçalanmış ailelerden gelen genç yetişkinlerin evlenme ve çocuk sahibi olmaya daha az olumlu baktıkları, bununla birlikte evlilikte sorun yaşanması durumunda boşanmayı daha öncelikli bir çözüm yolu olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Hall ve Zhao (1995) Kanada'da gerçekleştirdikleri çalışmalarında evlilik öncesinde birlikte yaşamanın boşanmaya etkisini incelemişlerdir. Araştırma kapsamında örneklem grubu, rastgele örnekleme metoduyla boşanmış kişilerden oluşturulmuştur. Çalışmada boşanmış kişilerin çoğunluğunun evlenmeden önce eşleriyle nikahsız birlikte yaşadıkları tespit edilmiştir. Sonuçta; evlilik öncesi nikâhsız birlikte yaşamanın yaş, sosyo-kültürel yapı ve cinsiyet farkı gözetmeksizin boşanma riskini artırabileceği belirtilmiştir.

Şener ve Terzioğlu (2002), evlilikte eşler arasındaki uyuma etki eden faktörleri ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında, Hacettepe Üniversitesi Merkez ve Beytepe Kampüslerinde farklı hizmet sınıflarında görev yapan personel arasından tabakalı rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen dört yüz on üç personel ile eşlerini araştırma kapsamına almışlardır. Araştırma sonucunda; genel olarak kadınların ve erkeklerin evlilik puan ortalamalarının öğrenim düzeyi ve ailenin aylık geliri arttıkça yükseldiği, ayrıca gerek kadın gerekse erkeklerin, kadının çalıştığı ailede en yüksek, kadının emekli olduğu ailede ise en düşük evlilik uyum puanına sahip oldukları tespit edilmiştir.

Dush ve Amato (2005) evlilik birliği içinde çiftler arasındaki ilişkinin niteliği ile kişilerin mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak amacıyla çalışmalarını

gerçekleştirmişlerdir. Araştırma kapsamında elli iki kişi örneklem grubunu oluşturmuş ve bu durum araştırmanın en önemli sınırlılığı olarak belirtilmiştir. Araştırma sonucunda; evlilikte çiftler arasında yaşanan karşılıklı romantizmin kişilerin mutluluk düzeyini artırdığı, evliliklerindeki ilişkiyi mekanik olarak tanımlayanların mutluluk düzeylerinin düştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Ebenuwa (2008) gerçekleştirdiği çalışmasında, evlilik uyumunun belirleyicilerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Nijerya'nın Delta bölgesinde iki bin beş yüz altmış bir evli çift araştırmanın örneklem grubunu oluşturmuştur. Çalışmaya katılanlara "Evlilik Uyumu ve Kişilik Envanteri" uygulanmıştır. Araştırma sonucunda; duygusal paylaşımın niteliğinin, ev ekonomisi idaresindeki birlikteliğin ve sağlıklı iletişimin evlilikteki uyumu artıran etkenler olduğu belirtilmiştir.

Ergin (2008) evli ve boşanmış kişilerin evlilik uyumunu belirlemek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında, evli, boşanma sürecinde olan ve boşanmış toplam iki yüz kırk iki kişi ile çalışmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgi Formu", "Evlilikte Uyum Ölçeği", "Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği" ve "Bem Cinsiyet Rolü Envanteri" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda evli kişilerin evlilik uyum düzeylerinin, boşanma sürecinde olan ve boşanmış kişilerin evlilik uyum düzeylerine göre yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Boşanmanın nedenleri ile ilgili kaynak özetleri:

Carrere vd. (2000) yaşadıkları sorunlar nedeniyle evlilik danışmanlığı hizmetine başvuran doksan beş yeni evli çift ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında; eşler arasındaki en önemli sorunları tespit etmeyi amaçlamışlardır. Araştırma yapılırken görüşme tekniğinin yanı sıra çeşitli kişilik testlerinden de yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda; yeni evli çiftler arasındaki en önemli sorunun sağlıklı iletişim geliştirememek olduğu, ayrıca çiftlerin % 81'inde eşler arasında önemli kişilik farkları bulunduğu bildirilmiştir.

Huston vd. (2001) evli çiftlerle gerçekleştirdikleri çalışmalarında, özellikle evliliğin hangi yıllarında çiftlerin sorunlar karşısında boşanmayı daha fazla çözüm yolu olarak

düşündüklerini ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Araştırmacılar, farklı sosyo-ekonomik düzeylerde, evliliğin çeşitli yıllarında olan çiftlerin katılımıyla çalışmalarını gerçekleştirmişler, veri toplama aracı olarak geliştirdikleri eğilim formunu evli çiftlere uygulamışlardır. Araştırma sonucunda; özellikle evliliğin ilk üç yılında çiftlerin sorunlar ile karşılaştıklarında boşanma düşüncesini daha fazla çözüm yolu olarak düşündükleri ortaya çıkarılmıştır.

Elgelhardt vd. (2002) tarafından gerçekleştirilen çalışmada; Doğu ve Batı Almanya'daki farklı aile politikalarının boşanma oranlarına etkisi araştırılmıştır. 1949-1990 yılları arasında iki ayrı devlet olan Doğu ve Batı Almanya'nın aile politikaları "Almanya Aile Tarihi Çalışması" adı altında analiz edilmiştir. Sonuçta Batı Almanya'daki boşanma ile ilgili kanunların Doğu Almanya'ya göre daha kolay olduğu belirlenmiştir. Gerçekleştirilen araştırmada Batı Almanya'daki boşanma oranlarının Doğu Almanya'ya göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiş, sonuçta kanunların sertliğinin veya yumuşaklığının boşanma oranlarını etkileyebileceği bildirilmiştir.

Jalovaara (2002) çalışmasında Finlandiya'da boşanmış çiftler arasında ekonomik sorunların boşanma nedeni olarak etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada öncelikle boşanmış çiftler gelir gruplarına göre alt, orta ve üst sınıf olarak ayrılmış, sonrasında amaçlı örneklem metoduyla kişiler belirlenmiş, gönüllü katılımcı olacağını söyleyenler araştırmanın örneklem grubunu oluşturmuştur. Araştırmanın sonucunda; sosyo-ekonomik sınıf farkı gözetmeksizin ekonomik sorunların boşanmanın önemli nedenlerinden birisi olmadığı, ancak kadının gelirinin yükselmesinin boşanma riskini artırdığı ortaya çıkarılmıştır.

Morgan ve Pollard (2002), çocukların cinsiyeti ile boşanma arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak amacıyla çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Araştırmada aile mahkemelerinin kayıtlarının incelenmesi sonucunda, boşanmış çiftlerin çocuklarının cinsiyetleri arasında nicel yönden önemli bir fark olmadığını tespit etmişlerdir. Ancak boşanan çiftlerin birçoğunun çocuksuz çift olduklarının belirlenmesi sebebiyle; kız veya erkek çocuğun evlilik birliğinin devamında önemli bir etken olduğunu bildirmişlerdir.

Amato ve Previti (2003) 1980-1997 yılları arasındaki ulusal bilgi veri tabanını incelemişlerdir. Ulusal bilgi veri tabanından uyguladıkları sınıflama metodu ile belirledikleri boşanma deneyimi yaşamış iki yüz sekiz kişi ile çalışmalarını gerçekleştiren araştırmacılar, çalışmalarında kişileri boşanmaya yönelten sebepleri ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda; cinsiyet, sosyal sınıf ve hayat beklentisi gibi değişkenlerin boşanma nedenlerini etkilediği, ancak cinsiyet ve sosyal sınıf farkı gözetmeksizin kişilerin genel olarak özeleştiri yapmaktan kaçındığı ve boşanmanın kusurunu kendilerinde değil boşandıkları eşlerinde aradıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Lyngstad (2004) Norveç'te gerçekleştirdiği çalışmasında, bireylerin eğitim durumları ile boşanma arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Araştırma kapsamında 1980-1999 yılları arasında boşanmış elli dört bin yüz yetmiş sekiz çiftin boşanma dosyaları incelenmiş, eğitim durumlarına göre sınıflama yapılmış, oransal olarak boşanan kişiler arasında eğitim düzeyi açısından önemli fark olmadığı tespit edilmiştir. Sonuçta kişilerin eğitim düzeylerinin boşanma kararı almada çok önemli bir etken olmadığı saptanmıştır.

Rothrauff (2005), etnik ve dini kimliğin boşanma ve yeniden evlenme düşüncesi üzerine etkilerini belirlemeyi amaçladığı çalışmasında rastgele örnekleme metoduyla araştırmanın örneklem grubunu yapılandırmış; Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan on sekiz yaşından büyük üç bin üç yüz on altı kişi örneklem grubunu oluşturmuştur. Bu kişilerin % 64'ü Avrupa kökenli Amerikalı, % 15'i Afrika kökenli Amerikalı, % 11'i Latin Amerikalı, % 4'ü Asya kökenli Amerikalı ve % 6'sı diğer etnik ve dinsel gruplardır. Araştırma sonucunda; etnik ve dini kimlik açısından boşanma ve yeniden evlenmeye bakış açısı ile ilgili önemli farklar olduğu ortaya çıkarılmıştır. Avrupa kökenli Amerikalıların boşanma ve yeniden evlenmeyi en fazla kabul edilebilir olarak gören grup oldukları, Asya kökenli Amerikalıların ise boşanma ve yeniden evlenmeyi kabul düzeylerinin diğer gruplara göre düşük olduğu tespit edilmiştir.

Abalı (2006) çalışmasında, boşanmak için mahkemeye başvuran kadınların evlilikteki cinsel yaşamlarını boşanma nedeni olarak görme düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır.

Araştırma kapsamında Sakarya I. ve II. Aile Mahkemeleri'nde boşanma davaları devam eden yüz on kadın örneklem grubunu oluşturmuştur. Sonuçta kadınların % 25.3'ünün eşinin ilgisizliğini ve kötü alışkanlıklarını boşanma nedeni olarak gördükleri, katılımcıların sadece % 4'ünün cinsel sorunları boşanmanın ana nedeni olarak belirttikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Greenstein ve Davis (2006) tarafından yapılan çalışmada; kadınların mesleki statülerinin boşanma ile ilişkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında dünya genelinde yetmiş bir ülkede 1990 yılından sonra tutulan boşanma kayıtları incelenmiştir. Araştırma sonucunda; ülkeler arasında önemli bir istatistiksel fark olmaksızın, kadınların iş gücüne katılımı ile boşanma oranlarının artması arasında bağlantı olduğu, ancak kadınların mesleki statülerinin ve bundan kaynaklı toplumsal prestijlerinin boşanma riskini artırmadığı tespit edilmiştir.

Amato ve Hohmann (2007) modern toplumda boşanmanın en önemli nedenini tespit etmek amacıyla yaptıkları çalışmalarını beş yüz dokuz boşanmış çift ile gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonucunda; kişilerin en önemli boşanma sebebi olarak gördükleri durumun eş ilişkisinin niteliğinin kendi beklentilerini karşılayamaması olduğunu ortaya koymuşlardır.

Keskin (2007) Niğde ilinde boşanmanın sosyolojik ve psikolojik nedenlerini ortaya çıkarmak amacıyla yaptığı çalışmasını nitel tarzda gerçekleştirmiş, veri toplama yöntemi olarak görüşme tekniğini kullanmıştır. Araştırmada boşanmış on beş kadın ve on erkek örneklem grubunu oluşturmuştur. Araştırma sonucunda; en önemli boşanma sebebinin şiddetli geçimsizlik olduğu ve boşanmaların daha çok evliliğin ilk beş yılında gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Boşanmanın yetişkinler üzerindeki etkileri ile ilgili kaynak özetleri:

Arıkan (1992) "Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma" adlı araştırmasını, ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirmiştir. Araştırmada Ankara'daki tüm sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarına yoksul oldukları gerekçesiyle başvuran yüz

altmış bir boşanmış kadın ile çalışılmıştır. Sonuçta; boşanmış kadınların % 84.4'ünün toplumun genelde boşanmış kadınlara kötü gözle baktığına inandıkları, erkeklerin kendilerine karşı daha önyargılı olduklarını düşündükleri, bu durumun kadınlarda moral bozukluğuna ve gurur kırılmasına neden olduğu tespit edilmiştir.

Arıkan (1996) halkın boşanmaya ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında; şehirde yaşayan insanların boşanmaya ve boşanmış kişilere bakış açısını ortaya koymayı amaçlamıştır. İlişkisel tarama modeline göre gerçekleştirilen çalışmada, Ankara'da alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki beş yüz hane tabakalı örnekleme metodu ile belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların genelinin, boşanmayı "günah" olarak nitelendirmedikleri, kadının ve erkeğin gerekli durumlarda boşanmasını onayladıkları, boşanan kişilere yönelik çok boyutlu hizmetlere ihtiyaç duyulduğunu düşündükleri saptanmıştır.

Kiernan (1997) çalışmasında parçalanmış ailelerden gelen yetişkinlerin kendi çocukları ile olan ilişkilerinin niteliğini tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışma sonucunda; parçalanmış ailelerden gelen yetişkinlerin ebeveynlik görevlerini yerine getirirken zorlandıklarını düşündükleri, aynı şekilde çocukların da ebeveynleri ile olan ilişkilerini doyurucu bulmadıkları, kontrol grubundaki çocukların ise ebeveynleri ile olan ilişkilerinin beklentilerini karşıladığı ortaya çıkmıştır.

Smyth ve Weston (2000) Avustralya'da yaptıkları çalışmalarında parçalanmış ailelerde babaların, eski eşlerine ve onlarla beraber yaşayan çocuklarına ekonomik katkılarını tespit etmeyi amaçlamışlardır. Öncelikle mahkeme kayıtlarından boşanmış kadınların bilgileri tespit edilmiş, görüşmeyi kabul edenler araştırma kapsamında örneklem grubunu oluşturmuştur. Kadınların genelinin boşandıktan sonra hayat standartlarının düştüğünü, çocuğa yalnız olarak bakmanın zor olduğunu ve eski eşlerinden özellikle çocukları için yeterli maddi destek göremediklerini düşündükleri belirlenmiş, ayrıca kadınların ekonomik zorluktan kurtulmak için yeniden evlenememeleri durumunda nikahsız beraberlik yaşamayı çözüm yolu olarak hayata geçirdikleri ortaya konmuştur.

Gierveld (2004) boşanmış kişiler ile ilgili betimsel bir çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırma Hollanda'nın on bir ayrı bölgesinde yaşayan elli beş-seksen dokuz yaş arasındaki dört bin dört yüz seksen dokuz kişi ile yüz yüze görüşülerek yapılmıştır. Sonuçta gerek kadınların gerekse erkeklerin boşandıktan sonra yeni bir evlilik yapmaktan çok, nikahsız birliktelik yaşamayı tercih ettikleri saptanmıştır.

Kalmijn ve Monden (2006) boşanma deneyimi yaşamış kişiler üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında; evlilik kalitesinin boşanma sonrası mutluluk düzeyine etkilerini incelemişlerdir. Araştırmada; kötü giden bir evlilikten sonra gerçekleşen boşanmanın bireyi nasıl etkilediği sorusuna cevap aranmıştır. Çalışma kapsamında boşanma deneyimi yaşamış beş yüz elli kişi ile çalışılmıştır. Araştırma sonucunda evlilik kalitesi yüksek bir birlikteliğin boşanma ile sonuçlanmasının kişiler üzerinde daha fazla olumsuz etki yarattığı, kalitesi düşük bir evliliğin boşanma ile sonuçlanmasının ise kişilerin mutluluk düzeyini artırdığı tespit edilmiştir.

Sucu (2007) Sakarya ilinde gerçekleştirdiği çalışmasında; boşanmış kadınların toplumsal kabul düzeylerini belirleyebilmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini boşanmış elli kadın oluşturmuştur. Araştırma sonucunda; kadınların % 58.6'sının boşanma sonrasında toplumsal ilişkilerinde bir değişiklik olmadığı, toplum tarafından red edildiklerini hissetmedikleri saptanmıştır.

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri ile ilgili kaynak özetleri:

Mechanic ve Hansell (1989), aile içi sorunlar ve boşanmanın ergenler üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla, gözlem metodu ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında; aile içinde yaşanan çatışmaların ergenlerde depresif belirtilere yol açtığı ve buna bağlı olarak fiziksel rahatsızlıkların ortaya çıktığı sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte boşanmanın ergenler üzerinde terminal rahatsızlıklara sebep olmadığı ve boşanmanın olumsuz etkilerinin cinsiyetler arasında fark yaratmadığı belirtilmiştir.

Korkut (1990), yaşamlarında ebeveyn boşanma öyküsü olan gençler ile çalışmasını gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda boşanma gerçekleşmesine rağmen anne ve

babası arasında taraf tutmaya zorlanan, birlikte yaşadığı ebeveyni tarafından ayrı yaşadığı ebeveyni eleştirilen gençlerin benlik kavramlarının düştüğü, depresyon düzeylerinin yükseldiği saptanmıştır. Ayrıca her iki ebeveyni ile de ilişkilerini iyi olarak nitelendiren gençlerin benlik saygılarının, bu ilişkiyi iyi bulmayanlara göre yüksek olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Cummings vd. (1994) çocukların ebeveynlerinin evlilik uyuşmazlığına uyum düzeylerini saptayabilmek amacıyla araştırmalarını gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada dokuz-on iki yaş grubundaki yirmi beş erkek, yirmi altı kız olmak üzere elli bir çocuk örneklem grubuna dahil edilmiştir. Veri toplama aracı olarak "Ebeveyn Uyuşmazlığı Algı Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; kız çocukların, ebeveyn uyuşmazlığı ve boşanmasından erkek çocuklara göre daha fazla olumsuz etkilendikleri saptanmıştır.

Aral ve Başar (1998) tarafından gerçekleştirilen çalışmada; farklı sosyo-ekonomik düzeyde bulunan çocukların kaygı düzeyleri üzerinde yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik yapı ve aile parçalanma durumu gibi değişkenlerin farklılık yaratıp yaratmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, Ankara il merkezinde alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyden seçilen ilkokulların dördüncü ve beşinci sınıflarına devam eden üç yüz çocuk üzerinde yürütülmüştür. Çalışmada veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgi Formu", "Durumluk Kaygı Envanteri" ve "Sürekli Kaygı Envanteri" kullanılmıştır. Yapılan istatistiksel değerlendirmeler sonucunda çocukların kaygı düzeylerinde yaş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik durum gibi değişkenlerin farklılığa sebep olmadığı, ancak aile parçalanma durumunun kaygı düzeyi açısından önemli fark yarattığı tespit edilmiştir.

Neher ve Short (1998) ebeveynlerinin boşanmalarının ardından bir ile beş yıl arasında süre geçen çocuklar üzerinde yürüttükleri çalışmalarında, çocukların gösterdikleri duygusal tepkileri belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma neticesinde; boşanmadan sonraki ilk zamanlarda çocukların yoğun duygusal tepki gösterdikleri; içe kapanma süreci yaşadıkları, ancak zamanla duygusal problemlerin azaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte parçalanmış ailelerden gelen çocukların psikolojik kökenli sağlık sorunları yaşama açısından daha fazla risk taşıdıklarını bildirmişlerdir.

Sprecher vd. (1998) yaptıkları çalışmalarında parçalanmış ailelerden gelen gençlerin, aşk ve romantik ilişkiler ile ilgili düşüncelerini incelemişlerdir. Çalışma kapsamında yüksekokul eğitimi gören üç yüz seksen dokuz erkek, altı yüz otuz dört kız öğrenci ile yüz yüze görüşülmüştür. Araştırma sonucunda; parçalanmış ailelerden gelen gençlerin, ailesinde boşanma öyküsü olmayan gençlere göre aşk ve romantik ilişkilere inançlarının daha az olduğu, parçalanmış ailelerden gelen erkeklerin ilişkiyi daha çok cinsellik boyutunda düşündükleri, sürekli duygusal beraberlikten yana olmadıkları saptanmıştır. Sonuçta; ebeveynleri boşanmış olan kız ve erkek genç yetişkinlerin sağlıklı duygusal ilişki yaşama konusunda risk taşıdıkları belirtilmiştir.

Emery vd. (1999) araştırmalarında davranış problemleri ve aile durumu arasındaki bağlantıyı ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Araştırmada on dört yaşındaki çocuklar ile çalışılmıştır. Örneklem grubundaki çocukların iki yüz yirmi ikisinin evlilik dışı birlikteliklerden olduğu, yüz kırk ikisinin parçalanmış ailelerden, sekiz yüz kırkının ise tam ailelerden geldikleri belirlenmiştir. Çalışmada evlilik dışı birliktelik yaşayan ve boşanmış ebeveynlerin çocuklarının daha fazla davranış problemi gösterme potansiyeli taşıdıkları saptanmış, ebeveynlerin evlilik durumlarının ve aile yapılarının çocukların davranışları üzerinde önemli etken olduğu bildirilmiştir.

Hanson (1999) ebeveynler arası uyuşmazlığın, çocuklar üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak amacıyla çalışmasını gerçekleştirmiştir. Araştırmanın örneklemi kapsamındaki boşanmış çiftlerin yaklaşık yarısının; büyük anlaşmazlık ve önemli sorunlar nedeniyle boşandıklarını düşündükleri, çiftler arasındaki uyuşmazlığın çocuk odağında boşanma sonrasında artarak devam ettiği, birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşmesi engellenen çocukların daha fazla uyumsuzluk belirtileri gösterdikleri sonucuna ulaşmıştır.

Kuyucu (1999) çalışmasında anne-babası boşanmış ve tam ailelerde yaşayan ergenlerin yaşadıkları sorunları karşılaştırmış, anne-babası ile birlikte yaşayan ergenlerin, parçalanma nedeniyle tek ebeveyniyle yaşayan ergenlere göre nevrotik eğilimlerinin düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Aral ve Gürsoy (2000) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeylerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Araştırma Ankara ili merkezinde farklı sosyo-ekonomik düzeydeki ilkokulların dört ve beşinci sınıflarına devam eden boşanmış ebeveyne sahip olan ve olmayan yüz elli çocuk üzerinde yürütülmüştür. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgi Formu" ve "Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ebeveyni boşanmış olan çocukların depresyon düzeylerinin, ebeveynleri boşanmamış olan çocuklara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır.

O'Connor vd. (2000) araştırmalarında parçalanmış ailelerden gelen öz ve evlat edinilmiş çocukların uyum düzeylerinde genetik faktörlerin etkisini ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Parçalanmış ailelerden gelen öz ve evlat edinilmiş üç yüz doksan sekiz çocuk araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Sonuçta; parçalanmış ailelerden gelen öz çocukların, evlat edinilmiş çocuklara göre daha fazla davranış problemi ve sosyal uyumsuzluk gösterdikleri bulgusuna ulaşılmış, kişilerin uyum düzeylerinin genetik faktörlerden etkilenebileceği belirtilmiştir.

Whiteside ve Becker (2000) tarafından gerçekleştirilen çalışmada boşanma sonrasında ailesel faktörlerin boşanmaya uyum ve davranış problemleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Sonuçta depresif belirtiler gösteren annelerin çocuklarının da davranış problemleri gösterdiği; boşanmaya uyumlarının azaldığı, çocuk ve anne arasında sağlıklı iletişim olmasının, çocuğun boşanmaya uyum düzeyini artırdığı ortaya çıkarılmıştır.

Amato (2001), yaptığı meta-analiz çalışmasında parçalanmış ailelerden gelen altmış yedi çocuk ile çalışmıştır. Araştırmada kontrol grubu olarak tam ailelerde yaşayan çocuklar alınmış, iki grup akademik başarı, psiko-sosyal uyum, kendine güven ve sosyal ilişki başarısı açısından karşılaştırılmıştır. Sonuçta 1980'li yıllarda iki grup arasındaki fark anlamlı iken, 1990'lı yıllardan sonra farkın anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Amato ve Booth (2001) çalışmalarında ebeveynlerin evlilik dengesinin, çocuklarının evlilik uyumu üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmanın örneklemini iki yüz doksan yedi çift ve onların evli çocukları oluşturmuş, araştırmaya katılan kişiler rastgele örnekleme metodu ile tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda ebeveynlerin evlilik dengesinin, çocuklarının evlilik uyumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu; evliliklerini problemli olarak nitelendiren orta yaş grubundaki kişilerin çocuklarının da evliliklerini iletişimi az, yoğun çatışmalı evlilikler olarak gördükleri ortaya çıkarılmıştır.

Baran ve Bütün-Ayhan (2004) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, parçalanmış ve tam ailelerden gelen dokuz-on bir yaş grubundaki çocukların bağımlılık eğilimlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma Ankara'da bulunan alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyden seçilen on ilköğretim okulunun üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflarına devam eden dokuz-on bir yaş grubundaki toplam yüz yirmi çocuk üzerinde yürütülmüştür. Araştırmada çocukların bağımlılık eğilimlerini saptamak amacıyla "Bağımlılık Eğilim Ölçeği" ile çocuk ve ailesi hakkındaki bilgileri edinebilmek amacıyla "Genel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda tam ve parçalanmış ailelerden gelen dokuz-on bir yaş grubundaki çocukların aile durumlarının bağımlılık eğilimi puanlarında anlamlı bir farklılık yarattığı; tam ailelerden gelen çocukların parçalanmış ailelerden gelen çocuklara göre daha bağımlı oldukları belirlenmiştir.

Amato ve Cheadle (2005), boşanmanın ikinci ve üçüncü kuşak üzerindeki etkilerini ortaya çıkarabilmek için çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Araştırma boylamsal metotta yapılmıştır. Çalışmanın örneklemini iki bin otuz üç kişi oluşturmuştur. Araştırmanın sonucunda boşanmanın etkilerini sadece alt soy üzerinde değil, alt soyların çocukları üzerinde de gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Koçak-Çelik ve Baran (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, dokuz-on bir yaş grubundaki çocukların benlik kavramı düzeyleri ile ebeveynlerinin evlilik uyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, Ankara'da orta sosyo-ekonomik düzeyde bulunan altı ilköğretim okulunun üç-dört ve beşinci sınıflarına devam eden dokuz-on bir yaş grubundaki yüz seksen çocuk ve bu çocukların anne-babaları olmak üzere toplam beş yüz kırk kişi üzerinde yürütülmüştür. Araştırmada veri

toplama araçları olarak, “Genel Bilgi Formu”, “Piers-Harris Çocuklar İçin Benlik Kavramı Ölçeği” ve “Evlilikte Uyum Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; çocukların benlik kavramı gelişimleri ve ebeveynlerin evlilik uyumları arasında yaş grubuna ve cinsiyete göre anlamlı bir ilişki bulunmadığı saptanmıştır.

Yıldırım (2005) çalışmasında, yetiştirme yurdunda kalan çocukların aile ile ilgili algılarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Kütahya Yetiştirme Yurdu’nda kalan seksen sekiz çocuk araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırma sonucunda aile parçalanması gibi çeşitli nedenlerle yurt ortamında yaşamak zorunda kalan araştırma kapsamındaki çocukların yaklaşık % 40’ının aile ortamında yetişememiş olmanın, geleceklerini olumsuz biçimde etkileyeceğini düşündüklerini saptamıştır.

Arifoğlu (2006) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, parçalanmış ailelerden gelen çocukların, araştırmacı tarafından uygulanan “Boşanmaya Uyum Programı”na katılmasının çocukların boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeylerine etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı üç okulda eğitim gören, parçalanmış ailelerden gelen, ebeveynleri tarafından boşanmaya uyum programına katılmalarına izin verilen dokuz-on iki yaş grubundaki otuz bir çocuk ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonunda uyum programına katılan öğrencilerin ilk test puanlarına göre son test puanlarında kaygı ve depresyon düzeylerinin düştüğü, uyum düzeylerinin ise yükseldiği, ayrıca annesi yeniden evlilik yapan çocukların boşanmaya uyumlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Öztürk (2006) anne-babası boşanmış dokuz-on üç yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeylerini karşılaştırmıştır. Araştırmanın örneklemini Kocaeli il merkezinde bulunan on yedi ilköğretim okulunda okuyan dokuz-on üç yaş grubundaki yüz yetmiş beş kız, yüz otuz üç erkek olmak üzere toplam üç yüz sekiz öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama araçları olarak “Kişisel Bilgi Formu”, “Çocuklar için Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri” ile “Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; parçalanmış ailelerden gelen çocukların, tam aile çocuklarına göre benlik

saygısı düzeylerinin düşük olduğu, ayrıca kaygı düzeylerinin yüksek olduğu belirtilmiştir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışma, boşanma sürecinde velayet ile ilgili anlaşmazlık yaşayan ebeveynlerin çocuklarına ilişkin düşünceleri ile bu düşünceler üzerinde etkili olabilecek etmenlerin belirlenmesi ve ebeveynleri boşanma sürecinde olan dokuz-on iki yaş grubundaki çocukların boşanmaya uyum düzeylerinin saptanması ile çocukların boşanmaya uyum düzeylerinde etkili olabilecek etmenlerin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

3.1 Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi

Araştırmanın evreni, Ankara ilinde yaşayan, boşanma davaları devam eden, bu süreçte velayet ile ilgili anlaşmazlık yaşayan ebeveynler ile bu kişilerin dokuz-on iki yaş grubundaki çocuklarıdır.

Araştırmaya Ankara Adalet Sarayı'nda bulunan on bir aile mahkemesinde 01.01.2009-01.06.2009 tarihleri arasında boşanma davaları devam eden, dosyaları mahkeme kararıyla incelenmek ve bilimsel kanaat belirtmek üzere mahkemelerde görev yapan Sosyal Hizmet Uzmanı, Psikolog ve Pedagog'dan oluşan uzman heyetine gönderilen, bu süreçte velayet ile ilgili anlaşmazlık yaşayan tüm çiftler ile bu çiftlerin dokuz-on iki yaş grubunda bulunan çocuklarından bir tanesi dahil edilmiştir. Araştırmanın örneklemi oluşturulurken, boşanma sürecinde velayet ile ilgili anlaşamazlık yaşayan çiftler ile bu çiftlerin dokuz-on iki yaş grubundaki çocuklarının gönüllü katılımı esas alınmış, ailelerin bu yaş grubunda birden fazla çocuğu varsa, tercihen büyük olanı araştırmaya dahil edilmiştir.

Araştırmanın örneklemi belirtilen tarihlerde on bir aile mahkemesinde boşanma davaları devam eden, bu davalarda ayrıca dokuz-on iki yaş grubundaki çocukları ile ilgili velayet anlaşmazlığı olan ve dosyaları mesleki çalışmalar yapmak üzere mahkemelerde görevli uzmanlara gönderilen doksan üç anne, doksan üç baba ile her çiftin dokuz-on iki yaş grubundaki bir çocuğu olmak üzere toplam doksan üç çocuktan oluşmuştur.

Örneklemi oluşturan anne, baba ve çocuklara ait demografik bilgiler Çizelge 3.1, 3.2 ve 3.3'de verilmiştir.

Çizelge 3.1 Araştırmaya alınan annelere ilişkin demografik özellikler

Değişkenler	**Grup**	**N**	**%**
Yaş	20-30 yaş	15	16.1
	31-40 yaş	52	55.9
	41-50 yaş	24	25.8
	51 ve üzeri yaş	2	2.2
	Toplam	**93**	**100.0**
Öğrenim düzeyi	Okur-yazar, ilkokul mezunu değil	5	5.4
	İlkokul mezunu	25	26.9
	Ortaokul mezunu	14	15.1
	Lise mezunu	31	33.3
	Üniversite mezunu	18	19.3
	Toplam	**93**	**100.0**
Çalışma durumu	Çalışmıyor	36	38.6
	Özel sektörde çalışıyor	42	45.2
	Kamu sektöründe çalışıyor	15	16.2
	Toplam	**93**	**100.0**
Aylık geliri	Sabit gelir yok	34	36.6
	0-500 TL	8	8.6
	501-1000 TL	24	25.8
	1001-1500 TL	10	10.7
	1501-2000 TL	14	15.1
	2001-2500 TL	3	3.2
	Toplam	**93**	**100.0**

Araştırmaya alınan annelere ait demografik özellikler incelendiğinde; annelerin %55.9'unun otuz bir-kırk, %25.8'inin ise kırk bir-elli yaş aralığında olduğu görülmektedir. Annelerin %33.3'ü lise mezunu iken, ilkokul mezunu annelerin oranı % 26.9, üniversite mezunu olan annelerin oranı % 19.3'tür. Özel sektörde çalışan annelerin oranı % 45.2 iken, herhangi bir iş sektöründe çalışmayan annelerin oranı % 38.6'dır. Annelerin önemli bir çoğunluğunun (% 36.6) aylık sabit bir geliri yok iken, 501-1000 TL arasında aylık geliri olan annelerin oranı % 25.8, 2001-2500 TL arasında aylık geliri olan annelerin oranı ise yalnızca % 3.2'dir.

Çizelge 3.2 Araştırmaya alınan babalara ilişkin demografik özellikler

Değişkenler	**Grup**	**N**	**%**
Yaş	20-30 yaş	6	6.5
	31-40 yaş	48	51.5
	41-50 yaş	33	35.5
	51 ve üzeri yaş	6	6.5
	Toplam	**93**	**100.0**
Öğrenim düzeyi	İlkokul mezunu	15	16.2
	Ortaokul mezunu	16	17.2
	Lise mezunu	43	46.2
	Üniversite mezunu	19	20.4
	Toplam	**93**	**100.0**
Çalışma durumu	Özel sektörde çalışıyor	44	47.3
	Kamu sektöründe çalışıyor	23	24.7
	Kendi işinde çalışıyor	20	21.5
	Emekli	6	6.5
	Toplam	**93**	**100.0**
Aylık geliri	0-500 TL	6	6.5
	501-1000 TL	31	33.3
	1001-1500 TL	22	23.6
	1501-2000 TL	26	28.0
	2001-2500 TL	7	7.5
	2501 ve üzeri	1	1.1
	Toplam	**93**	**100.0**

Araştırmaya alınan babalara ait demografik özellikler incelendiğinde; babaların %51.5'inin otuz bir-kırk, % 35.5'inin ise kırk bir-elli yaş aralığında olduğu görülmektedir. Babaların % 46.2'si lise mezunu, % 17.2'si ortaokul mezunudur. Babaların yarıya yakını (% 47.3) özel sektörde çalışırken, kamu sektöründe çalışanların oranı % 24.7, kendi işinde çalışanların oranı ise % 21.5'tir. Babaların % 33.3'ü aylık 501-1000 TL arasında, %23.6'sı ise 1001-1500 TL arasında gelir elde ederken, aylık sabit geliri olmayan baba yoktur.

Çizelge 3.3 Araştırmaya alınan çocuklara ilişkin demografik özellikler

Değişkenler	**Grup**	**N**	**%**
Cinsiyet	Kız	55	59.1
	Erkek	38	40.9
	Toplam	**93**	**100.0**
Yaş	9 Yaş	19	20.4
	10 Yaş	33	35.5
	11 Yaş	26	28.0
	12 Yaş	15	16.1
	Toplam	**93**	**100.0**
Doğum sırası	İlk çocuk	48	51.6
	Ortanca ya da ortancalardan biri	13	14.0
	Son Çocuk	32	34.4
	Toplam	**93**	**100.0**
Sahip olunan kardeş sayısı	Tek çocuk	22	23.7
	1 kardeş	42	45.2
	2 kardeş	25	26.9
	3 veya daha fazla kardeş	4	4.2
	Toplam	**93**	**100.0**
Anne–babanın ayrılacağını kimin söylediği	Anne söyledi	45	48.4
	Baba söyledi	21	22.6
	Anne ve baba birlikte söyledi	27	29.0
	Toplam	**93**	**100.0**
Ayrılık sürecinde kiminle yaşadığı	Anneyle	72	77.4
	Babayla	21	22.6
	Toplam	**93**	**100.0**
Birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşme durumu	Evet	77	82.8
	Hayır	16	17.2
	Toplam	**93**	**100.0**

Araştırmaya katılan çocuklara ait demografik özellikler incelendiğinde; çocukların %59.1'inin kız, % 40.9'unun erkek olduğu, bu çocukların % 35.5'inin on yaşında, % 28.0'ının on bir yaşında olduğu görülmektedir. Çocukların yarıdan fazlası (% 51.6) ilk çocuk iken, son çocuk olanların oranı % 34.4'tür. Çocukların % 45.2'si bir kardeşe sahiptir, iki kardeşi olanların oranı ise % 26.9'dur. Ebeveyn ayrılığını annelerinden öğrenen çocukların oranı % 48.4 iken, bu durumu anne ve babasından aynı anda öğrenen çocukların oranı % 29.0'dır. Çocukların çoğunluğu (% 77.4) ayrılık sürecinde anne ile yaşarken, birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşen çocukların oranı % 82.8'dir.

3.2 Veri Toplama Araçları

Araştırmada boşanma sürecinde velayet ile ilgili anlaşmazlık yaşayan ebeveynlerin kendilerine ve çocuklarına ilişkin bilgileri ve düşüncelerini belirleyebilmek amacıyla "Ebeveyn Kişisel Bilgi ve Eğilim Formu (EKBEF)" kullanılırken, ebeveynleri boşanma sürecinde olan dokuz-on iki yaş grubundaki çocukların kendilerine ait bilgileri tespit etmek amacıyla "Çocuk Bilgi Formu (ÇBF)" ve çocukların boşanmaya uyum düzeylerini belirleyebilmek için "Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği (ÇBUÖ)" kullanılmıştır.

3.2.1 Ebeveyn Kişisel Bilgi ve Eğilim Formu

Araştırmada, ebeveynlerin kendilerine ve çocuklarına ilişkin bilgi ve düşüncelerini belirleyebilmek amacıyla uygulanan Ebeveyn Kişisel Bilgi ve Eğilim Formu; ebeveyne ait sosyo-demografik bilgiler, ebeveynin evlilik durumu ile ilgili bilgiler, velayet ile ilgili düşünceler ve ebeveyninin gelecek ile ilgili düşünceleri kapsamında dört ana başlıktan oluşmaktadır. Ebeveyn Kişisel Bilgi ve Eğilim Formu'nda otuz dokuz soru bulunmaktadır.

Ebeveyn Kişisel Bilgi ve Eğilim Formu'nun sosyo-demografik bilgiler kısmında, ebeveynin kendisine ait genel bilgilere dair sorular yer alırken, evlilik durumu ile ilgili bilgiler kısmında; evlenme şartları ve boşanma durumu ile ilgili sorular, velayet ile ilgili düşünceler kısmında; ebeveynin çocuğun velayetine ilişkin yaklaşımına dair sorular ve gelecek ile ilgili düşünceler kısmında ise kişinin kendisi ve çocuğun geleceğine ilişkin düşüncelerini ortaya çıkarmayı amaçlayan sorular yer almaktadır.

3.2.2 Çocuk Bilgi Formu

Araştırmada, ebeveynleri boşanma sürecinde olan dokuz-on iki yaş grubundaki çocuklara uygulanan Çocuk Bilgi Formu; çocuğun cinsiyeti, yaşı, doğum sırası, kardeş sayısı, ebeveynlerinin ayrılığını kimden öğrendiği, ayrılık sürecinde kiminle yaşadığı ve

birlikte yaşamadığı ebeveyni ile olan ilişkileriyle ilgili soruları içermektedir. Çocuk Bilgi Formu yedi sorudan oluşmaktadır.

3.2.3 Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği

Portes vd. (1997) tarafından geliştirilen, çocukların boşanmaya uyum düzeylerini saptamayı amaçlayan ve orijinal adı "The Children's Divorce Adjustment Inventory (CDAI)" olan ölçek yirmi üç maddeden oluşmaktadır. Bu ölçek daha sonra Portes ve Brown (2001) tarafından gözden geçirilmiş ve yirmi beş maddeden oluşmuştur. Ölçeğin orijinalinde çalışma örneklemi yedi-on iki yaşları arasındaki çocukları kapsamasına rağmen, yapılan istatistiksel analiz sonucunda yedi-sekiz yaş grubundaki çocukların ölçeğin güvenirlik katsayısını belirgin ölçüde düşürdüğü belirlenmiştir. Ölçeğin genelini kavramada güçlükleri olduğu dikkate alınarak bu yaş grubu çocuklarının analizden çıkarılmasına karar verilmiş, sonuçta The Children's Divorce Adjustment Inventory dokuz-on iki yaş grubundaki çocukları kapsamıştır. CDAI, çocuğun boşanma ile ilgili duygu ve düşüncelerini belirleyerek, boşanma nedeniyle yaşadığı stresi değerlendirmekte ve çocukların boşanmaya uyumlarını ölçerek, boşanma sürecinde veya sonrasında ailenin işlevselliğini çocuğun bakış açısı ile değerlendirmektedir (Arifoğlu 2006).

The Children's Divorce Adjustment Inventory adlı ölçeğin Türkçeye uyarlanması ve geçerlik, güvenirlik çalışması Arifoğlu (2006) tarafından gerçekleştirilmiş, ölçek; "Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği (ÇBUÖ)" olarak adlandırılmıştır.

Arifoğlu (2006) tarafından yapılan çalışmada ilk olarak ölçeğin Türkçeye çevirisi uzman grubu tarafından gerçekleştirilmiş, ardından çevirinin Türkçe dil yapısına uygunluğu açısından Türk Dili öğretmeni tarafından gözden geçirilmiştir. CDAI Ölçeğinin Türkçeye çevrilmesinin ardından, geri çeviri yöntemi kapsamında Türkçe ölçek, iki dil uzmanı tarafından yeniden İngilizceye çevrilmiştir. Bu uzmanlardan gelen çevirilerin, orijinal CDAI Ölçeği ile karşılaştırılması için Yakın Doğu Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde görev yapan öğretim görevlilerine verilmiştir. Orijinal ölçek ile taslak ölçeğin karşılaştırmasını dil açısından yapan öğretim görevlileri,

anlamlı ve önemli bir fark bulunmadığını belirterek birkaç dil hatasını düzeltmişlerdir. Ölçeğin Türkçeye çevirisinin ardından, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği'nin yapı geçerliği çalışması kapsamında yirmi beş maddenin Temel Bileşenler Faktör Analizi uygulamasında dik döndürme yöntemi olan Varimax çalışması sonucunda faktörler elde edilmiş; maddelerin faktör yükleri ile öz değerler ve faktörlerle açıklanan varyanslarına bakıldığında Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği'nin üç faktörlü ölçek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu alt ölçekler; *Çatışma ve Kötü Uyum, Depresyon ve Anksiyete, Sosyal Destek'tir*. CDAI'da yer alan boşanmanın çözümlenmesi alt ölçeğine ait maddeler, diğer alt ölçeklerde yer almıştır.

The Children's Divorce Adjustment Inventory adlı ölçeğin yapı geçerliği çalışması kapsamında yapılan faktör analizi sonucunda, 15. ve 21. maddelerin negatif yüke sahip oldukları ve herhangi bir başka faktörde yer almadıkları tespit edildiğinden Türkçe Form'dan çıkarılmıştır.

Ölçeğin, ölçüt geçerliğini sınamak için kendi alt ölçekleri ile Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği ve Çocuklar İçin Sosyal Destek Ölçeği'nin alt ölçekleri ile olan korelasyonuna bakılmıştır. Faktör 1 ile Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği'nin alt ölçeklerinden Sosyal Onay Alma ve Fiziksel Görünüm alt ölçeği arasındaki korelasyon katsayıları 0.05 düzeyinde anlamlı iken, Davranıştan Hoşnut Olma alt ölçeği 0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Faktör 3 ise alt ölçeklerden Akademik Başarı ile negatif yönde 0.01 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır. Faktör 2'nin ise diğer alt ölçeklerle anlamlı korelasyonu bulunmamıştır.

ÇBUÖ'nün alt ölçekleri ile Çocuklar İçin Sosyal Destek Ölçeği'nin alt ölçekleri arasındaki korelasyonlar incelendiğinde; Faktör 1 ile sınıf arkadaşından, öğretmenden ve yakın arkadaştan alınan sosyal destek arasındaki korelasyon katsayıları pozitif yönde ve 0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Diğer alt ölçeklerin ise herhangi bir alt ölçek ile aralarında anlamlı düzeyde korelasyon saptanmamıştır.

Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği'nin güvenirliğinin saptanmasında Cronbach Alfa katsayısı yöntemi uygulanmıştır. Toplam ölçek Cronbach Alfa katsayısı 0.70 ve test-tekrar test güvenirliği r: 668 $p<0.01$ olarak hesaplanmış, 20. maddenin hem Faktör 3'ün, hem de ölçeğin genelinin güvenirlik katsayısını düşürmesi nedeniyle Türkçe Form'dan çıkarılmasına karar verilmiştir.

Orijinal olarak 25 madde ve 4 alt ölçekten oluşan CDAI'nın Türkçeye uyarlanarak, geçerlik ve güvenirlik çalışmasının yapılmasının sonucunda Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği olarak adlandırılan ve 3 alt ölçek altında 22 sorudan oluşan bir ölçek elde edilmiştir.

Çatışma ve kötü uyum: Bu bölümde on bir item (1, 2, 10, 11,12, 14, 16, 18, 19, 20, 21) bulunmaktadır. Çocuğun okulda yaşadığı sorunlar, anne-babası ile olan ilişkinin niteliği ve boşanmadan dolayı kendisini suçlu görme durumu gibi konuları içermektedir.

Depresyon ve anksiyete: Bu bölümde altı item (3, 6, 7, 8, 15, 17) bulunmaktadır. Çocuğun geçmişe yönelik düşünceleri, yaşadığı kaygı ve anne-babasının yeniden bir araya gelmesi ile ilgili beklentileri gibi konuları içermektedir.

Sosyal destek: Bu bölümde beş item (4, 5, 9, 13, 22) bulunmaktadır. Çocuğun, kardeşi, arkadaşları ve akrabaları gibi sosyal çevresiyle ilişkileri ile ilgili konuları içermektedir.

ÇBUÖ; 5'li likert tipte bir ölçektir. Her bir maddesi kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum şeklinde derecelendirilmektedir. Ölçeğin puanlamasında "kesinlikle katılıyorum" seçeneğine 1 puan, "kesinlikle katılmıyorum" seçeneğine ise 5 puan verilmektedir. Ölçeğin Türkçe formundaki 4, 5, 9, 13. ve 22. maddeler puanlanırken ters çevrilmektedir. Bu ölçekte, her alt ölçek için değil, çocukların boşanmaya uyum düzeyini belirleyebilmek için bir tek puan elde edilmektedir. Herhangi bir kesim puanı olmayan ölçekten alınabilecek en düşük puan 22, en yüksek puan 110'dur. Alınan puan arttıkça çocuğun boşanmaya uyumunun arttığı sonucuna varılmaktadır.

ÇBUÖ'nün dokuz-on iki yaş grubunda olan anne babası boşanma sürecindeki veya sonrasındaki Türk çocuklarına uygulanabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu saptanmıştır (Arifoğlu 2006).

3.3 Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada öncelikle veri toplama sürecinde, çalışma kapsamındaki yetişkinlere ve çocuklara uygulanacak formlar geliştirilmiş, Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği'ni kullanmaya yönelik izin, ölçeği Türkçeye uyarlayarak, geçerlik ve güvenirlik çalışmasını yapan araştırmacıdan alınmıştır.

Araştırma kapsamında geliştirilen formların ve izni alınan ölçeğin, boşanma sürecindeki yetişkinlere ve bu kişilerin çocuklarına uygulanabilmesi için Adalet Bakanlığı ile bağlantı kurulmuş, araştırmanın amacı kapsamında gerekli açıklamalar yapılmış, resmi yazışmalar gerçekleştirilmiştir. Adalet Bakanlığı, anket formlarının ve ölçeğin uygulanması ile ilgili izin durumunu aile mahkemesi hakimlerinin takdirine bırakmıştır. Bunun üzerine Ankara Adalet Sarayı'nda bulunan on bir aile mahkemesi hakimi ile bağlantı kurulmuş, aile mahkemesi hakimleri, kendi mahkemelerinde görülen ve uzman heyetine gönderdikleri davalarda veri toplanmasına izin vermişlerdir.

Veri toplama aşamasından önce, on bir aile mahkemesinde görev yapan sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve pedagoglar ile toplantı gerçekleştirilmiş, formların ve ölçeğin uygulanması ile ilgili bilgi verilmiştir. Uzmanlara; araştırmanın kapsamının boşanma sürecinde velayet ile ilgili anlaşmazlık yaşayan ebeveynler ile bu kişilerin dokuz-on iki yaş grubundaki çocukları olduğu, kendilerine gelen boşanma dosyalarında bu kapsamda yer alan çiftlere ve çocuklarına veri toplama araçlarının ayrı ayrı uygulanması gerektiği, ailenin belirtilen yaş grubunda birden fazla çocuğu var ise büyük olanın tercih edilmesinin uygun olacağı belirtilmiştir. Ayrıca yetişkinlerin ve çocukların gönüllü katılımının esas olduğu vurgulanmıştır. Araştırmanın veri toplama sürecinde yüz yedi aileye ulaşılmış, ancak dokuz baba ve beş anne olmak üzere toplam on dört kişi araştırmaya katılmak istemediğini belirtmiş, bu nedenle on dört ailenin diğer üyelerinin

verileri de kapsam dışı bırakılmıştır. Sonuçta araştırmada toplam doksan üç aile yer almıştır.

Veri toplama süreci 01.01.2009 tarihinde başlamış, zaman içerisinde uzmanlar ile her ay düzenli toplantılar yapılarak ve farklı zamanlarda bireysel görüşmeler gerçekleştirilerek süreç takip edilmiştir.

Araştırma kapsamında veri toplama sürecinde yetişkinlerin ve çocukların genel olarak istekli oldukları, yetişkinlerin Ebeveyn Kişisel Bilgi ve Eğilim Formu'nu on-yirmi beş dakikada, çocukların ise Çocuk Bilgi Formu ve Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği'ni sekiz-on beş dakikada tamamladıkları belirlenmiştir. Yetişkinler ve çocuklar formlar ile ölçeği, uzmanların sosyal inceleme kapsamında yaptıkları ev ziyaretlerinde, yaşadıkları evde kendileri doldurmuşlardır. Veri toplama süreci planlanan zaman olan 01.06.2009 tarihinde sona erdirilmiştir.

3.4 Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi

Verilerin toplanmasından sonra, ilk olarak boşanma sürecindeki çocuklara uygulanmış olan Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği değerlendirilmiş ve her bir çocuğa ait puanlar elde edilmiştir. Değerlendirme işlemi tamamlandıktan sonra Ebeveyn Kişisel Bilgi ve Eğilim Formu ile Çocuk Bilgi Formu'ndaki bilgilerle, ölçekten her çocuk için elde edilen puanlar tanımlanmış ve tüm veriler istatistiksel analizlerin yapılması amacıyla bilgisayara girilmiştir. Araştırma verileri SPSS 13.00 istatistik programı ile analiz edilmiştir.

Araştırmada annelerin, babaların ve çocukların demografik özellikleri ile eşlerin evlilik durumuna ilişkin bilgilere ait sonuçlar betimsel veriler olmaları nedeniyle; betimsel istatistikler kullanılmış, betimsel istatistiklerden aritmetik ortalama, ortanca, standart sapma vb. parametrik ölçümlere ait istatistikler hesaplanmamış, anketten elde edilen verilerin süreksiz veri olması nedeniyle frekans, yüzdelikler gibi betimleyici istatistikler kullanılmıştır (Baykul 1997, Büyüköztürk 2008).

Araştırmaya katılan anne ve babaların evliliklerine ilişkin düşüncelerinde, velayete ilişkin yaklaşımlarında ve geleceğe ilişkin düşüncelerinde cinsiyetin etkisinin farklılık yaratıp yaratmadığının saptanabilmesi amacıyla "*İki Değişken İçin Ki-Kare Testi*" kullanılmıştır. Bu test; iki sınıflamalı (kategorik) değişken arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını test etmek için yapılmaktadır (Green vd. 1997, Büyüköztürk 2008).

Araştırma kapsamındaki çocukların boşanmaya uyumu çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Bu değişkenlerin etkisini değerlendirmek amacıyla hangi istatistiksel yöntemin kullanılacağına karar vermek için ilk olarak Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği'nden elde edilen puanların normal dağılıp dağılmadığı test edilmiştir. Bu analizin yapılabilmesi için *Kolmogorov–Smirnov tek örneklem testi*'nden yararlanılmıştır. Kolmogorov–Simirnov tek örneklem testi, bir iyi uyuşum testidir. Bu test, bir küme örneklem değeriyle (gözlenen puanlarla) belirli bir teorik dağılımdaki uyuşum derecesini inceler. Kuramsal dağılıma göre ortaya çıkabilecek birikimli (cumulative) frekans dağılımını belirleyip, bunu gözlenen birikimli frekans dağılımıyla karşılaştırır (Siegel 1977).

Çizelge 3.4 Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği'ne ait Kolmogorov–Smirnov (KS) normal dağılım testi sonuçları

Değişken	**N**	**sd**	**p**
Boşanmaya Uyum	93	93	0.00

Çizelge 3.4 incelendiğinde KS testi sonucu elde edilen anlamlılık değerinin $p<.01$ olduğu görülmektedir. Bu sonuç çocukların, Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği'nden aldıkları toplam puanların normal dağılım göstermediğini ortaya koymaktadır. Bu durumda normal dağılım varsayımı sağlanamadığı için, çocukların boşanmaya uyumunda ikili gruptan oluşan, çocukların cinsiyeti, birlikte yaşadığı ebeveynin kim olduğu, birlikte yaşamadığı ebeveyniyle görüşme durumu ve ebeveynlerin çocukları için profesyonel yardım alma durumunu kapsayan bağımsız değişkenlerin etkisini değerlendirmek amacıyla non-parametrik testlerden "*Mann*

Whitney-U Testi"; çocukların yaşı, doğum sırası, kardeş sayısı, anne-babanın ayrılığını öğrendikleri kişi, anne-babanın yaş, eğitim ve çalışma durumu ile anne-babaların ayrı yaşadıkları süreye göre bağımsız değişkenlerin ikiden fazla grubu içermesi nedeniyle ise "*Kruskal Wallis Testi*"nin yapılması uygun bulunmuştur (Baykul 1997, Green vd. 1997, Büyüköztürk 2008, Albayrak vd. 2009).

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmada, boşanma sürecinde velayetle ilgili anlaşmazlık yaşayan ebeveynlerin çocuklarına ilişkin düşünceleri ile bu düşünceler üzerinde etkili olabilecek etmenlerin belirlenmesi ve ebeveynleri boşanma sürecinde olan dokuz-on iki yaş grubundaki çocukların boşanmaya uyum düzeylerinin saptanması amaçlanmıştır. Çalışmada veriler değerlendirilerek analiz edilmiş ve bulgular çizelgeler halinde verilmiştir.

Araştırmaya alınan ebeveynlerin evlilik durumlarına ilişkin betimsel dağılımlar ile ebeveynlerin cinsiyetine göre; evlilik sayıları, evlilikleri ile ilgili ilk zamanlardaki duyguları, boşanma konusunda kararı kimin verdiği, en önemli boşanma nedeni, sorunların çözümüne yönelik profesyonel yardım alma durumu, evlilikleri ile ilgili boşanma sürecindeki duyguları ile evliliğin devam etme olasılığına ilişkin düşüncelerine ait ki-kare testi sonuçları Çizelge 4.1-4.2'de verilmiştir.

Araştırmaya alınan boşanma sürecindeki eşlerin velayete ilişkin yaklaşımlarında ve geleceğe ilişkin düşüncelerinde cinsiyetin farklılık yaratıp yaratmadığına ilişkin ki-kare testi sonuçları Çizelge 4.3-4.23 arasında verilmiştir.

Araştırma kapsamında yer alan çocukların boşanmaya uyumunu etkileyen değişkenlere ait Mann Whitney-U ve Kruskal Wallis testlerine ait sonuçlar Çizelge 4.24-4.38 arasında verilmiştir.

Araştırmaya alınan anne ve babaların evlilik durumlarına ilişkin dağılımları Çizelge 4.1'de verilmiştir.

Çizelge 4.1 Ebeveynlerin evlilik durumlarına ilişkin dağılımlar

Evlilik Durumuna İlişkin Bilgiler	**Gruplar**	**N**	**%**
Evlenme biçimi	Görücü usulü	46	49.5
	Flört ederek	47	50.5
	Toplam	**93**	**100.0**
Flört sonucu evlenenlerin flört süresi	1 aydan az	6	12.8
	1-6 ay	10	21.3
	7-11 ay	16	34.0
	12-24 ay	14	29.8
	25 ay ve üzeri	1	2.1
	Toplam	**47**	**100.0**
Boşanma davası açıldığında evli olunan süre	1-5 yıl	3	3.2
	6-10 yıl	20	21.5
	11-15 yıl	37	39.8
	16-20 yıl	28	30.1
	21 yıl ve üzeri	5	5.4
	Toplam	**93**	**100.0**
Eş ile ayrı yaşanan süre	6 aydan az	15	16.1
	7-12 ay	47	50.5
	13-18 ay	29	31.2
	19-24 ay	1	1.1
	25 ay ve üzeri	1	1.1
	Toplam	**93**	**100.0**
Çocuk sayısı	Tek çocuk	22	23.7
	2 çocuk	42	45.2
	3 çocuk	25	26.9
	4 çocuk ve üzeri	4	4.2
	Toplam	**93**	**100.0**

Araştırmaya alınan çiftlerin % 50.5'i flört sonucu evlenirken, flört yoluyla evlenenlerin % 34.0'ı yedi-on bir ay flört süreci içinde bulunmuştur. Araştırma kapsamındaki doksan üç çiftin % 39.8'i boşanma davası açıldığında on bir-on beş yıl arası evliyken, on altı-yirmi yıl arası evli olanların oranı % 30.1, altı-on yıl arasında evli olanların oranı ise % 21.5'tir. Çiftlerin % 50.5'i davaları devam ederken yedi-on iki ay arasındaki zaman diliminde ayrılık süreci içinde bulunurken, % 31.2'si on üç-on sekiz ay süredir eşinden ayrıdır. Çiftlerin yarıya yakını (% 45.2) iki çocuk sahibi iken, üç çocuk sahibi çiftlerin oranı % 26.9, tek çocuğu olan çiftlerin oranı ise % 23.7'dir.

Çizelge 4.1 incelendiğinde araştırmaya katılan ebeveynlerin yarıya yakının görücü usulü, diğer yarıya yakın kısmının ise flört sonucu evlendikleri, flört yoluyla evlenenlerin çoğunluğunun yedi-on bir ay bu süreç içerisinde bulundukları, ebeveynlerin büyük bir oranının on bir-on beş yıl arasında evli olduğu, çiftlerin yarıdan fazlasının yedi-on iki aydır boşanma süreci içerisinde bulunduğu ve yarıya yakınının iki çocuk sahibi olduğu görülmektedir.

Araştırmaya alınan anne ve babaların evliliklerine ilişkin görüşlerine ait sonuçlar Çizelge 4.2'de verilmiştir.

Çizelge 4.2 Ebeveynlerin cinsiyetine göre evliliklerine ilişkin çeşitli özelliklerine ait ki-kare testi sonuçları

		EVLİLİK SAYISI			
		İlk	İkinci	Üçüncü ve sonrası	Toplam
Anne	N	83	9	1	93
	%	89.2	9.7	1.1	100.0
Baba	N	78	11	4	93
	%	83.9	11.8	4.3	100.0
Toplam	N	161	20	5	186
	%	86.6	10.7	2.7	100.0

χ^2=0.22,sd=2, p=0.89 >.05

		EVLİLİKLE İLE İLGİLİ İLK ZAMANLARDAKİ DUYGU				
		Çok mutsuz	Mutsuz	Mutlu	Çok mutlu	Toplam
Anne	N	10	10	41	32	93
	%	10.8	10.8	44.1	34.3	100.0
Baba	N	4	8	51	30	93
	%	4.3	8.6	54.8	32.3	100.0
Toplam	N	14	18	92	62	186
	%	7.5	9.7	49.5	33.3	100.0

χ^2=3.94, sd=3, p=0.27 >.05

		BOŞANMA KONUSUNDA KARARI KİMİN VERDİĞİ			
		Eşim	Ben	İkimiz birlikte	Toplam
Anne	N	19	60	14	93
	%	20.4	64.5	15.1	100.0
Baba	N	39	43	11	93
	%	41.9	46.2	11.9	100.0
Toplam	N	58	103	25	186
	%	31.2	55.4	13.4	100.0

χ^2=10.06, sd=2, p=0.00 <.01

		EN ÖNEMLİ BOŞANMA NEDENİ						
		Ekonomi sıkıntı	Cinsel sorunlar	Eşin sadakatsizliği	Eşin madde bağımlısı olması	Şiddet	Eşin ailesinin müdahalesi	Toplam
Anne	N	12	8	22	3	28	20	93
	%	12.9	8.6	23.7	3.2	30.1	21.5	100.0
Baba	N	18	9	19	0	0	47	93
	%	19.4	9.7	20.4	0.0	0.0	50.5	100.0
Toplam	N	30	17	41	3	28	67	186
	%	16.1	9.1	22.0	1.7	15.1	36.0	100.0

χ^2=43.359, sd=5, p=0.00 <.01

		PROFESYONEL YARDIM ALMA DURUMU		
		Evet	Hayır	Toplam
Anne	N	15	78	93
	%	16.1	83.9	100.0
Baba	N	18	75	93
	%	19.4	80.6	100.0
Toplam	N	33	153	186
	%	17.7	82.3	100.0

χ^2=0.332, sd=1, p=0.57 >.05

		EVLİLİK İLE İLGİLİ ŞU ANKİ DUYGULAR				
		Çok mutsuz	Mutsuz	Mutlu	Çok mutlu	Toplam
Anne	N	79	8	2	4	93
	%	84.9	8.6	2.2	4.3	100.0
Baba	N	55	34	3	1	93
	%	59.1	36.6	3.2	1.1	100.0
Toplam	N	134	42	5	5	186
	%	72.0	22.6	2.7	2.7	100.0

χ^2=25.45, sd=3, p=0.00 <.01

		EVLİLİĞİN DEVAM ETME İHTİMALİ		
		Evet	Hayır	Toplam
Anne	N	6	87	93
	%	6.5	93.5	100.0
Baba	N	22	71	93
	%	23.7	76.3	100.0
Toplam	N	28	158	186
	%	15.1	84.9	100.0

χ^2=11.81, sd=1, p=0.00 <.01

Çizelge 4.2'de görüldüğü gibi; yapılan ki-kare testi sonucunda anne ve babaların evlilik sayıları, evlilikle ile ilgili ilk zamanlardaki duygularıyla, evlilikte sorunların çözümü için profesyonel yardım alma konusundaki durumları ve yaklaşımları arasında anlamlı düzeyde farklılık olmadığı saptanmıştır [p>.05]. Nitekim dağılımlar incelendiğinde annelerin (% 89.2) ve babaların (% 86.6) büyük çoğunluğunun ilk evlilik süreçlerinde oldukları, annelerin (% 44.1) ve babaların (% 54.8) yarıya yakının evlendikleri ilk zamanlarda duygu durumlarını "mutlu" olarak belirttikleri ve anneler (% 83.9) ile babaların (% 80.6) büyük çoğunluğunun evlilikteki sorunların çözümü için profesyonel desteğe başvurmadıkları saptanmıştır.

Çizelge 4.2 incelendiğinde; boşanma konusunda kararı kendisinin verdiğini belirten annelerin oranı % 64.5 iken, babalarda bu oranın % 46.2'ye düştüğü, annelerin % 30.1'inin en önemli boşanma nedeni olarak "şiddet"i, babaların (% 50.5) ise yarıya yakınının eşinin ailesinin evliliğe yönelik müdahalelerini en önemli neden olarak belirtikleri, annelerin (% 84.9) çoğunluğunun, babaların ise yalnızca % 59.1'inin boşanma sürecindeki duygularını "çok mutsuz" olarak ifade ettikleri, annelerin % 93.5'inin evliliğin devamına ihtimal vermedikleri, babalarda ise evliliğin devamına ihtimal vermeyenlerin oranının % 76.3'e düştüğü dikkati çekmektedir. Gerçekleştirilen ki-kare testi sonucunda belirtilen konularda anneler ile babalar arasındaki yaklaşım farkının anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır [p<.01].

Boşanma konusunda kararı kendisinin verdiğini ve evliliğin devamına ihtimal vermediğini söyleyen annelerin oranlarındaki yükseklik ile boşanma konusunda kararı kendisinin aldığını belirten ve evliliğin sonlanmasına annelere göre daha düşük oranda ihtimal veren babaların yaklaşımlarındaki farklılık arasında neden-sonuç ilişkisi açısından benzerlikler olduğu; boşanma kararını alan kişilerin, boşanma konusundaki kararlılık düzeylerinin daha yüksek olabildiği, anne ve babalar arasındaki yaklaşım farkının bu noktadan kaynaklandığı düşünülmektedir. Bununla birlikte boşanma kararını daha yüksek oranlarda aldığını belirten annelerin, babalara göre boşanma sürecindeki duygu durumlarını daha fazla oranda "çok mutsuz" olarak belirtmelerinin, kadınların erkeklere göre duygusal yapılarının baskın olmasıyla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Boşanma sürecindeki kadınlar, erkeklere göre daha duygusal yapıda

olmaları sebebiyle olumsuz anlamda ruhsal ve duygusal etkilere daha fazla açıktırlar (Yörükoğlu 2000, Kalmijn ve Monden 2006).

Araştırmaya alınan annelerin, evlilikte en önemli sorun olarak "şiddet"i gördükleri, babaların ise hiçbirinin şiddeti kendilerini boşanmaya götüren süreçte sorun olarak belirtmedikleri görülmektedir. Erkeklerin evlilik birliği içerisinde yaşanan sorunlarda, uygun çözüm yollarını bulmak yerine fiziksel güç farkını kullanma yoluna gitmelerinin, anneler ve babalar arasındaki yaklaşım farkını ortaya çıkardığı düşünülmektedir. Ülkemizde kadınlar evlilik birliği içerinde eşlerinden veya diğer aile üyelerinden şiddet görebilmekte, eğitim seviyesinin yükselmesi evlilik birliği içerisindeki şiddet sorununu ortadan kaldırmamakta, eğitim seviyesi yüksek kadınlar da şiddete maruz kalmaları nedeniyle evliliklerini sonlandırma kararı alabilmektedirler (Yörükoğlu 2000).

Araştırmaya alınan anne ve babaların velayetin kime verilmesi gerektiğine ilişkin görüşlerine ait sonuçlar Çizelge 4.3'te verilmiştir.

Çizelge 4.3 Ebeveynlerin velayetin kime verilmesi gerektiğine ilişkin görüşlerine ait ki–kare testi sonuçları

		VELAYETİN VERİLMESİ GEREKEN KİŞİ		
		Ben	**Eşim**	**Toplam**
Anne	N	92	1	93
	%	98.9	1.1	100.0
Baba	N	81	12	93
	%	87.1	12.9	100.0
Toplam	N	173	13	186
	%	93.0	7.0	100.0

χ^2=10.0, sd=1, p=0.00 <.01

Çizelge 4.3 incelendiğinde; velayetin kendisine verilmesi gerektiğini düşünen annelerin oranı % 98.9 iken, bu oranın babalarda % 87.1'e düştüğü görülmektedir. Bu bilgiler

ışığında, annelerin babalara göre daha yüksek düzeyde çocuklarının velayetinin kendilerine verilmesi gerektiğini düşündükleri belirtilebilir. Yapılan ki-kare testi sonucunda anneler ile babalar arasındaki bu görüş farklılığının anlamlı düzeyde olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(1)}=10.0,\ p<.01$].

Aile içinde yaşanan ayrılık sürecinde çocuklar genellikle anne ile kalmaktadırlar. Evlilik birliği devam ederken çocuğun bakım ve yetiştirilmesi konusunda daha fazla sorumluluk alan anneler, bu yapılarını ayrılık sürecinde de genel olarak devam ettirirler. Mahkemeler sonuçlandığında da son yıllarda babalar lehine değişim yaşanmakla beraber, velayet konusunda yüksek oranda anneler tercih edilmektedir (Walzcak ve Burns 2004, Amato 2005).

Arıkan (1992) yoksulluk ve boşanma arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, boşanma davası sonuçlandığında annelerin velayet hakkını daha yüksek oranda elde ettikleri, ebeveynlik rolünün çocuğun velayetini almada farklılık yarattığı sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmaya alınan anne ve babaların velayeti almaya yönelik istekliliklerine ilişkin istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.4'te verilmiştir.

Çizelge 4.4 Ebeveynlerin velayeti almaya yönelik istekliliklerine ilişkin ki–kare testi sonuçları

		VELAYETİ ALMAYA YÖNELİK İSTEKLİLİK			
		Çok istiyorum	**İstiyorum**	**Kararsızım**	**Toplam**
Anne	N	84	5	4	93
	%	90.3	5.3	4.4	100.0
Baba	N	39	44	10	93
	%	41.9	47.3	10.8	100.0
Toplam	N	123	49	14	186
	%	66.1	26.4	7.5	100.0

χ^2=42.4, sd=4, p=0.00 <.01

Çizelge 4.4'te görüldüğü gibi; yapılan ki-kare testi sonucunda anne ve babaların, çocuklarının velayetini alma konusundaki isteklilik düzeyleri arasında anlamlı düzeyde farklılık olduğu saptanmıştır [$\chi^2_{(3)}$=52.3, p<.01]. Nitekim dağılımlar incelendiğinde; velayeti almaya çok istekli olduğunu söyleyen annelerin oranı % 90.3 iken, velayeti almaya istekli olanların oranı % 5.3'tür. Velayeti almaya çok istekli olduğunu belirten babaların oranı % 41.9'dur, bu konuda istekli olanların oranı ise % 47.3'tür. Bu bilgiler ışığında, annelerin babalara göre daha yüksek düzeyde çocuklarının velayetini almaya istekli oldukları ifade edilebilir.

Modern toplumda, çocuğun bakım ve yetiştirilmesinde, babalar geleneksel toplumdaki ebeveynlik rollerinin aksine daha fazla sorumluluk almalarına rağmen, çocuğun yetiştirilmesinin annenin birincil görevi olarak değerlendirilmesi yaygın bir kanıdır. Bu konudaki toplumsal bakış açısının "annelik güdüsü" ile birlikte annelerin velayet ile ilgili isteklilik düzeylerini etkilediği düşünülmektedir.

Arıkan (1996) halkın boşanmaya ilişkin tutumlarını saptayabilmek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında, araştırmaya alınan kişilerin büyük çoğunluğunun, ailenin

parçalanması durumunda çocuğun anne ile birlikte yaşamasını uygun gördüklerini tespit etmiştir.

Smyth ve Weston (2000) Avustralya'da boşanmış kadınlar ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında, çocuklarının velayetini üstlenen annelerin ekonomik sebepler başta olmak üzere çeşitli zorluklar ile karşılaştıkları, çocuğun bakımını tek başına üstlenmenin zor olduğunu belirtikleri, bununla beraber velayet kapsamında çocuğun bakım ve yetiştirilme sorumluluğunu üstlenmeye devam etmek istedikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmaya alınan anne ve babaların velayet kararı verilirken çocuğun görüşlerinin dikkate alınmasına ilişkin görüşlerine ait sonuçlar Çizelge 4.5'de verilmiştir.

Çizelge 4.5 Ebeveynlerin velayet kararı verilirken çocuğun görüşlerinin dikkate alınmasına ilişkin görüşlerine ait ki–kare testi sonuçları

		ÇOCUĞUN GÖRÜŞÜNÜ ALMA		
		Evet	**Hayır**	**Toplam**
Anne	N	71	22	93
	%	76.3	23.7	100.0
Baba	N	35	58	93
	%	37.6	62.4	100.0
Toplam	N	106	80	186
	%	57.0	43.0	100.0

χ^2=28.4, sd=1, p=0.00 <.01

Çizelge 4.5 incelendiğinde; "velayet konusunda çocukların görüşü alınmalı" diyen annelerin oranı % 76.3 iken, bu oranın babalarda % 37.6'ya düştüğü dikkati çekmektedir. Bu bilgiler ışığında, annelerin babalara göre çocuklarının görüşünü almaya daha istekli oldukları belirtilebilir. Gerçekleştirilen ki-kare testi sonucunda anneler ile

babalar arasındaki bu farklılığının anlamlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir [$\chi^2_{(1)}$=28.4, p<.01].

Anne ve babaların velayet konusunda çocuğa söz hakkı verilmesi ile ilgili gösterdiği yaklaşım farklılığının, demokratik tutum farkından çok, çocuğun ayrılık sürecinde daha çok birlikte yaşadığı ebeveyni olan annelerin, bu durumun çocuğun tercihinde belirleyici bir etken olabileceğini olası görmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Boşanma sürecinde ve sonrasında çocuğun kiminle yaşayacağı konusunda birçok etkeni bir arada değerlendirmek gerekir. Bunlardan bir tanesi çocuğun tercihidir. Ancak çocuğun tercihi tek başına belirleyici olmamalıdır. Bu konuda karar verilirken çocuğun anne ve babası ile olan ilişkilerinin niteliği, ebeveynlerin psiko-sosyal, ekonomik şartları ile çocuğun yaşı bir bütünün parçaları olarak değerlendirilmelidir (Öztürk 2008).

Emery vd. (1999) çocuklardaki davranış problemleri ve aile durumu arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında, çocukların boşanma sürecinde yaşanan ebeveyn uyuşmazlığından olumsuz yönde etkilendikleri, ebeveynleri uyumlu karar alabilen, ebeveynleri ile sağlıklı iletişim kurabilen ve kendisini ifade etmesine izin verilen çocukların bilişsel, duygusal, sosyal ve davranışsal boyutta, ebeveyn ayrılığından daha az olumsuz etkilendikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmaya alınan velayet kararında çocuğun görüşünün alınmaması taraftarı olan anne ve babaların belirttikleri nedenlere ilişkin istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.6'da verilmiştir.

Çizelge 4.6 Velayet kararında çocuğun görüşünün alınmaması taraftarı olan ebeveynlerin belirttikleri nedenlere ilişkin ki–kare testi sonuçları

		ÇOCUĞUN GÖRÜŞÜNÜ ALMAMA NEDENİ			
		Çocuğun yaşının küçük olması	**Çocuğun diğer ebeveynin etkisinde kalması**	**Çocuğun sağlıklı karar verememe ihtimali**	**Toplam**
Anne	N	14	5	3	22
	%	63.6	22.7	13.7	100.0
Baba	N	9	37	12	58
	%	15.5	63.8	20.7	100.0
Toplam	N	23	42	15	80
	%	28.8	52.5	18.7	100.0

χ^2=18.4, sd=2, p=0.00 <.01

Çizelge 4.6'da görüldüğü gibi, yapılan ki-kare analizine göre velayet kararında çocuğun görüşünün alınmaması taraftarı olan anne ve babaların velayet kararı verilirken çocuğun görüşünün alınmamasının nedenine ilişkin yaklaşımları arasındaki farklılığın anlamlı düzeyde olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(2)}$=18.4, p<.01]. Nitekim dağılımlar incelendiğinde; en önemli nedeni çocuğun yaşının küçüklüğü olarak belirten annelerin oranı % 63.6 iken, babalarda bu oran % 15.5'e düşmüştür. Velayet kararı verilirken çocuğun görüşünün alınmaması gerektiğinin sebebini "çocuğun diğer ebeveynin etkisinde kalması" olarak belirten annelerin oranı % 22.7 iken, babalarda bu oranın % 63.8'e yükseldiği dikkati çekmektedir. Bu bilgiler ışığında, çocuğun velayet konusunda görüşünün alınmamasının nedenini "çocuğun yaşı" olarak gören annelerin babalara göre daha çok oldukları, diğer yandan babaların annelere göre nedeni daha çok "çocuğun diğer ebeveynin etkisinde kalması" olarak algıladıkları ifade edilebilir.

Çalışma kapsamında Çizelge 3.3'teki bulgular incelendiğinde boşanma sürecinde çocukların çoğunluğunun (% 77.4) anne ile birlikte yaşadığı görülmektedir. Babaların, çocukların velayetle ilgili tercihleri konusundaki "diğer ebeveyn etkisi" gerekçesinin

çocukların birlikte yaşadıkları annelerinin doğrudan veya dolaylı olarak etkisinde kalması endişesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmaya alınan anne ve babaların velayeti alabilmek için belirttikleri nedenlere ilişkin sonuçlar Çizelge 4.7'de verilmiştir.

Çizelge 4.7 Ebeveynlerin velayeti alabilmek için belirttikleri nedenlere ilişkin ki–kare testi sonuçları

		VELAYETİ ALMAYI İSTEME NEDENİ					
		Çocuğun yaşının küçük olması	**Daha iyi şartlara sahip olma**	**Diğer ebeveynin çocuğu istismar etme riski olması**	**Çocuk ile daha yakın ilişkiye sahip olma**	**Nafaka ödemekte zorlanma ihtimalinin olması**	**Toplam**
Anne	N	10	7	5	71	0	93
	%	10.8	7.5	5.4	76.3	0.0	100.0
Baba	N	5	54	14	13	7	93
	%	5.3	58.1	15.1	14.0	7.5	100.0
Toplam	N	15	61	19	84	7	186
	%	8.1	32.7	10.2	45.2	3.8	100.0

χ^2=89.3, sd=4, p=0.00 <.01

Çizelge 4.7 incelendiğinde; velayeti isteme nedenini "daha iyi şartlara sahip olma" olarak belirten annelerin oranı % 7.5 iken, babalarda bu oran % 58.1'e yükselmiştir. Velayeti isteme nedenini "çocuk ile daha yakın ilişkiye sahip olma" olarak belirten annelerin oranı % 76.3 iken, babalarda bu oranın % 14.0'a düştüğü dikkati çekmektedir. Bu bilgiler ışığında, annelerin velayeti almak için gösterdiği en önemli nedenin çocuk ile daha yakın ilişkiye sahip olmaları olduğu, babaların ise "daha iyi şartlara sahip olma" gerekçesini belirtikleri görülmektedir. Yapılan ki-kare testi sonucunda anneler ve babalar arasındaki farklılığın anlamlı olduğu tespit edilmiştir [$\chi^2_{(4)}$=89.2, p<.01].

Modern toplumda kadınlar üretici olarak geleneksel topluma göre daha fazla çalışma yaşamı içerisinde yer almakla birlikte, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, erkeklere göre daha yüksek oranlarda düşük gelirli ve düşük statülü işlerde çalışmaktadırlar (Doğan 1998). Çizelge 3.1 ve 3.2'deki bulgular da kadınların, erkeklere göre daha az oranda çalışma yaşamı içerinde yer aldıklarını ve daha düşük gelir elde ettiklerini göstermektedir. Babaların velayet talebinde bulunurken, nitelik olarak daha iyi şartlara sahip olduklarını temel gerekçe olarak belirtmelerinin, çalışma yaşamı içerisinde annelere göre daha uygun koşullarda bulunmalarından kaynaklandığı ifade edilebilir.

Yapılan çalışmalar, boşanan kadınlar için en önemli sorunun ekonomik problemler olduğunu (Arıkan 1992), kadınların boşandıktan sonra çocukların bakımı konusunda eşlerinden yeterince destek görmediklerini düşündüklerini (Smyth ve Weston 2000) göstermiştir.

Araştırmaya alınan anne ve babaların reşit olmayan çocuklarının velayetinin farklı ebeveynlere verilmesine ilişkin görüşlerine ait istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.8'de verilmiştir.

Çizelge 4.8 Ebeveynlerin reşit olmayan çocukların velayetinin farklı ebeveynlere verilmesine ilişkin görüşlerine ait ki–kare testi sonuçları

		VELAYETİN FARKLI EBEVENLERE VERİLMESİ		
		Evet	**Hayır**	**Toplam**
Anne	N	15	67	82
	%	18.3	81.7	100.0
Baba	N	27	55	82
	%	32.9	67.1	100.0
Cevapsız	N			22
Toplam	N	42	122	164
	%	25.6	74.4	100.0

χ^2=4.6, sd=1, p=0.03 <.05 Cevapsız Anne N:11- Baba N:11

Çizelge 4.8'de görüldüğü gibi; yapılan ki-kare analizi sonucunda anne ve babaların reşit olmayan çocukların velayetinin ayrılması ile ilgili yaklaşımları arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkarılmıştır [$\chi^2_{(1)}$=4.6,p<.05]. Nitekim dağılımlar incelendiğinde; "reşit olmayan çocukların velayeti ayrı ayrı verilmemeli" diyen annelerin oranı % 81.7 iken, babalarda bu oranın % 67.1'e düştüğü dikkati çekmektedir. Bu bilgiler ışığında, babaların annelere göre çocuklarının velayetinin ayrı ayrı verilmesini daha çok istedikleri söylenebilir.

Çizelge 4.1'deki verilerde araştırma kapsamındaki çiftlerin yirmi ikisinin tek çocuklu aile olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya alınan yirmi iki ebeveyn tek çocuk sahibi olduğu için Çizelge 4.8 kapsamındaki soruya cevap vermemiştir.

Ebeveynlerin boşanması, kardeşlerin de ayrılabilme ihtimalinin ortaya çıkması olarak değerlendirilmemelidir. Ebeveyn ayrılığı sürecinde, kardeşten de ayrılmak çocuk için ikinci bir travma süreci olabilir. Araştırma sonuçları incelendiğinde annelerin bu konuda daha bilinçli bir yaklaşım içerisinde olduğu görülmektedir. Babaların farklı tutumunun ise "en azından" bir çocuğun velayetini alabilme yaklaşımından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Boşanma sürecinde veya sonrasında yanlış ebeveyn tutumlarından birisi kendi psiko-sosyal veya ekonomik şartları sebebiyle, ebeveyn ayrılığının ardından, çocuğa ayrıca kardeş ayrılığı yaşatmaktır (Benedek ve Brown 1997).

Arıkan (1996) şehirde yaşayan insanların boşanmaya bakış açısını ortaya çıkarmak amacıyla yaptığı çalışmasında, araştırmaya katılan kişilerin, boşanma durumunda kardeşlerin ayrılmadan anneden veya babadan birisinde kalmasının uygun olacağı yaklaşımı içerisinde olduklarını tespit etmiştir. Bu bulgu annelerin yaklaşımını destekler niteliktedir.

Araştırmaya alınan anne ve babaların çocuğun diğer ebeveyn ile görüşme sıklığına ilişkin görüşlerine ait sonuçlar Çizelge 4.9'da verilmiştir.

Çizelge 4.9 Ebeveynlerin çocuğun diğer ebeveyn ile görüşme sıklığına ilişkin görüşlerine ait ki–kare testi sonuçları

		ÇOCUĞUN DİĞER EBEVENLE GÖRÜŞME SIKLIĞI			
		Mahkeme kararına göre	**İstediği zaman**	**Çocuk istediği zaman**	**Toplam**
Anne	N	35	44	14	93
	%	37.6	47.3	15.1	100.0
Baba	N	41	41	11	93
	%	44.1	44.1	11.8	100.0
Toplam	N	76	85	25	186
	%	40.9	45.7	13.4	100.0

χ^2=2.8, sd=4, p=0.35 >.05

Çizelge 4.9 incelendiğinde; çocukla diğer ebeveynin görüşme sıklığı konusunda "sadece mahkeme kararına göre" diyen annelerin oranı % 37.6 iken, babalarda bu oran % 44.1'dir. Çocukla diğer ebeveynin görüşme sıklığı konusunda çocuğun isteğini dikkate alacağını belirten annelerin oranı % 47.3 iken, babalarda oran % 44.1'dir. Gerçekleştirilen ki-kare testi sonucunda çocukla diğer ebeveynin görüşme sıklığı konusundaki yaklaşımda anneler ve babalar arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı ortaya çıkarılmıştır [$\chi^2_{(3)}$=3.9, p>.05].

Araştırmaya alınan anne ve babaların, çocuğun diğer ebeveyni ile görüşmesi noktasında, içinde bulundukları boşanma sürecinde demokratik bir yaklaşım gösterdikleri görülmektedir. Yörükoğlu'nun (2003) belirttiği gibi, anne ve babanın boşanma sürecinde veya sonrasında aralarında yaşadıkları çatışmaları çocuğa en az düzeyde yansıtmaları ve çocuğu tartışmaların öznesi haline getirmemeleri, çocuğun ebeveyn ayrığından daha az örselenmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte ebeveynlerin gösterdiği ideal yaklaşımın dava devam ederken mahkeme nezdinde olumsuz bir yargı yaratmamak için ortaya konduğu, dava sonuçlandıktan sonra kimi velayet sahibi olan ebeveynlerin farklı bir tutum içerisine girebildiği görülmektedir.

Çocuğun ayrı yaşadığı ebeveyni ile görüşmesindeki başarı sadece çocuğa ve ayrı yaşadığı ebeveynine değil, aynı zamanda çocuğun birlikte yaşadığı ebeveynine de bağlıdır. Eğer velayet sahibi ebeveyn görüşmelere olumlu yaklaşmaz ise başarısızlık kaçınılmaz olabilmektedir (Benedek ve Brown 1997).

Arıkan (1992) boşanmış kadınlar ile gerçekleştirdiği çalışmasında, velayet sahibi kadınların çoğunluğunun, baba ile çocuğun düzenli olarak bir araya gelmesinden yana olduklarını, diğer yandan çocuk ile babanın bir araya gelmemesini isteyen ¼ oranındaki annenin ise en önemli gerekçe olarak çocukların olumsuz olarak etkilenme riskini belirtiklerini saptamıştır.

Araştırmaya alınan anne ve babaların velayeti almaları durumunda çocuğa kimin bakacağına ilişkin görüşlerine ait sonuçlar Çizelge 4.10'da verilmiştir.

Çizelge 4.10 Ebeveynlerin velayeti almaları durumunda çocuğa kimin bakacağına ilişkin ki–kare testi sonuçları

		ÇOCUĞA BAKACAK OLAN KİŞİ					
		Kendim bakacağım	**Çocuk kulübüne göndereceğim**	**Birlikte yaşadığım kişilerden yardım alacağım**	**Çocuk kendisine bakacak**	**Kardeşler birbirlerine bakacak**	**Toplam**
Anne	N	33	17	25	9	9	93
	%	35.5	18.3	26.8	9.7	9.7	100.0
Baba	N	2	29	21	28	13	93
	%	2.2	31.2	22.5	30.1	14.0	100.0
Toplam	N	35	46	46	37	22	186
	%	18.8	24.7	24.7	19.9	11.9	100.0

χ^2=41.4, sd=4, p=0.00 <.01

Çizelge 4.10'da görüldüğü gibi; gerçekleştirilen ki-kare testine göre, anne ve babaların velayeti almaları durumunda çocuğa bakacak kişiye ilişkin görüşleri arasındaki farklılığın anlamlı düzeyde olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(4)}$=41.4, p<.01]. Nitekim dağılımlar incelendiğinde çocuğa kimin bakacağı konusunda "kendim" diyen annelerin oranı % 35.5 iken, babalarda bu oranın % 2.2'ye düştüğü görülmektedir. Çocuğunu, çocuk kulübüne göndereceğini belirten annelerin oranı % 18.3 iken, babalarda bu oranın % 31.2'ye yükseldiği dikkati çekmektedir. Elde edilen bu sonuç, çocuğun bakımı konusunda ebeveynlerin yaklaşımları arasındaki farkla, çalışma dolayısıyla gelir durumu arasında bağlantı olduğunu göstermektedir. Annelerin çalışma yaşamı içerisinde daha az yer almaları sebebiyle çocuğa yüksek oranda kendilerinin bakacağı, babaların ise çalışmaları ve gelir durumlarının etkisiyle çocuğu gündüzlü eğitim kurumlarına göndereceklerini ifade ettikleri düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde annelerin çalışmamaları halinde çocuklarının bakımı ile kendilerinin ilgilendiğine dair araştırma bulguları vardır (Walzcak ve Burns 2004).

Araştırmaya alınan anne ve babaların velayeti almaları durumunda çocuğun eğitimine ilişkin görüşlerine ait istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.11'de verilmiştir.

Çizelge 4.11 Ebeveynlerin velayeti almaları durumunda çocuğun eğitimine ilişkin görüşlerine ait ki–kare testi sonuçları

		ÇOCUĞUN EĞİTİMİ				
		Okula devam edecek	**Okul dışında dershanede eğitim alacak**	**Okul dışında özel öğretmenden eğitim alacak**	**Okul dışında dershane ve özel öğretmenden eğitim alacak**	**Toplam**
Anne	N	52	23	2	16	93
	%	55.9	24.7	2.2	17.2	100.0
Baba	N	22	43	6	22	93
	%	23.6	46.2	6.5	23.7	100.0
Toplam	N	74	66	8	38	186
	%	39.8	35.5	4.3	20.4	100.0

χ^2=21.2, sd=3, p=0.00 <.01

Çizelge 4.11 incelendiğinde; çocuğun eğitimine ilişkin olarak sadece okula devam edeceğini belirten annelerin oranı % 55.9 iken, babalarda oran % 23.6'dır. Çocuğun eğitimi ile ilgili okul dışında dershane eğitimi alacağını söyleyen annelerin oranı % 24.7 iken, babalarda oranın % 46.2'ye yükseldiği dikkati çekmektedir. Yapılan ki-kare analizi sonucunda, anneler ile babalar arasındaki farklılığının anlamlı olduğu ortaya çıkarılmıştır $[\chi^2_{(3)}=21.2,\ p<.01]$.

Ebeveynler arasındaki eğitim ile ilgili yaklaşım farkının, elde edilen düzenli gelir ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Nitekim Çizelge 3.1 ve Çizelge 3.2'deki veriler incelendiğinde hiç geliri olmayan annelerin oranının % 36.6 olduğu, babaların ise tümünün belli oranlarda düzenli gelire sahip oldukları görülmektedir. Ülkemizde zorunlu eğitim dışındaki eğitim imkanlarının paralı olması, özellikle çalışmayan annelerin çocuklarına okul dışında eğitim olanağı sunabilmesini zorlaştırmaktadır.

Yörükoğlu (2000) eğitimde fırsat eşitliğinin çocukların ileride alacakları yüksek öğrenimin düzeyini doğrudan etkilediğini, bu nedenle eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasının önemli olduğunu belirtmektedir.

Smyth ve Weston (2000) parçalanmış ailelerde babaların, eski eşlerine ve onlarla beraber yaşayan çocuklarına ekonomik katkılarını tespit etmek amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında, boşanmadan sonra kadınların ekonomik kayba uğradıkları, bu durumda ise anneleri ile birlikte yaşayan çocukların sevgi dışında maddi güç isteyen eğitim, beslenme gibi ihtiyaçlarının karşılanmasında dezavantajlı konuma geldiklerini saptamışlardır.

Araştırmaya alınan anne ve babaların velayeti alamamaları durumunda çocukla ne sıklıkta bir araya gelmek istediklerine ait sonuçlar Çizelge 4.12'de verilmiştir.

Çizelge 4.12 Ebeveynlerin velayeti alamamaları durumunda çocukla ne sıklıkta bir araya gelmek istediklerine ait ki–kare testi sonuçları

		DİĞER EBEVEYNİN ÇOCUKLA GÖRÜŞME SIKLIĞI				
		Mahkeme kararına göre	**İstediğim zaman**	**Çocuk istediği zaman**	**Velayeti alamazsam çocuk ile görüşmeyeceğim**	**Toplam**
Anne	N	10	16	67	0	93
	%	10.8	17.2	72.0	0.0	100.0
Baba	N	17	19	46	11	93
	%	18.3	20.4	49.5	11.8	100.0
Toplam	N	27	35	113	11	186
	%	14.4	18.6	61.1	5.9	100.0

χ^2=15.9, sd=3, p=0.00 <.01

Çizelge 4.12'de görüldüğü gibi; yapılan ki-kare testi sonucuna göre anne ve babaların velayeti alamamaları durumunda çocukla bir araya gelme sıklığına ilişkin görüşlerine ait

sonuçlar arasındaki farklılığın anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)}$=15.9, p<.01]. Nitekim dağılımlar incelendiğinde çocukla bir araya gelme sıklığına ilişkin olarak "çocuk istediği zaman" diyen annelerin oranı % 72.0 iken, babalarda oran % 49.5'tir. Velayeti alamaması durumunda çocuk ile görüşmeyeceğini belirten anne yok iken, babaların % 11.8'inin velayeti alamamaları durumunda çocuk ile bir araya gelmeyeceklerini ifade ettikleri dikkati çekmektedir. Bu bilgiler ışığında, çocukla bir araya gelme sıklığına ilişkin olarak çocuğun görüşlerini ön plana alacağını söyleyen annelerin babalara göre çok olduğu, babaların önemli bir kısmının ise velayeti alamazlarsa çocuk ile görüşmeyeceklerini belirttikleri söylenebilir.

Elde edilen sonuçlar, ebeveynlerin büyük kısmının çocukla bir araya gelme zamanının belirlenmesinde çocuğun görüşünü dikkate alacaklarını belirterek demokratik ve ideal bir yaklaşım gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte velayeti alamaması durumunda çocuk ile görüşmeyeceğini belirten babaların yaklaşımının ise dava sürecinde mahkemeyi etkilemeye yönelik bir tutum olduğu düşünülmektedir.

Parçalanmış ailelerden gelen çocukların birlikte yaşamadıkları ebeveynleri ile kuracakları ilişki onların yaşam kalitelerinin belirlenmesinde önemli bir etkendir. Bununla birlikte mahkeme kararından memnun olmayan kimi ebeveynler de çocuklarına daha az zaman ayırarak tepkilerini ortaya koyabilmektedirler (Amato ve Keith 1991).

Healy vd. (1990) boşanma sürecinde ve sonrasında çocuk ile birlikte yaşamamasına rağmen, çocuğu ile düzenli ve sürekli olarak bir araya gelip, kaliteli zaman geçiren babaların çocuğun sağlıklı gelişimine olumlu etkide bulunduklarını belirtmiştir.

Araştırmaya alınan anne ve babaların velayeti alamamaları durumunda çocuklarının eğitimine verecekleri desteğe ilişkin görüşlerine ait istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.13'de verilmiştir.

Çizelge 4.13 Ebeveynlerin velayeti alamamaları durumunda çocuklarının eğitimine verecekleri desteğe ilişkin ki–kare testi sonuçları

		DİĞER EBEVEYNİN ÇOCUĞUN EĞİTİMİNE VERECEĞİ DESTEK			
		Maddi, manevi her türlü desteği vereceğim	**Eğitime maddi destek verecek güçte değilim**	**Eğitime maddi destek vermeyeceğim**	**Toplam**
Anne	N	55	36	2	93
	%	59.1	38.7	2.2	100.0
Baba	N	69	9	15	93
	%	74.2	9.7	16.1	100.0
Toplam	N	124	45	17	186
	%	66.7	24.2	9.1	100.0

χ^2=27.7, sd=2, p=0.00 <.01

Çizelge 4.13 incelendiğinde; çocuğunun eğitimine maddi–manevi her türlü desteği vereceğini belirten annelerin oranı % 59.1 iken, babalarda bu oranın % 74.2'ye yükseldiği görülmektedir. Çocuğa eğitimine maddi destek veremeyeceğini söyleyen annelerin oranı % 38.7 iken, babalarda bu oranının % 9.7'ye düştüğü dikkati çekmektedir. Bu bilgiler ışığında, babaların annelere göre, çocuklarına daha çok maddi destek vereceğini belirttikleri ifade edilebilir. Gerçekleştirilen ki-kare analizine göre anneler ve babalar arasındaki farklılığının anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır [$\chi^2_{(2)}$=27.7, p<.01].

Bu analizdeki bulgular, çalışma yaşamı içerisinde daha az yer alan veya hizmet sektöründe dezavantajlı konumda bulunan ülkemizdeki kadınların birer anne olarak çocuğuna herhangi bir maddi destek sunabilmek için gerekli maddi gücünün olmadığını tekrar göstermiştir. Elde edilen sonuçlar ile Çizelge 3.1, Çizelge 3.2, Çizelge 4.7, Çizelge 4.10 ve Çizelge 4.11'deki bulgular arasında paralellik bulunduğu düşünülmektedir.

Araştırmaya alınan anne ve babaların velayeti alamamaları durumunda çocuğa nafaka ödemeye ilişkin görüşlerine ait sonuçlar Çizelge 4.14'de verilmiştir.

Çizelge 4.14 Ebeveynlerin velayeti alamamaları durumunda çocuğa nafaka ödemeye ilişkin görüşlerine ait ki–kare testi sonuçları

		DİĞER EBEVEYNİN NAFAKA ÖDEME DURUMU		
		Ödeyeceğim	**Ödemeyeceğim**	**Toplam**
Anne	N	68	25	93
	%	73.1	26.9	100.0
Baba	N	80	13	93
	%	86.0	14.0	100.0
Toplam	N	148	38	186
	%	79.6	20.4	100.0

χ^2=4.8, sd=1, p=0.03 <.05

Çizelge 4.14'te de görüldüğü gibi; yapılan ki-kare analizine göre anne ve babaların nafaka ödemeye ilişkin görüşlerine ait sonuçlar arasındaki farklılığın anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(1)}$=4.8, p<.05]. Nitekim dağılımlar incelendiğinde nafaka ödeyeceğini söyleyen annelerin oranı % 73.1 iken, babalarda bu oranın % 86.0'a yükseldiği dikkati çekmektedir. Elde edilen bulguların anne ve babalar arasındaki yaklaşım farkından çok, anne ve babaların gelir düzeylerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu anlamda sonuçların araştırmanın diğer bulgularıyla (Çizelge 3.1, Çizelge 3.2, Çizelge 4.7, Çizelge 4.10, Çizelge 4.11, Çizelge 4.13) bağlantılı olduğu belirtilebilir.

Arıkan (1992) yoksul oldukları gerekçesi ile sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarına başvuran boşanmış kadınlarla gerçekleştirdiği çalışmada, araştırmaya katılan annelerin, çocukları ve kendileri için bağlanan nafakayı eski eşlerinin yarıya yakınının ödemediğini, nafakayı ödeyenlerin ise çoğunlukla bunu aksattığını belirtikleri sonucuna ulaşılmış, nafakanın ödenmemesi durumunda boşanmış çiftler arasındaki uyuşmazlığın arttığı vurgulanmıştır.

Araştırmada babaların yaklaşımı ile elde edilen sonuçlarla, Arıkan (1992) tarafından gerçekleştirilen çalışmada elde edilen bulgular arasındaki farklılığın, araştırmaların yapıldığı dönemler olan; boşanma süreci ve sonrasının kişiler üzerinde yarattığı farklı etkilerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Boşanma sürecinde dava devam ederken mahkeme üzerinde olumlu izlenim yaratmak isteyen yetişkinler, dava sonuçlandıktan sonra beklentilerinin karşılanmaması durumunda idealden uzak davranışlar ortaya koyabilmektedirler.

Araştırmaya alınan anne ve babaların velayeti alamamaları durumunda çocuğa nafaka dışında maddi destek vermeye ilişkin görüşlerine ait sonuçlar Çizelge 4.15'de verilmiştir.

Çizelge 4.15 Ebeveynlerin velayeti alamamaları durumunda çocuğa nafaka dışında maddi destek vermeye ilişkin görüşlerine ait ki–kare testi sonuçları

		DİĞER EBEVEYNİN MADDİ DESTEĞİ		
		Evet	**Hayır**	**Toplam**
Anne	N	32	61	93
	%	34.4	65.6	100.0
Baba	N	38	55	93
	%	40.9	59.1	100.0
Toplam	N	70	116	186
	%	37.6	62.4	100.0

χ^2=0.8, sd=1, p=0.37 >.05

Çizelge 4.15'de de görüldüğü gibi; nafaka dışında çocuğa maddi destek vermeyeceğini ifade eden annelerin oranı % 65.6 iken, babalarda bu oran % 59.1'dir. Bu bilgiler ışığında, ebeveynlerin çocuklarına nafaka dışında destek vermeme eğiliminde oldukları söylenebilir. Yapılan ki-kare analizi sonucunda da bu eğilimde anneler ile babalar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur [$\chi^2_{(1)}$=0.8, p>.05].

Boşanma sonrasında çocuğun bakımını tek başına üstlenmek psiko-sosyal açıdan olduğu kadar, ekonomik bakımdan da zor bir durumdur. Çocuğun bakım ve yetiştirme sorumluluğunu üstlenen ebeveyn için nafaka hayati bir önem taşıyabilmektedir. Ancak kimi zaman mahkeme tarafından takdir edilen nafaka yeterli olmamaktadır. Bu nedenle ebeveynlerin çocukları için maddi destekte bulunurken sadece mahkeme kararını değil, çocuğun ihtiyaçlarını da dikkate almaları gerekmektedir (Finnie 1993).

Araştırmaya alınan nafaka dışında çocuğa maddi destekte bulunmayacağını belirten anne ve babaların belirttikleri nedenlere ait istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.16'da verilmiştir.

Çizelge 4.16 Nafaka dışında çocuğa maddi destekte bulunmayacağını belirten ebeveynlerin belirttikleri nedenlere ait ki–kare testi sonuçları

		MADDİ DESTEKTE BULUNMAMA NEDENİ		
		Nafaka yeterli	**Eşim kendisi için kullanır**	**Toplam**
Anne	N	28	33	61
	%	45.9	54.1	100.0
Baba	N	21	34	55
	%	38.2	61.8	100.0
Toplam	N	49	67	116
	%	42.2	57.8	100.0

χ^2=0.7, sd=1, p=0.40 >.05

Çizelge 4.16'da görüldüğü gibi; gerçekleştirilen ki-kare analizine göre anne ve babaların çocuğa nafaka dışında maddi destekte bulunmama nedenlerine ait sonuçlar arasındaki farklılığın anlamlı olmadığı saptanmıştır [$\chi^2_{(1)}$=0.7, p>.05]. Nitekim dağılımlar incelendiğinde; ebeveynlerin çocuklarına nafaka dışı maddi destek vermeme nedeni olarak "eşim kendisi için kullanır" diyen annelerin oranı % 54.1 iken, babalarda bu oran % 61.8'dir. Elde edilen sonuçlardan nafaka dışında eski eşe çocuk için verilecek

olan maddi desteğin, eş tarafından çocuk için değil kendisi adına kullanacağının gerek anneler, gerekse babalar arasında yaygın kanaat olduğu görülmektedir.

Amato (2005) eşleri boşanmaya götüren en önemli sebeplerden birisinin karşılıklı güven kaybı olduğunu belirtmektedir. Eşlerin, çocuk için verecekleri nafaka dışındaki maddi desteğin, eski eş tarafından çocuk için değil, kendisi için kullanılacağını yaygın gerekçe olarak belirtmeleriyle, karşılıklı güvensizliğin boşanma sürecinde de var olduğu ve bu durumun boşanma sonrasında da devam edebileceğini göstermektedir.

Araştırmaya alınan anne ve babaların velayeti alamamaları durumunda eski eşin çocukla görüşmesine engel olma durumuna ilişkin düşüncelerine ait sonuçlar Çizelge 4.17'de verilmiştir.

Çizelge 4.17 Ebeveynlerin velayeti alamamaları durumunda eski eşin çocukla görüşmesine engel olma durumuna ilişkin düşüncelerine ait ki–kare testi sonuçları

		DİĞER EBEVEYNİN ÇOCUĞU GÖRMEYE ENGEL OLMA DURUMU		
		Evet	**Hayır**	**Toplam**
Anne	N	66	27	93
	%	70.9	29.1	100.0
Baba	N	60	33	93
	%	64.5	35.5	100.0
Toplam	N	126	60	186
	%	67.7	32.3	100.0

χ^2=0.0, sd=1, p=1.00 >.05

Çizelge 4.17'de görüldüğü gibi; eğer velayet diğer ebeveynde kalırsa, "eski eşim çocuğum ile görüşmemi engeller" diyen annelerin oranı % 70.9 iken, babaların oranı % 64.5'tir. Bu bulgulara göre yapılan ki-kare analizi sonucunda anneler ile babaların cevapları arasında anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir [$\chi^2_{(1)}$=0.0, p>.05].

Boşanma sürecinde eşlerin karşılıklı olarak çocuk ile kuracakları şahsi ilişkiyi engellemeleri, velayet sahibi olmayan ebeveynin çocuğu ile kuracağı iletişime zarar verebileceği gibi, bu durum yetişkin ve çocuk üzerinde psiko-sosyal boyutta önemli sorunlara yol açabilmektedir.

İç dünyasında eski eşine zarar vermek dürtüsü ile çocuk ve eski eşi arasındaki ilişkiyi çeşitli yollarla engelleyen velayet sahibi ebeveyn, gerçekte eski eşinden çok çocuğa zarar vermektedir (Yazgan ve Yazgan 2005).

Kiernan (1997) parçalanmış ailelerde yetişkinler ve çocukları arasındaki ilişkinin niteliğini ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında, parçalanmış ailelerden gelen çocukların birlikte ya da ayrı yaşadıkları ebeveynleri ile olan ilişkilerini yeterli bulmadıkları ve bu durumun çocukları psikolojik açıdan olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmaya alınan anne ve babaların boşanma sürecinden en fazla kimin etkilendiğine ilişkin görüşlerine ait sonuçlar Çizelge 4.18'de verilmiştir.

Çizelge 4.18 Ebeveynlerin boşanma sürecinden en fazla kimin etkilendiğine ilişkin görüşlerine ait ki–kare testi sonuçları

		BOŞANMA SÜRECİNDEN EN FAZLA ETKİLENEN KİŞİ		
		Kendim	**Çocuk**	**Toplam**
Anne	N	56	37	93
	%	60.2	39.8	100.0
Baba	N	31	62	93
	%	33.3	66.7	100.0
Toplam	N	87	99	186
	%	46.8	53.2	100.0

χ^2=13.5, sd=1, p=0.00 <.01

Çizelge 4.18'de görüldüğü gibi; gerçekleştirilen ki-kare testine göre anne ve babaların boşanma sürecinden en fazla kimin etkilendiğine ilişkin görüşlerine ait sonuçlar arasındaki farklılığın anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(3)}$=20.2, p<.01]. Nitekim dağılımlar incelendiğinde boşanmadan en çok kimin etkilendiği konusunda "kendim" diyen annelerin oranı % 60.2 iken, babaların oranı % 33.3'tür. Boşanmadan en çok çocuğun etkilendiğini düşünen annelerin oranı % 39.8 iken, babalarda bu oranın % 66.7'ye yükseldiği dikkati çekmektedir. Bu bilgiler ışığında, boşanmadan en çok annelerin kendilerinin etkilendiğini, babaların ise daha çok çocukların boşanma sürecinden olumsuz etkilendiğini düşündükleri söylenebilir.

Literatür incelendiğinde parçalanmış ailelerden gelen çocukların, tam ailelerde yaşayan akranlarına göre daha fazla uyumsuz davranışlar gösterdikleri, ayrıca saldırganlık, psikolojik problemler ve okul başarılarında düşme olduğuna dair pek çok araştırma bulgusu vardır (Mechanic ve Hansell 1989, Aral ve Başar 1998, Neher ve Short 1998, Aral ve Gürsoy 2000). Bu araştırmaların sonuçlarının babaların yaklaşımını destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Boşanma sürecinden en fazla zarar gören çocuklarla birlikte genelde kadınlardır. Boşanmış kadının geçim sorunu nedeniyle, çalışma zorunluluğu ve çocuk bakım sorumluluğu arasında kalması ile erkeklere göre sahip oldukları farklı duygusal yapı bunun temel nedenleridir. Boşanan kadınların en önemli sorunlarından birisi ise gelecek kaygısıdır. Boşanma sürecindeki ve sonrasındaki belirsizlikler kadının kaygı düzeyini artırabilmektedir (Yörükoğlu 2000).

Kalmijn ve Monden (2006) örneklemini boşanmış kişilerden oluşturdukları ve evlilik kalitesinin boşanma sonrası mutluluk düzeyine etkisini tespit etmek amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında, kadınların depresif semptomları üzerinde boşanmanın olumsuz etkisinin olduğu, erkekler üzerinde ise boşanmanın bu tür bir etki yaratmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Cummings vd. (1994) çocukların ebeveynlerinin evlilik uyuşmazlığına uyum düzeylerini ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında, boşanmadan

olumsuz etkilenen annenin duygu durumunun erkek çocukları, kız çocuklarına göre daha fazla negatif yönde etkilediğini ortaya çıkarmış, ebeveynin duygu durumun çocuğun duygusal yaşamını doğrudan etkilediğini belirtmişlerdir.

Araştırmaya alınan boşanma sürecinden en fazla çocuğun etkilendiğini düşünen anne ve babaların çocukları için profesyonel yardım almalarına ait istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.19'da verilmiştir.

Çizelge 4.19 Boşanma sürecinden en fazla çocuğun etkilendiğini düşünen ebeveynlerin çocukları için profesyonel yardım almalarına ait ki– kare testi sonuçları

		ÇOCUK İÇİN PROFESYONEL YARDIM ALMA DURUMU		
		Evet	**Hayır**	**Toplam**
Anne	N	7	30	37
	%	18.9	81.1	100.0
Baba	N	11	52	63
	%	17.5	82.5	100.0
Toplam	N	18	82	100.0
	%	18.0	82.0	100.0

χ^2=0.0, sd=1, p=0.95 >.05

Çizelge 4.19 incelendiğinde; boşanma sürecinden en fazla olumsuz etkilendiğini düşündüğü çocuğu için profesyonel yardım almayan annelerin oranı % 81.1 iken, babalarda bu oranın % 82.5 olduğu görülmektedir. Bu bulgular ki-kare analizi ile değerlendirildiğinde, çocuk için profesyonel yardımı tercih etme bakımından anneler ile babalar arasında anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır [$\chi^2_{(1)}$=0.0, p>.05].

Modern toplum yaşamı içerisinde sorunlar daha karmaşık bir hale geldiği için, bireylerin bu problemleri tek başına çözebilmeleri zor olabilmektedir. Bu nedenle psikolojik veya sosyal çevre kaynaklı sorunların çözümünde, bilimsel bilgi temelinde sorumluluk alan profesyonel meslekler önem kazanmaktadır. Araştırma sonucuna göre

ebeveynlerin çoğunluğunun çocuk için profesyonel destek almadıklarını belirtmeleri idealden uzak ebeveyn davranışı olarak nitelenebileceği gibi, bu hizmetlerin genel olarak maddi bir karşılık ile yapılıyor olması nedeniyle ebeveynlerin tutumlarında bilinç eksikliğin yanı sıra, ekonomik zorlukların da etken olabileceği düşünülmektedir.

Hanson (1999) ebeveynler arası uyuşmazlığın, çocuklar üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında, daha çok annelerin boşanmadan sonra çocukları için profesyonel desteğe başvurduklarını saptamıştır.

Araştırmaya alınan anne ve babaların çocuklarının nasıl bir evlilik yapmasını istediklerine ait istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.20'de verilmiştir.

Çizelge 4.20 Ebeveynlerin çocuklarının nasıl bir evlilik yapmasını istediklerine ait ki–kare testi sonuçları

		ÇOCUKLARIN EVLENME BİÇİMİNE İLİŞKİN BEKLENTİ			
		Görücü usulü	**Flört**	**Evlenmese de olur**	**Toplam**
Anne	N	11	76	6	93
	%	11.8	81.7	6.5	100.0
Baba	N	15	75	3	93
	%	16.2	80.6	3.2	100.0
Toplam	N	26	151	9	186
	%	14.0	81.2	4.8	100.0

χ^2=1.6, sd=2, p=0.44 >.05

Çizelge 4.20'de görüldüğü gibi; yapılan ki-kare testine göre anne ve babaların, çocuklarının yapmasını istedikleri evlilik biçimine ilişkin düşüncelerine ait sonuçlar arasındaki farklılığın anlamlı olmadığı bulunmuştur [$\chi^2_{(2)}$=1.6, p>.05]. Nitekim dağılımlar incelendiğinde çocuğunun yapmasını istediği evlilik tercihine ilişkin olarak "görücü usulü" diyen annelerin oranı % 11.8 iken, babaların oranı % 16.2'dir. Çocuğun

flört yoluyla evlenmesini isteyen annelerin oranı % 81.7 iken, babalarda bu oran % 80.6'dır. Elde edilen bu sonuçlar Çizelge 4.2'deki veriler ile karşılaştırıldığında, görücü usulü ile evlenen ebeveynlerin çocuklarının da flört yoluyla evlenmesini tercih ettikleri, bu anlamda görücü usulüyle evlenen yetişkinlerin de birbirini tanıyarak evlenmenin öneminin farkına vardıklarını söylemek mümkündür.

Ceylan (1994) çalışmasında, üniversite öğrencilerinin eş seçimindeki tercih ve beklentilerini araştırmıştır. Sonuçta üniversite eğitimi alan öğrencilerin tamamına yakınının flört yoluyla tanıştıkları kişi ile evlenmeyi tercih ettiklerini saptamıştır.

Araştırmaya katılan anne ve babaların boşanmalarının çocuğun evliliğe bakışını etkilemesi konusundaki düşüncelerine ait sonuçlar Çizelge 4.21'de verilmiştir.

Çizelge 4.21 Ebeveynlerin boşanmalarının çocuğun evliliğe bakışını etkilemesi konusundaki düşüncelerine ait ki–kare testi sonuçları

		BOŞANMANIN ÇOCUĞUN EVLİLİĞE BAKIŞINI ETKİLEME DURUMU			
		Olumlu	**Olumsuz**	**Etkilenmez**	**Toplam**
Anne	N	6	44	43	93
	%	6.5	47.3	46.2	100.0
Baba	N	4	51	38	93
	%	4.3	54.8	40.9	100.0
Toplam	N	10	95	81	186
	%	5.4	51.1	43.5	100.0

χ^2=1.2, sd=2, p=0.54 >.05

Çizelge 4.21'de de görüldüğü gibi; ebeveynlerin, boşanmalarının, çocuğun evliliğe bakış açısını etkileme durumuna ilişkin olarak "olumsuz" etkileyeceği cevabını veren annelerin oranı % 47.3 iken, babalarda bu oran % 54.8'dir. Boşanmaları nedeniyle çocuğun ileride eş seçimi yapma odağında daha dikkatli davranacağını düşünerek, bu süreçten "olumlu" etkileneceğini belirten annelerin oranı % 6.5 iken, babaların oranı ise

% 4.3'tür. Bu bulgular ki-kare testi ile analiz edildiğinde ebeveynlerin boşanmaları halinin, çocuğunun evliliğe bakış açısını etkileme durumuna ilişkin yaklaşımları arasında anneler ile babalar arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir [$\chi^2_{(2)}$=1.2, p>.05]. Annelerin ve babaların yarıya yakının, boşanmaları halinin çocuklarının evliliğe bakışını "olumsuz" biçimde etkileyeceğini düşündüklerini söylemelerinden, çocuklarının ileride eş seçerken veya evliliklerini devam ettirirken karşılaşabilecekleri olası sorunların farkında oldukları düşünülmektedir. Bu doğrultuda, parçalanmış ailelerden gelen çocukların boşanma olgusunu öğrenilmiş davranış olarak algılama ihtimallerinin var olduğu belirtilebilir.

Boşanmış ebeveynlerin çocukları, daha fazla boşanma eğiliminde olabilmektedir (O'Connor vd. 2000). Bu durum öğrenilmiş bir davranış olarak ortaya çıkabileceği gibi genetik bir yatkınlıktan da kaynaklanabilmektedir (Rutter vd. 1999, Sander vd. 1999).

Chase vd. (1995) çocukluk döneminde ebeveynleri boşanan, genç yetişkinlik döneminde olan kişilerin evlenme ve boşanmaya bakış açılarını ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında; parçalanmış ailelerden gelen gençlerin, tam aileden gelen gençlere göre evlenme ve çocuk sahibi olmaya daha az olumlu baktıklarını, ayrıca evliliklerinde sorun yaşanması durumunda boşanmayı daha öncelikli bir çözüm yolu olarak gördüklerini saptamışlardır.

Amato ve Booth (2001) gerçekleştirdikleri çalışmalarında ebeveynlerin evlilik dengesinin, çocuklarının evlilik uyumu üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamışlar ve ebeveynlerin evlilik dengesinin, çocuklarının evlilik uyumunu etkilediği sonucunu ortaya çıkarmışlardır.

Amato ve Cheadle (2005) boşanmanın altsoylar üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında, büyük ebeveynlerin boşanmasıyla sadece alt soylarının değil, alt soylarının çocuklarının da evlilik uyumları arasında korelasyon olduğunu tespit etmişlerdir. Sonuçta ailede boşanma durumunun kuşaktan kuşağa aktarılabildiğini, farklı kuşakların evlilikleri ile ilgili yaşadıkları sorunların benzer

olduğunu ve boşanmanın sadece alt soy için değil, onların çocukları için de risk unsuru olabileceğini belirtmişlerdir.

Araştırmaya alınan anne ve babaların boşanmaları durumunda yeniden evlenmeye ilişkin düşüncelerine ait sonuçlar Çizelge 4.22'de verilmiştir.

Çizelge 4.22 Ebeveynlerin boşanmaları durumunda yeniden evlenmeye ilişkin düşüncelerine ait ki– kare testi sonuçları

		EBEVEYNLERİN YENİDEN EVLENMEYE İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ		
		Evet	**Hayır**	**Toplam**
Anne	N	16	77	93
	%	17.3	82.7	100.0
Baba	N	73	20	93
	%	78.5	21.5	100.0
Toplam	N	89	97	186
	%	47.8	52.2	100.0

χ^2=60.4, sd=1, p=0.00 <.01

Çizelge 4.22'de görüldüğü gibi; gerçekleştirilen ki-kare testi sonucuna göre, anne ve babaların boşanmaları halinde yeniden evlenmeye ilişkin görüşleri arasındaki farklılığın anlamlı olduğu bulunmuştur [$\chi^2_{(1)}$=60.4, p<.01]. Nitekim dağılımlar incelendiğinde boşanma durumunda yeniden evlenmeyi düşünen annelerin oranı % 17.3 iken, babalarda bu oranın % 78.5'e yükseldiği dikkati çekmektedir. Bu bilgiler ışığında, annelerin babalara göre tekrar evlenmeyi daha az düşündükleri söylenebilir.

Boşanmadan sonra, özellikle ilk zamanlarda kişiler bir daha asla evlenmeyeceklerini, hatta yeni bir ilişki dahi yaşamak istemediklerini belirtirler. Fakat bu durum, duygusal olarak eski eşin ve eski evliliğin unutulması veya unutulmak istenmesi ile beraber zaman içerisinde değişir; boşanmış kişiler yeniden evlenme yolunu seçerler (Benedek ve Brown 1997).

Arıkan (1992) boşanmış kadınlar ile gerçekleştirdiği çalışmasında, kadınların büyük çoğunluğunun yeni bir evlilik yapmayı istemediklerini, yeni bir evlilik yapmak isteyenlerin ise boşanmanın üzerinden bir yıl geçtikten sonra bu düşünce içerisine girdiklerini saptamıştır.

Gierveld (2004) Hollanda'da boşanmış kişiler ile gerçekleştirdiği çalışmasında, boşanmış erkeklerin, kadınlara göre daha yüksek oranda yeniden evlilik gerçekleştirdiklerini ortaya çıkarmıştır.

Boşandıktan sonra yeniden evlenmek istediğini ifade eden anne ve babaların çocuklarının bu evlilikten etkilenme durumuna ilişkin düşüncelerine ait istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.23'de verilmiştir.

Çizelge 4.23 Boşandıktan sonra yeniden evlenmek istediğini ifade eden ebeveynlerin çocuklarının bu evlilikten etkilenme durumuna ilişkin düşüncelerine ait ki–kare testi sonuçları

		ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİN YENİDEN EVLENMESİNDEN ETKİLENME DURUMU			
		Olumlu	**Olumsuz**	**Etkilenmez**	**Toplam**
Anne	N	1	2	13	16
	%	6.3	12.5	81.2	100.0
Baba	N	13	7	53	73
	%	17.5	9.5	73.0	100.0
Toplam	N	14	9	66	89
	%	15.7	10.1	74.2	100.0

χ^2=3.6, sd=3, p=0.39 >.05

Çizelge 4.23 incelendiğinde; boşanmaları halinde yeniden evleneceğini belirten, annelerin % 81.2'si çocuk bu durumdan "etkilenmez" cevabını verirken, aynı cevabı veren babaların oranı % 73.0'dır. Boşanmalarının ardından yeni bir evlilik yapmalarıyla çocuğun yeniden tam aile yapısı içerisinde yaşama olanağı bularak bu durumdan

"olumlu" etkileneceğini belirten annelerin oranı % 6.3 iken, bu oran babalarda % 17.5'tir. Bu sonuçlar ki-kare analiziyle değerlendirildiğinde anneler ile babaların yaklaşımları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmıştır [$\chi^2_{(2)}$=2.1, p>.05].

Ebeveynin boşandıktan sonra, başka birisi ile evlenmesinin çocuk üzerindeki etkisinde, çocuğun bireysel özellikleri ile beraber, bu sürece hazırlanması ve üvey ebeveyni ile kuracağı ilişkinin niteliğinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Mackay (2005), ebeveynlerin boşandıktan sonra yeni bir evlilik yapmalarının çocuk üzerinde olumsuz etki yaratabilme potansiyeli taşıdığını belirtmektedir. Bununla birlikte üvey ebeveyni ile sağlıklı ilişki kurabilmesi durumunda tam aile yapısı içerisinde yaşamanın, tek ebeveynli yaşama göre çocuğun gelişimi açısından daha yararlı olduğunu belirten görüşler de vardır (Amato 2005).

Baran ve Bütün-Ayhan (2004) tarafından gerçekleştirilen çalışmada parçalanmış ve tam ailelerden gelen dokuz-on bir yaş grubundaki çocukların bağımlılık eğilimlerinin incelenmesi amaçlanmış ve parçalanmış ailelerden gelen çocukların bağımlılık eğilimi puanlarında üvey ebeveyne sahip olma durumunun anlamlı bir farklılık yaratmadığını ortaya çıkarmışlardır. Sonuçta ebeveynin öz ya da üvey olmasından çok, çocuğun ebeveyni ile ilişkisinin kalitesinin önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Araştırmaya alınan çocukların cinsiyetine göre boşanmaya uyumlarına ilişkin istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.24'de verilmiştir.

Çizelge 4.24 Çocukların cinsiyetine göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Mann Whitney-U testi sonuçları

Değişken	**Cinsiyet**	**N**	**Sıra Ortalaması**	**Sıra Toplamı**	**U Değeri**	**p**
Boşanmaya Uyum	Kız	55	49.49	2722.00	908.00	0.28
	Erkek	38	43.39	1649.00		

Çizelge 4.24 incelendiğinde; yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda çocukların cinsiyetine göre boşanmaya uyum ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur ($p>.05$). Bu durumda, boşanma sürecinde çocuğun cinsiyetinin uyumu kolaylaştırma ya da zorlaştırma konusunda bir farklılığa neden olmadığı söylenebilir. Araştırma kapsamındaki boşanma sürecinde bulunan çocukların iki ebeveynden birisini tercih etmek zorunda bırakılmasının gerek kız çocukları, gerekse erkek çocukları üzerinde yoğun duygusal baskı yarattığı, bu durumun da cinsiyetler arasındaki farklılığın etkilerinin, boşanmaya uyum noktasında ortaya çıkmasını engellediği düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde kız çocuklarının boşanmadan daha fazla etkilendiğini ortaya çıkaran araştırma bulguları olduğu gibi, erkek çocuklarının boşanmadan daha fazla olumsuz etkilendiğini ve ebeveynlerinin boşanmasına kızlara göre daha zor uyum sağladıklarını belirten araştırma bulguları da bulunmaktadır.

Neher ve Short (1998) boşanmış ebeveynlerin çocukları ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında, parçalanmış ailelerden gelen kız çocuklarının, erkek çocuklarına göre daha fazla sosyal uyumsuzluk belirtileri gösterdiğini ortaya çıkarmışlardır.

Cummings vd. (1994) çalışmalarında, kız çocuklarının erkek çocuklarına göre boşanmaya daha zor uyum sağladıkları, kızların ebeveyn ayrılığından dolayı kendilerini suçlamaları nedeniyle boşanmaya uyumlarının zorlaştığı, erkek çocuklarının daha dışa dönük yapıda olmalarının ve baş etme kapasitelerinin yüksekliğinin uyum farklılığını artıran temel nedenler olduğunu belirtilmişlerdir.

Amato (2001) parçalanmış ailelerden gelen çocukları kendi içlerinde, ayrıca tam ailelerde yaşayan çocuklar ile akademik başarı, psiko-sosyal uyum, kendine güven ve sosyal ilişki başarısı açısından karşılaştırdığı çalışmasında, boşanmış ailelerden gelen erkek çocukların, kız çocuklarına göre daha fazla uyum problemi gösterdiklerini ortaya çıkarmıştır.

Aral ve Gürsoy (2000) ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeylerini karşılaştırmayı amaçladıkları çalışmalarında; parçalanmış ailelerden gelen erkek çocukların, kız çocuklara göre depresyon düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşmış, erkek çocukların boşanma olayından daha fazla olumsuz etkilendiklerini belirtmişlerdir.

Araştırmaya kapsamındaki çocukların yaşlarına göre boşanmaya uyumlarına ilişkin istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.25'de verilmiştir.

Çizelge 4.25 Çocukların yaşlarına göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları

Değişken	**Yaş**	**N**	**Sıra Ortalaması**	**Sd**	χ^2	**p**
Boşanmaya Uyum	9 yaş	19	40.05	3	2.04	0.56
	10 yaş	33	47.59			
	11 yaş	26	47.87			
	12 yaş	15	53.00			

Çizelge 4.25 incelendiğinde; gerçekleştirilen Kruskal Wallis testi sonucunda çocukların yaşlarına göre boşanmaya uyum ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p>.05$). Bu bulguya göre yaş dokuz-on iki yaş grubundaki çocukların, boşanmaya uyumlarının benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu sonucun dokuz-on iki yaş aralığının aynı gelişimsel dönem olan, son çocukluk dönemi içerisinde yer almasından kaynaklandığı ifade edilebilir.

Her yaş grubundaki çocuk ebeveynlerinin boşanmasını kendi bilişsel yetenekleri çerçevesinde algılamakta, diğer pek çok etken de var olmakla birlikte tepkileri buna göre biçimlenmektedir. Ergenliğe geçiş dönemi olarak adlandırılabilecek olan son

çocukluk dönemi içerisinde bulunan çocuklar, arkadaş grubu içerisinde kıyaslamalar yapmaya başlarlar. Bu süreçte bilişsel gelişimlerinin de etkisiyle ebeveyn ayrılığının farkında olan parçalanmış ailelerden gelen çocukların, tam aile çocukları karşısında utanma duygusu hissetmeleri sebebiyle, kendilerine ve ebeveynlerine yabancılaşmaları, boşanmaya uyumlarını olumsuz etkileyebilmektedir (Benedek ve Brown 1997, Salk 2002).

Aral ve Gürsoy (2000) çalışmalarında, on-on bir yaş grubunda bulunan parçalanmış ailelerden gelen çocukların depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığını saptamışlardır.

Aral ve Başar (1998) farklı sosyo-ekonomik düzeyde bulunan çocuklar ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında on-on bir yaş grubundaki çocukların yaş durumunun, çocukların kaygı düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açmadığını ortaya çıkarmışlardır.

Arifoğlu (2006) Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan ve parçalanmış ailelerden gelen çocuklar ile gerçekleştirdiği çalışmasında, dokuz-on iki yaş grubundaki çocukların boşanmaya uyumlarının birbirine yakın olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar, araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Araştırmaya alınan çocukların doğum sırasına göre boşanmaya uyumlarına ilişkin istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.26'da verilmiştir.

Çizelge 4.26 Çocukların doğum sırasına göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları

Değişken	Doğum Sırası	N	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlılık Farkı
Boşanmaya Uyum	İlk çocuk	48	44.09	2	11.11	0.004	1-2 2-3
	Ortanca ya da ortancalardan biri	13	70.00				
	Son çocuk	32	42.02				

Çizelge 4.26 incelendiğinde; yapılan Kruskal Wallis analizi sonucunda çocukların doğum sıralarının boşanmaya uyumlarında anlamlı bir farklılığa neden olduğu görülmektedir ($p<.01$). Hangi grup ya da gruplar arasında anlamlı farklılık olduğunu anlamak için, bu üç grup arasında ikili Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Analiz neticesinde ilk çocuklar ile ortanca ya da ortancalardan biri olan çocuklar arasında, son çocuklar ile ortanca ya da ortancalardan biri olan çocuklar arasında boşanmaya uyum açısından anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Sonuçta anlamlı farklılığın ortanca ya da ortancalardan birinin uyumunun daha yüksek olması yönünde olduğu tespit edilmiştir.

İlk çocuk evliliğin başlangıç yıllarına rastlar ve büyük bir sevgi, aynı zamanda ilgiyle büyür. Ayrıca ebeveynlerin bu çocuk ile ilgili beklentileri yüksektir. En küçük çocuk ise her yaşta evin bebeği olarak algılanır; en küçük olmanın bütün önceliklerinden yararlanır. Ortanca çocuğun ise durumu daha karmaşıktır. İlk çocuğa göre aileye katılmaları daha az hayati bir olaydır. İlk çocuk üzerindeki aşırı ilgi ve sevgi ile doğru orantılı olan yüksek beklenti düzeyi ortanca çocuklarda azalır. Bu çocuklar çevreye daha kolay uyum sağlayarak, daha çabuk arkadaş edinebilirler ve daha girişken olabilirler. İlk ve son çocuğa göre daha az kollandıklarından kendi doğrultusunda gelişme olanağı bulabilme imkanları yüksektir. Ebeveynlerinden çeşitli nedenlerle gördükleri sevginin azalması, üzerlerindeki ilginin farklı yönlere kayması, ortanca

çocuklara göre, ilk ve son çocukları daha fazla olumsuz etkileyebilmektedir (Yörükoğlu 2003).

Araştırmaya alınan çocukların kardeş sayılarına göre boşanmaya uyumlarına ilişkin istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.27'de verilmiştir.

Çizelge 4.27 Çocukların kardeş sayılarına göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları

Değişken	**Kardeş Sayısı**	**N**	**Sıra Ortalaması**	**Sd**	χ^2	**p**
Boşanmaya Uyum	Tek çocuk	22	35.36	3	4.09	0.25
	1 kardeş	42	51.43			
	2 kardeş	25	50.24			
	3 ve üstü	4	49.25			

Çizelge 4.27 incelendiğinde; gerçekleştirilen Kruskal Wallis analizine göre çocukların kardeş sayısına göre boşanmaya uyum ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur ($p>.05$). Bu durumda kardeş sayısının çocuğun boşanma sürecine uyumunu kolaylaştırma ya da zorlaştırma konusunda bir etkisinin olmadığı ifade edilebilir.

Boşanma nedeniyle kardeşlerin ayrılmamış olması, çocukların ebeveyn boşanması ile beraber, bir de kardeş ayrılığı yaşamamaları önemli olmakla birlikte, kardeşin varlığı boşanma sürecinde çocuğun uyumu üzerinde olumlu veya olumsuz bir etki yapmamaktadır. Bunun en temel nedeni çocuğun bu süreçte daha fazla kendisini düşünmesi ve kendi iç dünyasına yoğunlaşmasıdır. Ancak kardeşler arasındaki yaş farkı fazlaysa, büyük çocuk küçük kardeşi için önemli bir sosyal destek sistemi olabilme potansiyeli taşımaktadır (Öztürk 2008).

Arifoğlu (2006) çalışmasında, boşanmış çiftlerin çocuklarının kardeş sayılarının boşanmaya uyumları üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını tespit etmiştir. Bu sonuç, araştırmada elde edilen bulguları destekler niteliktedir.

Araştırmaya alınan çocukların anne-baba ayrılığını öğrendikleri kişiye göre boşanmaya uyumlarına ilişkin istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.28'de verilmiştir.

Çizelge 4.28 Çocukların anne-baba ayrılığını öğrendikleri kişiye göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları

Değişken	**Ebeveyn Ayrılığını Kimden Öğrendiği**	**N**	**Sıra Ortalaması**	**Sd**	**χ^2**	**p**
Boşanmaya Uyum	Anne	45	45.64	2	2.93	0.23
	Baba	21	41.00			
	Anne ve baba birlikte	27	53.93			

Çizelge 4.28'de görüldüğü gibi; yapılan Kruskal Wallis analizi sonucuna çocukların anne-baba ayrılığını öğrendikleri kişiye göre boşanmaya uyumlarında anlamlı farklılık olmadığı ortaya çıkarılmıştır ($p>.05$). Bu sonuca göre çocuğun ebeveyn ayrılığını anne, babadan birisinden veya ebeveynlerinden birlikte öğrenmesinin boşanma sürecine uyumuna etki etmediği belirtilebilir.

Boşanma kararı alan ebeveynlerin, bu durumu birlikte ve çocuğun yaşına uygun şekilde çocuğa anlatmaları, çocuğun ebeveyn ayrılığını daha kolay ve hızlı bir şekilde kabullenerek, anne-baba ayrılığına ve yeni yaşam düzenine uyumuna olumlu etki eden durumlardan birisidir (Benedek ve Brown 1997, Öztürk 2008). Araştırma kapsamında ebeveyn ayrılığını anne ve babasından birlikte öğrenen çocukların, bu durumu anne

veya babadan birisinden öğrenen çocuklara göre boşanmaya uyumlarının yüksek çıkmamasında; ilk zamanlarda ayrılık kararını çocuğa birlikte açıklayarak sorumlu davranan bu ebeveynlerin, boşanma sürecinde diğer ebeveynler gibi çocuğu anne-baba arasında velayet konusunda tercih yapmak zorunda bırakmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmaya alınan çocukların birlikte yaşadıkları ebeveyne göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Mann Whitney-U testi sonuçları Çizelge 4.29'da verilmiştir.

Çizelge 4.29 Çocukların birlikte yaşadıkları ebeveyne göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Mann Whitney-U testi sonuçları

Değişken	**Birlikte Yaşanılan Kişi**	**N**	**Sıra Ortalaması**	**Sıra Toplamı**	**U Değeri**	**p**
Boşanmaya Uyum	Anne	72	45.19	3253.50	625.50	0.23
	Baba	21	53.21	1117.50		

Çizelge 4.29'da da görüldüğü gibi; annesi ya da babası ile birlikte yaşayan çocuklar arasında boşanmaya uyum açısından anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($p>.05$). Bu sonuca göre boşanma sürecinde birlikte yaşanılan ebeveynin, çocuğun boşanmaya uyumunu etkileme konusunda bir farklılığa neden olmadığı belirtilebilir.

Boşanma süreci, yetişkinler ve çocuklar açısından içerisinde çeşitli belirsizlikler barındıran bir dönemdir. Yetişkinlerin ebeveynlik rollerini ihmal edebildikleri boşanma sürecinde, çocuk ve ebeveyn arasındaki ilişkinin niteliğinin olumsuz anlamda farklılaşması, diğer yandan çocuk istediği ebeveyni ile kalıyor olsa bile, gelecekte bu durumun değişebileceği kaygısı boşanmaya uyumu zorlaştırabilmektedir. Ayrıca çocukların yaşadıkları ebeveyne göre boşanma sürecine uyumlarının farklılaşmamasında, dava sürecinde velayet konusunda ebeveynler arasında tercih yapma zorunluluğu içerisinde bırakılmalarının da etken olduğu düşünülmektedir.

Boşanma süreci yaşayan kadınlarda duygusal ve psikolojik semptomlar görülebilmektedir. Bu olumsuz duygu durumu, yaşanan ekonomik kaygılar ve gelecek belirsizliği ile birleşince annelerin ebeveynlik yeteneği azalabilmekte ve bu durum çocuklara yansıyabilmektedir (Amato 2003).

Amato (2000) boşanma sürecinde ve sonrasında ebeveyn uyuşmazlığı ile çatışması arasında kalan, ayrıca taraf tutmaya zorlanan çocuğun boşanmaya uyumunun zorlaştığını belirtmektedir.

Aral ve Gürsoy (2000) gerçekleştirdikleri çalışmalarında, parçalanmış ailelerden gelen çocukların, birlikte yaşadıkları ebeveyne göre depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığını saptamışlardır.

Whiteside ve Becker (2000) çalışmalarında, annenin çocuğu ile ilişkisinin kaliteli olmasının çocuğun davranış problemlerini azalttığını, aynı zamanda çocuğun boşanmaya uyumunu artırdığını ortaya çıkarmışlardır.

Araştırmaya alınan çocukların ayrı yaşadığı ebeveyni ile görüşme durumuna göre boşanmaya uyumlarına ilişkin istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.30'da verilmiştir.

Çizelge 4.30 Çocukların ayrı yaşadığı ebeveyni ile görüşme durumuna göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Mann Whitney-U testi sonuçları

Değişken	**Görüşme Durumu**	**N**	**Sıra Ortalaması**	**Sıra Toplamı**	**U Değeri**	**p**
Boşanmaya Uyum	Evet	77	46.50	3580.50	577.50	0.69
	Hayır	16	49.41	790.50		

Çizelge 4.30'da çocuğun diğer ebeveyni ile görüşme sıklığına ilişkin bulgular incelendiğinde; birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşen ve görüşmeyen çocuklar

arasında boşanmaya uyum açısından anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>.05$). Bu sonuca göre boşanma sürecinde çocuğun birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşme durumunun, çocuğun boşanmaya uyumunu kolaylaştırma ya da zorlaştırma konusunda bir farklılığa neden olmadığı belirtilebilir.

Boşanma süreci yetişkinler açısından stres yüklü bir dönemdir. Çocuğun boşanma sürecinde ayrı yaşadığı ebeveyni ile görüşmesi kadar, ebeveynin boşanma olgusunu ve çocuktan ayrı yaşama durumunu kabullenmesiyle, çocuğu ile bir araya geldiği zamanı etkili ve verimli bir şekilde kullanması da önemlidir. Ancak boşanma sürecinde, çocuğuyla ayrı veya birlikte yaşayan yetişkinler, yaşadıkları sorunlar nedeniyle ebeveynlik rollerini yerine getirirken zorlanabilmekte, çocuğun velayet tercihini etkileyebilmek için ortaya koydukları davranışlar çocuğun duygu durumu açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

Çocuğun ayrı yaşadığı ebeveyni ile düzenli ve sürekli olarak bir araya gelmesinin dışında, çocukla ebeveynin yaşadığı paylaşımın kalitesi, çocuğun duygu durumunu doğrudan etkilemektedir (Kurdek 1991).

Walzcak ve Burns (2004) çocuğun boşanmaya uyumunun ayrı ve birlikte yaşadığı ebeveyni ile kurduğu ilişkiler ile ebeveynler arası karşılıklı anlayışa dayalı ilişkinin devamına bağlı olduğunu belirtmektedirler.

Aral ve Gürsoy (2000) çalışmalarında, parçalanmış ailelerden gelen çocukların, ebeveynlerini görme durumlarının, depresyon düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığını, bununla birlikte en yüksek depresyon puanına anne ve babasını hiç görmeyen çocukların sahip olduğunu ortaya çıkarmışlardır.

Korkut (1990) ebeveynleri boşanmış olan gençler ile gerçekleştirdiği çalışmasında, yaşamında ebeveyn boşanması öyküsü olan, birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşmesi engellenen, birlikte yaşadığı ebeveyni tarafından ayrı yaşadığı ebeveyni eleştirilen gençlerin benlik saygılarının daha düşük olduğunu tespit etmiştir.

Hanson (1999) boşanma sonrası yaşanan ebeveynler arası uyuşmazlığın, çocuklar üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında, birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşmesi engellenen parçalanmış ailelerden gelen çocukların, ayrı yaşadıkları ebeveynleri ile görüşebilen çocuklara göre daha fazla uyumsuzluk belirtileri gösterdiğini ortaya çıkarmıştır.

Araştırmaya alınan çocukların annelerinin yaşlarına göre boşanmaya uyumlarına ilişkin istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.31'de verilmiştir.

Çizelge 4.31 Çocukların annelerinin yaşlarına göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları

Değişken	**Anne Yaşı**	**N**	**Sıra Ortalaması**	**Sd**	χ^2	**p**
Boşanmaya Uyum	20-30 yaş	15	43.27	2	0.86	0.65
	31-40 yaş	52	49.27			
	41 yaş ve üzeri	26	44.62			

Çizelge 4.31'de de görüldüğü gibi, gerçekleştirilen Kruskal Wallis analizi sonucunda annenin bulunduğu yaş grubunun çocukların boşanmaya uyum ölçeğinden aldıkları puanlarda anlamlı bir farklılık yaratmadığı ortaya çıkarılmıştır ($p>.05$). Bu sonuca göre annenin bulunduğu yaş grubunun, çocuğun boşanma sürecine uyumunu etkileme konusunda bir farklılığa neden olmadığı ifade edilebilir. Annenin bulunduğu yaş döneminden çok, ebeveynlik rolünü yerine getirebilmesinin çocuğun boşanmaya uyumunda etkili olduğu düşünülmektedir.

Arifoğlu (2006) çalışmasında, farklı yaş gruplarında bulunun annelerin çocuklarının boşanmaya uyum puanlarının birbirine yakın olduğunu tespit etmiştir. Bu araştırma sonucu, elde edilen bulguları destekler niteliktedir.

Araştırmaya alınan çocukların babalarının yaşlarına göre boşanmaya uyumlarına ilişkin istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.32'de verilmiştir.

Çizelge 4.32 Çocukların babalarının yaşlarına göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları

Değişken	**Baba Yaşı**	**N**	**Sıra Ortalaması**	**Sd**	χ^2	**p**
Boşanmaya Uyum	20-30 yaş	6	60.75	3	4.55	0.21
	31-40 yaş	48	43.63			
	41-50 yaş	33	51.65			
	51 yaş ve üzeri	6	34.67			

Çizelge 4.32 incelendiğinde; gerçekleştirilen Kruskal Wallis analizi sonucunda farklı yaş gruplarında olan babaların çocuklarının boşanmaya uyumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p>.05$). Bu durumda babanın bulunduğu yaş grubunun, çocuğun boşanmaya sürecine uyumunu kolaylaştırma ya da zorlaştırma konusunda bir farklılığa yol açmadığı belirtilebilir. Bu bulgu ile Çizelge 4.31'deki sonuçların birbirini destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Araştırmaya alınan çocukların annelerinin öğrenim düzeyine göre boşanmaya uyumlarına ilişkin sonuçlar Çizelge 4.33'de verilmiştir.

Çizelge 4.33 Çocukların annelerinin öğrenim düzeyine göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları

Değişken	Anne Öğrenim Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p
Boşanmaya Uyum	Okur-yazar, ilkokul mezunu değil	5	51.80	4	5.68	0.23
	İlkokul mezunu	25	49.44			
	Ortaokul mezunu	14	32.93			
	Lise mezunu	31	52.40			
	Üniversite mezunu	18	43.92			

Çizelge 4.33 incelendiğinde, yapılan Kruskal Wallis analizine göre annelerin eğitim durumunun, çocukların boşanmaya uyum ölçeğinden aldıkları puanlar üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p>.05$). Bu sonuca göre annenin eğitim durumunun, çocuğun boşanma sürecine uyumunu etkileme konusunda bir farklılığa neden olmadığı ifade edilebilir.

Boşanma sürecinde beklenen, boşanma gerçeği ile karşı karşıya kalan yetişkinlerin, evlenme gibi boşanmanın da yaşanabilecek doğal bir olgu olduğunu kabul etmeleridir. Boşanma gerçeğini kabul eden yetişkinler, evlilik içinde yaşadıkları sorunlar nedeniyle kendilerini etkisi altına alabilecek olumsuz duygular ile değil, mantığa dayalı düşünceleri ile dava süreçlerini ve günlük yaşantılarını sürdürebilirler. Fakat boşanma sürecinde özellikle velayet, nafaka, tazminat gibi konularda ortaya çıkan sorunlar nedeniyle, yaşadıkları problemler daha da artan yetişkinler, bireysel özellikleri ne olursa olsun çeşitli düzeylerde olumsuz duygu durumlarının etkisinde kalabilmektedirler. Bu durumun araştırmaya alınan anneler üzerinde de etkisini gösterdiği ve annelerin eğitim farkının çocukların boşanmaya uyumları üzerinde farklılık yaratmaması sonucunu doğurduğu düşünülmektedir.

Ebeveynlerin, boşanmanın da evlenme gibi zaman gerektiren bir süreç olduğunu ve ayrılığın tamamlanmasının, mahkeme işlemlerinden daha uzun bir süreç olduğunu en başta kabullenmeleri gerekir. Bu kabul sonucu yetişkinler, bireysel özelliklerini de ön plana çıkararak çocukları ile sağlıklı iletişim kurup, çocukların boşanmaya uyumunu kolaylaştırabilirler (Yazgan ve Yazgan 2005).

Araştırmaya alınan çocukların babalarının öğrenim düzeyine göre boşanmaya uyumlarına ilişkin istatistiksel sonuçları Çizelge 4.34'te verilmiştir.

Çizelge 4.34 Çocukların babalarının öğrenim düzeyine göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları

Değişken	**Baba Öğrenim Düzeyi**	**N**	**Sıra Ortalaması**	**Sd**	χ^2	**p**
Boşanmaya Uyum	İlkokul mezunu	15	51.90	3	0.66	0.88
	Ortaokul mezunu	16	45.03			
	Lise mezunu	43	46.78			
	Üniversite mezunu	19	45.29			

Çizelge 4.34 incelendiğinde; Kruskal Wallis analiziyle babaların eğitim durumuna göre çocukların boşanmaya uyum ölçeğinden aldıkları puanlar üzerinden yapılan karşılaştırma sonucunda anlamlı farklılık olmadığı saptanmıştır ($p>.05$). Bu sonuca göre babanın eğitim durumunun, çocuğun boşanmaya sürecine uyumunu kolaylaştırma ya da zorlaştırma konusunda bir farklılığa yol açmadığı söylenebilir. Elde edilen bulgular, boşanma sürecinde ebeveynlik rolünü yerine getiren babaların da, anneler gibi öğrenim düzeyi farkının, çocuğun boşanma sürecine uyumunda etkisi olmadığını göstermektedir. Bu anlamda babaların öğrenim düzeyine göre çocukların boşanmaya uyumları ile ilgili

varılan istatistiksel sonuçlar ile Çizelge 4.33'deki bulguların paralellik gösterdiği düşünülmektedir.

Neher ve Short (1998) ebeveynleri boşanmış olan çocuklar ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında, babanın eğitim düzeyi ile parçalanmış ailelerden gelen çocukların gösterdikleri davranış problemleri arasında korelasyon olmadığı sonucunu ortaya çıkarmışlardır.

Araştırmaya alınan çocukların annelerinin çalışma durumuna göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları Çizelge 4.35'de verilmiştir.

Çizelge 4.35 Çocukların annelerinin çalışma durumuna göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları

Değişken	**Anne Çalışma Durumu**	**N**	**Sıra Ortalaması**	**Sd**	χ^2	**p**
Boşanmaya Uyum	Çalışmıyor	36	47.40	2	3.71	0.15
	Özel sektörde çalışıyor	42	42.62			
	Kamu sektöründe çalışıyor	15	58.30			

Çizelge 4.35 incelendiğinde; yapılan Kruskal Wallis analizine göre, annenin çalışma durumunun, çocukların boşanmaya uyum ölçeğinden aldıkları puanlar üzerinde anlamlı farklılık yaratmadığı saptanmıştır ($p>.05$) Sonuç olarak annenin çalışma durumunun, çocuğun boşanmaya uyumunu etkileme konusunda bir farklılığa neden olmadığı belirtilebilir. Annelerin çalışma durumunun, çocukların boşanmaya uyum düzeyleri arasında farklılık yaratmamasındaki etkenlerden birisinin, çalışmaları durumunda annelerin çocukları ile yaşadıkları paylaşım azlığı ve çalışmamalarına rağmen dava

süresince yaşadıkları olumsuz durumlar nedeniyle çocukları ile sağlıklı ilişki kurmamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Parçalanmış ailelerde yaşayan çocukların, ebeveynlerinin gelirinin düzenli olması, ayrıca gelir yüksekliği, çocuğa daha fazla sosyal imkan sağlama fırsatı sunduğundan, çocuğun kendisini daha rahat ifade edebilmesinin yolunu açarak, çocuğun boşanmaya uyumunu kolaylaştırmaktadır (Stewart vd. 2000). Bununla birlikte özellikle evlilik birliği içerisinde çalışmayan kadının, boşanma sürecinde ve sonrasında çalışmak zorunda kalması sebebiyle, gelirin sürekliliği sağlanmasına rağmen, ebeveynlik rolünü yerine getirirken zorlanma ihtimali çocuğun örselenmesinin yolunu açabilmektedir (Yörükoğlu 2003).

Baran ve Bütün-Ayhan (2004) çalışmalarında, annenin çalışma durumunun çocukların bağımlılık eğilimleri üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığı sonucuna ulaşmış, annenin çalışma durumundan çok, çocuğu ile kurduğu ilişkisinin niteliğinin önemli olduğu vurgulanmıştır.

Arifoğlu (2006) çalışmasında, annelerin gelir düzeyinin çocukların boşanmaya uyumlarında önemli bir etkiye sahip olmadığını ortaya çıkarmıştır. Bu sonucun, araştırma bulgularını destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Araştırmaya alınan çocukların babalarının çalışma durumuna göre boşanmaya uyumlarına ilişkin sonuçlar Çizelge 4.36'da verilmiştir.

Çizelge 4.36 Çocukların babalarının çalışma durumuna göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları

Değişken	Baba Çalışma Durumu	N	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p
Boşanmaya Uyum	Özel sektörde çalışıyor	44	43.34	3	2.82	0.42
	Kamu sektöründe çalışıyor	23	50.33			
	Kendi işinde çalışıyor	20	46.98			
	Emekli	6	61.17			

Çizelge 4.36'da babaların çalışma durumuna göre sonuçlar incelendiğinde; babanın çalışma durumunun, çocukların boşanmaya uyumlarında anlamlı farklılık yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p>.05$). Babalardaki emeklilik durumunun, annelerdeki çalışmama hali ile benzerlik gösterdiği ve emekli olmanın da çocuğun boşanmaya uyum düzeyinde anlamlı etki yaratmadığı dikkate alındığında elde edilen bulguların Çizelge 4.35'deki sonuçlar ile paralellik gösterdiği ve araştırma bulgularının birbirini destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Araştırmaya alınan çocukların profesyonel yardım alma durumuna göre boşanmaya uyumlarına ilişkin sonuçlar Çizelge 4.37'de verilmiştir.

Çizelge 4.37 Çocukların profesyonel yardım alma durumuna göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Mann Whitney-U testi sonuçları

Değişken	Profesyonel Yardım Alma Durumu	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U Değeri	p
Boşanmaya Uyum	Evet	18	45.28	815.00	644.00	0.76
	Hayır	75	47.41	3556.00		

Çizelge 4.37 incelendiğinde; gerçekleştirilen Mann Whitney-U analizi sonucunda çocukların profesyonel yardım alma durumuna göre boşanmaya uyum ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur ($p>.05$). Bu durumda boşanma sürecinde çocukların profesyonel yardım alma durumunun boşanmaya uyumlarında anlamlı bir farklılığa neden olmadığı ifade edilebilir.

Boşanma sürecinde sadece ebeveynleri arasındaki velayet anlaşmazlığı arasında kalan çocuklar için değil, parçalanma sürecini yaşayan tüm aile bireyleri için profesyonel yardım verilmesiyle, çocukların ebeveyn ayrılığını kabul etmeleri kolaylaşabilir ve yeni yaşamlarına uyum sağlamada daha az zorluk yaşayabilirler. Bununla birlikte profesyonel yardım alan çocuklar ile bu desteği alamayan çocukların uyum puanlarında fark olmamasının, her iki gruptaki çocukların da boşanma sürecinde ebeveynleri tarafından taraf tutmaya ve velayet konusunda tercih yapmaya zorlanmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Boşanma sürecinde önemli olan çocuğun ebeveynler arasında yan tutmaya zorlanmamasıdır. Ebeveynlerin kendi haklılıklarını ispat etmek için çocuk üzerinde baskı kurmaları, çocuğun gelişimi açısından olumsuz etki yaratabilir. Bu nedenle boşanma sürecinde ebeveynler arasındaki uzlaşmazlık sebebiyle olumsuz etki altında kalan çocuklar için, bu sorumluluk sadece ebeveynlere bırakılmamalı, mahkemeler de profesyonel meslek elemanlarından destek istemelidirler (Benedek ve Brown 1997).

Parçalanmış ailelerden gelen kimi çocuklar ebeveyn ayrılığına daha kolay uyum sağlarken, ebeveyn uzlaşmazlığını yoğun olarak yaşayan, taraf tutmaya zorlanan ve boşanma sürecine ebeveynleri tarafından hazırlanmayan çocuklarda kimi tepkiler normal sınırları aşıp ruhsal, duygusal ve sosyal anlamda sorun haline gelebilmektedir. Depresyon, kaygı, uyku bozuklukları, okul sorunları, davranış bozuklukları gibi geniş bir yelpazede görülebilecek bu sorunlarda mutlaka profesyonel meslek elemanlarından destek alınmalıdır. Bu durum çocuğun boşanmaya uyumunu kolaylaştırmada önemli etkenlerden birisi olma potansiyeline sahiptir (Öztürk 2008).

Arifoğlu (2006) çalışmasında, boşanmaya uyum programına katılan çocukların, boşanmaya uyum konusunda aldıkları öntest ve sontest puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu, programa katılan çocukların boşanmaya uyumlarının yükseldiği sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmaya alınan çocukların anne ve babalarının ayrı yaşadığı süreye göre boşanmaya uyumlarına ilişkin istatistiksel sonuçlar Çizelge 4.38'de verilmiştir.

Çizelge 4.38 Çocukların anne ve babalarının ayrı yaşadığı süreye göre boşanmaya uyumlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları

Değişken	**Anne–Babanın Ayrı Yaşadığı Süre**	**N**	**Sıra Ortalaması**	**Sd**	**χ^2**	**p**
Boşanmaya Uyum	6 aydan az	15	61.13	2	5.41	0.06
	7-12 ay	47	46.01			
	13 ay ve üzeri	31	41.66			

Çizelge 4.38 incelendiğinde; yapılan Kruskal Wallis testi ile anne–babanın ayrı yaşadığı süreye göre çocukların boşanmaya uyum ölçeğinden aldıkları puanlar arasında yapılan karşılaştırma sonucunda anlamlı farklılık olmadığı ortaya çıkarılmıştır ($p>.05$). Bu

sonuca göre anne–babanın ayrı yaşadığı sürenin, çocuğun boşanmaya uyumu üzerinde bir farklılığa yol açmadığı söylenebilir.

Ebeveynlerin ayrı yaşadığı sürenin artması ile çocuğun boşanmaya uyumunun yükselmesi beklenen bir durumdur. Fakat araştırma kapsamındaki çocukların, anne-babalarının ayrı yaşadığı süre ne olursa olsun, boşanma sürecinin tamamlanmamış olması ve bu nedenle çocukların velayet anlaşmazlığı içerisinde kalmaya devam etmelerinin, ebeveynlerin ayrı yaşadığı sürenin çocuklar üzerinde etki yapmasını engellediği düşünülmektedir.

Boşanmanın çocuk üzerindeki olumsuz etkileri bir, iki yıl içinde azalabilmekte ve bu süreçten sonra çocuğun boşanmaya uyumu daha kolay olabilmektedir. Fakat boşanma sürecinde çocuk açısından zamanında çözülmeyen sorunların, etkisini her gelişim döneminde gösterme riski bulunmaktadır (Hetherington ve Hagan 1999).

Boşanma çocuk için bir geçiş dönemdir. Çocuk ebeveynlerinin boşandığını reddetme, kızgınlık, depresyon ve boşanmayı kabulü içeren bir süreç sonunda ebeveynlerinin ayrılığına uyum sağlayabilmektedir (Mağden ve Temel 2002).

Korkut (1990) çalışmasında, boşanmalarına rağmen, ebeveyn uzlaşmazlığı arasında kalmaya devam eden gençlerin depresyon düzeylerinin yüksek olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Neher ve Short (1998) gerçekleştirdikleri çalışmalarında, çocukların boşanmadan sonraki ilk zamanlarda yoğun duygusal tepki gösterdikleri, ancak zamanla çocukların duygusal sorunlarının azaldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Arifoğlu (2006) çalışmasında, ebeveyn boşanması üzerinden bir-üç yıl arası süreç geçen çocukların boşanmaya uyum düzeylerinin düşük olduğunu, üç yıldan sonra, yılların artması ile boşanmaya uyum puanlarının da yükseldiğini tespit etmiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma boşanma sürecinde velayet ile ilgili anlaşmazlık yaşayan ebeveynlerin çocuklarına ilişkin düşünceleri ile bu düşünceler üzerinde etkili olabilecek etmenlerin belirlenmesi ve ebeveynleri boşanma sürecinde olan dokuz-on iki yaş grubundaki çocukların boşanmaya uyum düzeylerinin saptanabilmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmaya boşanma sürecindeki doksan üç çift ile bu kişilerin dokuz-on iki yaş grubundaki doksan üç çocuğu dahil edilmiştir.

Araştırmaya alının anne ve babaların, evlilik sayılarında, evlilikle ilgili ilk zamanlardaki duygularında ve evliliğin devamı için profesyonel destek almalarında cinsiyetin anlamlı bir farklılığa yol açmadığı ($p>.05$), boşanma konusunda kararı veren kişide, evliliği boşanmaya götüren nedenler ile ilgili yaklaşımda, evlilikle ilgili şu anki duygularda ve evliliğin devam etme ihtimali ile ilgili düşüncelerde ise cinsiyetin anlamlı düzeyde farklılığa neden olduğu ($p<.01$) sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmaya alınan anne ve babaların velayete yönelik tercihlerinde, velayet ile ilgili isteklilik düzeylerinde, velayetle ilgili kararda çocuğun görüşünün alınmasına ilişkin yaklaşımlarında, velayeti alabilmek için belirttikleri nedenlerde, reşit olmayan çocukların velayetinin ayrılması ile ilgili düşüncelerinde, velayeti almaları durumunda çocuğa bakacak kişi ile ilgili yaklaşımlarında, velayeti almaları veya alamamaları durumunda çocuğun eğitimi ile ilgili düşüncelerinde, velayeti alamamaları durumunda çocukla bir araya gelmeye ilişkin yaklaşımlarında, nafaka ile ilgili düşüncelerinde, boşanmadan en fazla kimin etkilendiğine ilişkin yaklaşımlarında ve boşanma durumunda yeniden evlenmeye ilişkin düşüncelerinde cinsiyetin anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır ($p<.05$, $p<.01$).

Araştırmaya alınan anne ve babaların çocuğun diğer ebeveyn ile görüşme sıklığına ilişkin düşüncelerinde, çocuğa nafaka dışında maddi destek vermeye ilişkin yaklaşımlarında, çocuğa nafaka dışında maddi destek vermemeye ilişkin belirttikleri nedenlerde, eşin çocuğu ile görüşmesini engelleme ihtimali ile ilgili düşüncelerinde, çocuk için profesyonel yardım alma durumunda, çocuğun yapmasını istedikleri evlilik

türüne ilişkin düşüncelerinde ve boşanmaları halinin çocuğu etkileme durumuna ilişkin yaklaşımlarında cinsiyetin anlamlı bir farklılığa neden olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p>.05$).

Araştırmaya alınan çocukların boşanmaya uyumlarında; cinsiyetin, yaşın, kardeş sayısının, anne-baba ayrılığını öğrendiği kişinin, birlikte yaşadığı ebeveynin, diğer ebeveyn ile görüşme durumunun, anne-babanın yaş grubunun, anne-babanın öğrenim düzeyinin, anne-babanın çalışma durumunun, çocuk için profesyonel yardım alınmasının ve anne-babanın ayrı yaşadığı sürenin anlamlı bir farlılık yaratmadığı ($p>.05$), yalnızca çocuğun doğum sırasının boşanmaya uyumda anlamlı bir farklılığa neden olduğu ($p<.01$) belirlenmiştir.

Elde edilen bulgular ışığında evlenme, boşanma ve velayetin bir bütünün parçaları olduğu düşüncesinden hareketle şu öneriler getirilebilir:

Özellikle yeni yetişen nesiler için, evliliğin her türlü soruna karşın devam ettirilmesi gereken bir yapı olarak algılanmaması gerektiği, ancak modern toplumda kimi zaman evliliğe yüklenen anlamlardan birisi olan; evliliğin yalnızca sözleşme olarak görülmesinin de doğru olmadığı, hayatın en önemli amaçlarından birisinin; sağlıklı evlilikler sonucu düzenli aile yaşamı kurarak mutlu çocuklar yetiştirmek olduğu yaygın kültür öğesi haline getirilmelidir.

Çocuk sahibi olmak için evlenmeyi gerekli görmediğini, evlenmeden de çocuk sahibi olunabileceğini belirten, sürekli farklı birliktelikler yaşayıp mutlu olduğunu söyleyen, evliliği flört gibi algılayıp evlenme ve boşanmayı sıradan hale getiren magazin unsurları kitle iletişim araçları tarafından topluma ve özellikle de gençliğe rol modeli olarak sunulmamalıdır. Kitle iletişim araçları izlenme oranı kaygısı ile değil, toplumsal sorumluluk bilinci ile yayınlarının içeriğini belirlemelidir.

Evlenmeden önce evlilik danışma hizmeti devlet eliyle tüm çiftlere zorunlu ve ücretsiz olarak verilmelidir. Evlilik öncesi danışma merkezleri ve aile danışma merkezleri yaygınlaştırılmalı, buradaki hizmetler sosyal güvence kapsamına alınmalıdır.

Profesyonel meslek elemanı sayısının artırılabilmesi için evlilik danışmanlığı, üniversitelerin yüksek lisans ve doktora programlarında yer almalıdır.

Ebeveynler, çocukları için en önemli rol modellerinden birisidir. Bu nedenle yetişkinler çocukları için evlilik ve uyumlu eş ilişkisi sürdürme odağında örnek davranışları göstermelidirler.

Yoksulluk ve işsizlik gibi sosyal sorunlar ile evlilikler içerisinde yaşanan problemler arasında bağlantı olduğu düşüncesinden hareketle, yönetimde bulunanlar bu sorunlara yönelik gündelik çözümler yerine kesin çözümler üretmeli, halkın ekonomik refahı artırılmaya çalışılmalıdır.

Kimi batı ülkelerinde olduğu gibi, "boşanma arabuluculuğu" sistemi ülkemizde de uygulamaya konulmalıdır. Alanında uzman olan arabulucu, yetişkinlere davaya başlanmadan önce boşanma, velayet, şahsi ilişki, nafaka, tazminat, mal paylaşımı gibi konularda çözüm yolları önermeli, bunları taraflar ile tartışmalı, anlaşma sağlanan konuları yazılı bir şekilde belirlemelidir. Bu sayede yetişkinler ve dolayısıyla çocuklar mahkeme sürecinde daha az kalacakları için örselenme düzeyleri düşecek, ayrıca mahkemelerde iş yoğunluğu azaldığı için, sorunlarını kendi aralarında veya arabulucunun gözetiminde çözemeyen kişiler için daha sağlıklı hizmet verebilecektir.

Boşanma sürecindeki yetişkinler için, psikolojik destek hizmetleri ücretsiz olarak sunulmalıdır. Birey boşanma noktasına gelmeyi evlilik için yaptığı tüm yatırımların kaybı olarak görebilir, ayrıca bu süreçte gelecek ile ilgili içinde bulunduğu belirsizlik duygusu, kişi üzerinde psikolojik sorunlara neden olabilir. Boşanma sürecindeki kişiler için psikolojik destek hizmetlerinin verilmesi, bu kişilerin sorunlarla başa çıkmalarını, boşanmaya uyumlarını ve sağlıklı karar verebilmelerini kolaylaştırabilir.

Araştırma kapsamında anne ve babaların velayeti alabilmek için belirttikleri nedenlerde, nafaka ile ilgili düşüncelerinde, velayeti almaları durumunda çocuğa bakacak kişi ile ilgili yaklaşımlarında, velayeti almaları veya alamamaları durumunda çocuğun eğitimine verecekleri destek ile ilgili düşüncelerinde annelerin çalışma yaşamında daha

az yer almaları ve dolayısıyla babalara göre daha az gelir elde etmelerinin yaklaşım farklılığını ortaya çıkardığı düşünülmektedir. Bu nedenle özellikle boşanma sonucunda yaşam standardı düşen ve sürekli gelir getirici bir işi olmayan kadınların işe yerleştirilme konusunda pozitif ayrımcılığa tabi tutulmaları gerektiği düşünülmektedir. Bu sayede anneler boşanma nedeniyle ekonomik sorunlar ile baş etmek zorunda kalmayacakları gibi, özellikle velayeti annelerinde kalan çocukların da yaşam standartlarındaki olası düşmenin önüne geçilebilecektir.

Araştırmaya alınan çocukların yalnızca doğum sıralarının boşanmaya uyumlarını etkilediği, bunun dışındaki değişkenlerin çocukların boşanmaya uyumunda anlamlı farklılığa yol açmadığı, çocukların ebeveynlerinin boşanma sürecinde olmasından olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgudan hareketle boşanma kararı alan ebeveynlerin, çocuklar ile ilgili konularda uzlaşmazlık yaşayarak, çocukları dava sürecinde tercih yapmak zorunda bırakmamaları için, yazılı ve görsel kitle iletişim araçları vasıtasıyla ve akademik çalışmalarla toplum bilinçlendirilmeli, alınan tüm önlemlere rağmen boşanma sürecinde çocuk ile ilgili konularda uzlaşmazlık yaşamaya devam ederek çocuklarının gelişimine zarar veren ebeveynler dava süresince anne-baba eğitim programlarına dahil edilmelidir.

Ebeveynlerinin yaşadığı uzlaşmazlık nedeniyle boşanma davası sürecinde etkin olarak bulunmak zorunda kalan çocuklara psikolojik destek ve sağaltım hizmetleri devlet eliyle ücretsiz olarak verilmelidir.

Boşanma davalarının görüldüğü aile mahkemelerinde görev yapan hakimler ve aile mahkemesi uzmanları için hizmet içi eğitim programları artırılmalıdır.

Aile mahkemelerinde çocuklar ile yapılacak çalışmalarda daha işlevsel sonuçlar elde edilebilmesi için uzman grubunda çocuk gelişim uzmanları da yer almalıdır.

Boşanmanın bir süreç olduğu düşüncesinden hareketle, boşanma sonrasında da yetişkinler ile çocuklar için destekleyici hizmetler gerçekleştirilmeli, ülkemizde

kadınların boşanmadan ekonomik anlamda da zarar gördükleri gerçeği dikkate alınarak kadın konukevleri ve kadın sığınma evlerinin sayısı artırılmalıdır.

İleride bu konuda yapılacak çalışmalar ile ilgili olarak;

Boşanma sürecindeki çocuklar için eğitim programı düzenlenerek, çocukların uyum düzeylerinin eğitim programından etkilenip etkilenmediği incelebilir.

Boşanma sürecinde olan ve ebeveynleri boşanmış olan çocukların boşanmaya uyum düzeyleri karşılaştırılabilir.

Ülkemizde boylamsal çalışmalar yeterince yapılmamaktadır. Boşanan sürecinde olan ve ardından ebeveynleri boşanan çocuklar ile ilgili yapılacak boylamsal çalışmalar boşanma süreci ve sonrasının çocuk üzerindeki etkilerini daha net ve çarpıcı bir şekilde ortaya koyabilir.

Alınacak tüm önlemler ile sağlıklı evlilikler yapan kişilerin mutlu olup, gelişimin tüm yönlerini sağlıklı olarak yaşayabilecek çocuklar yetiştirebilecekleri, aynı şekilde aile parçalanması yaşamalarına rağmen sorunları çözülen yetişkinlerin ve çocukların uyum düzeylerinin artacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

Abadan, N. 1982. Toplumsal değişme ve Türk kadını. Türk Toplumunda Kadın, Ekin Yayınları, 1-32, İstanbul.

Abalı, S. 2006. Boşanmak için başvuran kadınların evlilikteki cinsel yaşamlarını boşanma nedeni olarak görme durumları. Yüksek lisans tezi (yayınlanmamış), Marmara Üniversitesi, 146 s., İstanbul.

Akın, Ç. 2007. Evlilik birliğinin temelinden sarsılması nedeniyle boşanma. Yıldırım Yayıncılık, 383 s., Ankara.

Akıntürk, T. 2002. Aile hukuku. Beta Yayınları, 125 s., İstanbul.

Aktaş, G. 1992. Şehirleşmenin Türk aile yapısı üzerine etkisi. Yüksek lisans tezi (yayınlanmamış), İstanbul Üniversitesi, 82 s., İstanbul.

Albayrak, S. A., Eroğlu. A., Kalaycı, Ş., Küçüksille, E., Ak, B., Karaatlı, M., Ünlü, H., Çiçek, E., Kayış, A., Öztürk, E., Antalyalı, Ö.L., Uçar, N., Demirgil, N., İşler, D. ve Sungur, O. 2009. SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri. Asil Yayınevi, 426 s., Ankara.

Amato, P. R. and Keith, B. 1991. Parental divorce and well-being of children: A meta-analysis. Psychological Bulletin, 110, 26-46.

Amato, P. R. 2000. The consequences of divorce for adults and children. Journal of Marriage and the Family, 62, 1269-1287.

Amato, P. R. 2001. Children of divorce in the 1990's: An update of the Amato and Keith meta-analysis. Journal of Family Psychology, 15 (3), 355-370.

Amato, P. R. and Booth, A. 2001. The legacy of parents' marital discord: Consequences for children's marital quality. Journal of Personality and Social Psychology, 81 (4), 627-638.

Amato, P. R. and Sabolewski, S. 2001. The effects of divorce and marital discord on adult children's psychological well-being. American Sociological Review, 66, 900-921.

Amato, P. R. and Previti, D. 2003. People's reosons for divorcing: Gender, social class, the life course and adjustment. Journal of Family Issues, 24 (5), 602-626.

Amato, P. R. 2005. The impact of family formation change on the cognitive, social, emotional well being of the next generation. Future of Children, 15 (2), 75-96.

Amato, P. R. and Cheadle, J. 2005. The long reach of divorce: Divorce and child well-being across three generations. Journal of Marrriage and Family, 67 (1), 191-206.

Amato, P. R. and Hohmann, B. 2007. A comparison of high and low distress marriages that end in divorce. Journal of Marriage and Family, 69, 621-638.

Anonim. 2001a. Sekizinci beş yıllık kalkınma planı. Aile Özel İhtisas Komisyon Raporu, Yayın no: 2562- 578, Ankara.

Anonim. 2001b. Boşanma istatistikleri 2000. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara.

Anonim. 2005. Türkiye Cumhuriyeti Medeni Kanunu. Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul

Anonim. 2007. Boşanma istatistikleri 2006. Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara.

Anonim. 2008. Boşanma istatistikleri 2007. Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara.

Aral, N. ve Başar, F. 1998. Çocukların kaygı düzeylerinin yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey ve ailenin parçalanma durumuna göre incelenmesi. Eğitim ve Bilim, 22 (110), 7-12.

Aral, N. ve Gürsoy, F. 2000. Boşanmış ve boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının depresyon düzeyleri üzerine bir araştırma. Toplum ve Sosyal Hizmet, 1, 18-28.

Arditti, J. A. 1997. Woman, divorce and economic risk. Family Court Review, 35 (1), 79-89.

Arıkan, Ç. 1992. Yoksulluk, evlilikte geçimsizlik ve boşanma. Şafak Matbaası, 257 s., Ankara.

Arıkan, Ç. 1996. Halkın boşanmaya ilişkin tutumları. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 324 s., Ankara.

Arifoğlu, Ç. B. 2006. Çocuklar için boşanmaya uyum programının, çocukların boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeylerine etkisi. Doktora tezi (yayınlanmamış), Hacettepe Üniversitesi, 125 s., Ankara.

Baktır, S. 2003. Aile mahkemeleri. Yetkin Yayınları, 212 s., İzmir.

Baran, G. ve Bütün, A. A. 2004. Parçalanmış ve tam ailelerden gelen 9-11 yaş grubundaki çocukların bağımlılık eğilimlerinin incelenmesi. Mesleki Eğitim Dergisi, 6 (12), 85-100.

Başal, A. H. 2003. Gelişim ve psikoloji: Nasıl mutlu bir çocuk yetiştirebilirim. Morpa Kültür Yayınları, 215., İstanbul.

Battal, A. 2008. Boşanma sebepleri. Akademik Dayanışma Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, 215 s., İstanbul.

Baykul, Y. 1997. İstatistik metodlar ve uygulamalar. Anı Yayıncılık, 441 s., Ankara.

Beardslee, W. R., Tracy, G. R., Gladstone, G., Ellen, J. and Cooper, A. B. 2003. A family based approach to prevention of depressive symptoms in children at risk: evidence of parental and child change. Offical Journal of the American Academy of Pediatrics, 112, 119-131.

Benedek, E. P. and Brown, C. F. 1997. Boşanma ve çocuğunuz: Çocuğunuzun boşanmanızla baş etmesine nasıl yardımcı olursunuz (Çeviren: S. Katlan). HYB Yayıncılık, 230 s., Ankara.

Bengston, V. L. and Allen, K. R. 1993. The life course perspective applied to families overtime. Sourcebook of Family Theories and Methods, Springer US, 469-504, California.

Buehlman, K. T., Gottman, J. M. and Katz, L. F. 1992. How a couple views their past predicts their future: predicting divorce from an oral history interview. Division of Family Psychology, 5 (4), 295-318.

Büyüköztürk, Ş. 2008. Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. Pegem Yayıncılık, 201 s., Ankara.

Carrere, S., Buehlman, K. T., Gottman, J. M. and Coan, J. A. 2000. Predicting marital stability and divorce in newlywed couples. Journal of Family Psychology, 14 (1), 42-58.

Ceylan, F. G. 1994. Üniversite öğrencilerinin eş seçimindeki tercih ve beklentileri. Yüksek lisans tezi (yayınlanmamış), Cumhuriyet Üniversitesi, 166 s., Sivas.

Chafetz, J. M. and Hagan, J. 1996. The gender division of labor and family change in industrial societies: A theoretical accounting. Journal of Comparative Family Studies, 27 (2), 187-219.

Chase, L. P., Cherlin, A. J. and Kiernan, K. E. 1995. Parental divorce in childhood and demographic outcomes in young adulthood. Child Develeopment, 66 (6), 1614-1634.

Cohen, J. G. 2002. Helping children and families deal with divorce and seperation. Official Journal of the American Academy of Pediatrics, 110 (5), 1019-1023.

Collange, C. 1996. Boşanma salgını (Çeviren: S. Akten). Doruk Yayıncılık, 192 s., İstanbul.

Cookston, J. T., Braver, S. L., Griffin, W.A., Deluse, R.S. and Miles, J.C. 2006. Effects of the dads for life intervention on interparental conflict and coparenting in the two years after divorce. Family Process, 46 (1), 123-138.

Cummings, E. M., Davies, P. T. and Simpson, K. S. 1994. Marital conflict, gender and children's appraisals and coping efficacy as mediators of child adjustment. Journal of Family Psychology, 8 (2), 141-149.

Cüceloğlu, D. 2005. İnsan ve davranışı. Remzi Yayınevi, 591 s., İstanbul.

Çelikoğlu, C. 1997. Boşanmanın çocukların benlik saygısına etkisinin incelenmesi. Doktora tezi (yayınlanmamış). Hacettepe Üniversitesi, 97 s., Ankara.

Davies, P. T. and Cummings, E. M. 1994. Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypotesis. Psychological Bulletin, 116 (3), 387-411.

Doğan, İ. 1998. Sosyoloji: Kavramlar ve sorunlar. Sistem yayıncılık, 465 s., İstanbul.

Dolto, F. 1998. Çocuk ve boşanma: Sorunlar, öneriler ve çözüm yolları (Çeviren: N. Yiğitler). Kontiki Yayıncılık, 125 s., İstanbul.

Dornsbusch, S, M., Reynaud, R. M., Ritter, P.L., Chen, Z. and Steinberg, L. 1991. Stressful events and their correlates among adolescents of diverse backraunds. Adolescent Stress: Causes and Consequences, Hauthorne Press, 111-130, USA.

Dush, K. and Amato, P. R. 2005. Consequences of relationships status and quality for subjective well-being. Journal of Social and Personal Relationships, 22 (5), 607-627.

Ebenuwa, E. E. 2008. Personality variables as correlates of marital adjustment among married persons in Delta. Academic Journals, 3 (8), 275-279.

Emery, R. E., Waldron, M., Kitzmann, K. M. and Aaron, J. 1999. Delinquent behavior, future divorce or nonmarital childbearing and externalizing behavior among offspring: A 14 year prospective study. Journal of Family Psychology, 13 (4), 568-579.

Elgelhardt, H., Trappe, H. and Dronkers, J. 2002. Differences in family policy and the intergenerational transmission of divorce: A comparison between the former East and West Germany. Demographic Research, 6 (11), 296-320

Ergin, N. Ç. 2008. Evli ve boşanmış kişilerin evlilik uyumu ve cinsiyetçilik açısından karşılaştırılması. Yüksek lisans tezi (yayınlanmamış), Ankara Üniversitesi, 143 s., Ankara.

Erkal, M. E. 2003. Sosyoloji. Der Yayınları, 412 s., İstanbul.

Finnie, R. 1993. Women, men and the economic consequences of divorce: Evidence from Canadian longitudinal data. Canadian Review of Sociology and Anthropology. 30, 205-241.

Fukuyama, F. 2009. Büyük çözülme (Çeviren: H. Kaya). Profil Yayıncılık, 456 s., İstanbul.

Furstenberg, F. F. 1996. The future of marriage. American Demographics, 18 (6), 34-40.

Gençtan, E. 2003. Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar. Remzi Yayınevi, 288 s., Ankara.

Giddens, A. 2000. Sosyoloji (Çeviren: K. Özel, O. Turhan ve B. Bayar). Ayraç Yayınevi, 674 s., Ankara.

Gierveld, J. J. 2004. Remarriage, unmarried cohabitation, living apart together: Partner relationships following bereavement or divorce. Journal of Marriage and Family, 66, 236-243.

Gönen, E. ve Hablemitoğlu, Ş. 1993. Toplumsal değişme sürecinde aile: Yapı, etkileşim ve işlevleri. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, 45 s., Ankara.

Green, S.B., Salkind, N.J. and Akey, T.M. 1997. Using SPSS for windows: Analyzing and understanding data. Prentice Hall, 494 s., New Jersey.

Greenstein, N. T. and Davis, S. 2006. Cross national variations in divorce: Effects of womens' power, prestige and dependence. Journal of Comparative Family Studies, 37 (2), 53-279.

Gürsoy, F. 1999. Üvey ebeveyne sahip olan ve olmayan çocukların bağımlılık eğilimlerinin incelenmesi. Çağdaş Eğitim, 24 (258), 34-39.

Hall, D. R. and Zhao, J. Z. 1995. Cohabitation and divorce in Canada: Testing the selectivity hypotesis. Journal of Marriage and the Family, 57, 421-427.

Hanson, T. 1999. Does parental conflict explain why divorce is negatively associated with child welfare. Social Forces, 77 (4), 1283-1317.

Hawkins, J. D., Catalano, R. F. and Miller, J. Y. 1992. Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: Implicants for substance abuse preventetion. Psychological Bulletin, 112 (1), 64-105.

Healy, J., Malley, J. and Stewart, A. 1990. Children and their father after parental seperation. American Journal of Orthopsychiatry, 60 (4), 531-543.

Hetherington, E. H., Clingempell, W. G., Anderson, E. R., Deal, J. E., Hagan, E. A., Hollier, E. A. and Lindner, M. S. 1992. Coping with marital transitions: A family systems perspective. Monographs of the Society for Research in Child Development, 227 (57), 2-5.

Hetherington, E. M. 1993. An overview of the Virginia longitudinal study of divorce and remarriage with a focus on early adolescence. Journal of Family Psychology, 7 (1), 39-56.

Hetherington, E. H. and Hagan, E. A. 1999. The adjustment of children with divorced parents: A risk and resiliency perspective. Child Psychiatry, 40, 129-140.

Huston, T., Caughlin, J. P., Houts, R. M., Smith, S. E. and George, L. S. 2001. The connubial crucible: Newlywed years as predictors of marital delight, distress and divorce. Journal of Personality and Social Psychology, 80 (2), 237-252.

Jalovaara, M. 2002. Socieconomic differentials in divorce risk by duration of marriage. Demographic Research Article, 7 (16), 537-564.

Kalmijn, M., De Graaf, P. M. and Poortman, A. 2004. Interactions between cultural and economic determinants of divorce in Netherlands. Journal of Marriage and Family, 66, 75-89.

Kalmijn, M. and Monden, C. 2006. Are the negative effects of divorce on well-being dependent on marital quality. Journal of Marriage and Family, 68 (1), 1197-1213.

Karabacak, A. 2006. Eşlerin çocuk üzerinde velayet hakkı. Yüksek lisans tezi (yayınlanmamış), Marmara Üniversitesi, 118 s., İstanbul.

Karney, B. R. and Bradbury, T. N. 1995. The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, method and research. Psychological Bulletin, 118 (1), 3-34.

Katz, N. S. 1994. Historical perspective and current trends in the legal process of divorce. Children and Divorce, 4 (1), 44-63.

Keskin, İ. 2007. Boşanmanın sosyolojik ve psikolojik nedenleri ile boşanmanın ortaya çıkardığı sonuçlar: Niğde ili örneği. Yüksek lisans tezi (yayınlanmamış), Niğde Üniversitesi, 85 s., Niğde.

Kızılçelik, S. ve Erjem, Y. 1996. Açıklamalı sosyoloji terimler sözlüğü. Saray Kitabevi, 670 s., İzmir.

Kiernan, K. 1997. The legacy of parental divorce: Social, economic and demographic experiences in adulthood. Journal of Law, Policy and the Family, 10 (2), 233-249.

Koçak, Ç. D. ve Baran, G. 2005. 9-11 yaş grubundaki çocukların benlik kavramı düzeyleri ile ebeveynlerin evlilik uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2 (29), 14-25.

Korkut, Y. 1990. Adolescent from divorced home: A comparison of family status and an investigation of some factors related to self concept and depression. Master thesis, Boğaziçi University, 103 s., İstanbul.

Koşar, N. G. 1992. Sosyal hizmetlerde aile ve çocuk refahı alanı. MN Ofset, 199 s., Ankara.

Kurdek, A. L. 1991. Differences in ratings of childrens' adjustment by married mothers experiencing low marital conflict, married mother experiencing high marital conflict and divorce single mothers. Applied Developmental Psychology, 12, 289-303.

Kuyucu, Y. 1999. Anne-babası boşanmış ve birlikte yaşayan lise öğrencilerinin uyum sorunlarının karşılaştırılması. Yüksek lisans tezi (yayınlanmamış), Dokuz Eylül Üniversitesi, 159 s., İzmir.

Lengua, L. S. 2000. The additive and interactive effects of parenting and temparement in predicting adjustment problems of children of divorce. Journal of Clinical Child Psychology, 29, 232-244.

Lyngstad, T. H. 2004. The impact of parents' and spouses education on divorce rates in Norway. Demographic Research Article, 10 (5), 121-142.

Mackay, R. 2005. The impact of family structure and family change on child outcomes: A personal reading of the rearch literature. Social Policy Journal of New Zealand, 24, 111-133.

Mağden, D. ve Temel, F. 1991. Anne-babası boşanmış ve boşanmamış olan 7-9 yaş çocuklarının okul başarıları arasındaki farkların incelenmesi. Eğitim ve Bilim, 15, 36-43.

Mechanic, D. and Hansell, P. 1989. Divorce, family conflict and adolescents' well-being. Journal of Health and Social Behavior, 30, 105-116.

Morgan, S. P. and Pollard, M. S. 2002. Do parents of girls really have an higher risk of divorce. Sociology Department and Center for Demographic Studies, Duke University, 23 p., Atlanta.

Nazlı, S. 2000. Aile danışması. Nobel Yayın Dağıtım, 250 s., Ankara.

Neher, L. S. and Short, L. J. 1998. Risk and protective factors for childrens' substance use and antisocial behavior following parental divorce. American Journal of Orthopsychiatry, 68 (1), 154-162.

O'Connor, T. G., Caspi, A., Detries, J. C. and Plomin, R. 2000. Are associations between parental divorce and childrens' adjustment genetically mediated. American Psychological Association, 36 (4), 429-437.

Özgüven, İ. E. 1994. Üniversite öğrencilerinin evlilik ve eş seçmeye ilişkin tercihleri. I. Aile Kurultayı Kongre Kitabı, 378 s., Ankara.

Özgüven, İ. E. 2000. Evlilik ve aile terapisi. PDREM Yayınları, 344 s., Ankara.

Öztürk, S. 2006. Anne-babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri ilişkisi. Yüksek lisans tezi (yayınlanmamış), Dokuz Eylül Üniversitesi, 82 s., İzmir.

Öztürk, M. 2008. 99 sayfada boşanmış ailelerde çocuk. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 99 s., İstanbul.

Raley, K. and Bumpass, L. 2003. The topography of the divorce plateau: Levels and trends in union stability in the United States after 1980. Demographic Research, 8 (8), 245-260.

Rao, A. B. and Sekhar, K. 2002. Divorce: Process and correlates a cross cultural study. Journal of Comparative Family Studies, 33, 541-563.

Rogers, S. Z. and Deboer, D. D. 2001. Change in view income: Effect on marital happiness, psychological well-being and risk of divorce. Journal of Marriage and Family, 63, 458-472.

Rothrauff, T. C. 2005. Beliefs about intergenerational assistance following matters. Master thesis. University of Missouri, 84 p., Columbia.

Rutter, M., Silberg, J., O'Connor, T. and Simonoff, E. 1999. Genetics and child psychiatry: Emprical research findings. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 40, 19-55.

Salk, L. 2002. Bebeklikten yetişkinliğe çocuğun duygusal sorunları (Çeviren: E. Onur). Remzi Kitabevi, 256 s., İstanbul.

Sağıroğlu, Ş. M. 2009. Neden boşandılar. Talent Yayınları, 304 s., İstanbul.

Sander, M. R., Halword, W. K. and Behrens, B. C. 1999. Parental divorce and premarital couple communication. Journal of Family Psychology, 13 (1), 60-74.

Siegel, S. 1977. Davranış bilimleri için parametrik olmayan istatistikler (Çeviren: Yurdal Topsever). Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi Yayınları. 316 s., Ankara.

Smyth, B. and Weston, R. 2000. Financial living standards after divorce. Australian Institute of Family Studies, 23, 1-33.

Sprecher, S., Cate, R. and Levin, L. 1998. Parental divorce and young adults beliefs about love. Journal of Divorce and Marriage, 28 (4), 107-120.

Sucu, İ. 2007. Boşanmış kadınların boşanma nedenleri ve boşanma sonrası toplumsal kabulleri. Yüksek lisans tezi (yayınlanmamış), Sakarya Üniversitesi, 108 s., Sakarya.

Stewart, A. C., Vandell, D. L., Mc.Cartney, K., Owen, M.T. and Booth, C. 2000. Effects of parental seperation and divorce on very young children. Journal of Family Psychology, 14 (2), 304-326.

Steinberg, L. 2007. Ergenlik (Çevirenler F. Çok, H. Ercan, M. Artar, E. Uzar, S. A. Sevim, M. Bağlı, A. Aypay, T. Şener, R. Parmaksız, C. Satman, T. Yiğit ve E. G. Kapçı). İmge Kitabevi, 634 s., Ankara.

Şahinkaya, R. 1990. Türk aileleri hangi yönden farklılıklar gösterir. Aile Yazıları I (Derleyen: B. Dikeçligil ve A. Çiğdem). T.C Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 40-43, Ankara.

Şener, A. ve Terzioğlu, R. G. 2002. Ailede eşler arası uyuma etki eden faktörlerin araştırılması. T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 184 s., Ankara.

Uyar, S. 1999. Boşanmış bireylerin evlilik süreci ve bugüne ilişkin psikolojik sorunları üzerine bir araştırma. Yüksek lisans tezi (yayınlanmamış), Gülhane Askeri Tıp Akademisi, 84 s., Ankara.

Thornton, A. 1991. Influence of the marital history of the parents on the marital and cohabitational experiences of children. American Journal of Sociology, 96 (4), 868-894.

Timur, S. 1982. Türkiye'de aile yapısının belirleyicileri. Türk Toplumunda Kadın, Ekin Yayınları, 97-111, Ankara.

Turner, H. A. 2006. Stress, social resources and depression among never-married and divorced rural mothers. Rural Sociology, 71 (3), 479-504.

Yavuzer, H. 1999. Çocuk psikolojisi. Remzi Kitabevi, 366 s., İstanbul.

Yavuzer, H. 2004. Çocuğu tanımak ve anlamak. Remzi Kitabevi, 144 s., İstanbul.

Yavuzer, H. 2005. Ana-baba ve çocuk. Remzi Kitabevi, 262 s., İstanbul.

Yazan, Ü. M. 1991. İleri endüstri toplumlarında aile kurumu üzerine bir araştırma. Aile Yazıları II (Derleyen: B. Dikeçligil ve A. Çiğdem), T.C Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 457-475, Ankara.

Yazgan, Y. ve Yazgan, Ş. 2005. 250 soruda çocuk büyütmek. Milliyet Yayınları, 213 s., İstanbul.

Yıldırım, E. 2005. Bir modernite rüyası: Ailenin sonu mu. Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, 2 (8), 95-101.

Yörükoğlu, A. 2000. Değişen toplumda aile ve çocuk. Özgür Yayınları, 277 s., İstanbul.

Yörükoğlu, A. 2003. Çocuk ruh sağlığı: Çocuğun kişilik gelişimi, eğitimi ve ruhsal sorunları. Özgür Yayınları, 421 s., İstanbul.

Walczak, Y. and Burns, S. 2004. Boşanma ve çocuk üzerine etkileri (Çeviren: İ. Ersevim). Özgür Yayınları, 231 s., İstanbul.

Whiteside, M. F. and Becker, B. J. 2000. Parental factors and young child's postdivorce adjustment: A meta-analysis with implications for parenting arragements. Journal of Family Psychology, 14 (1), 5-26.

EK 1 EBEVEYN KİŞİSEL BİLGİ ve EĞİLİM FORMU

Bu çalışma T.C. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi Yüksek Okulu Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda tezli yüksek lisans kapsamında gerçekleştirilmektedir. Tez çalışması ile boşanma sürecindeki ebeveynlerin çocuklarına ilişkin düşüncelerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu temelde gerçekleştirilecek çalışmada ankete vereceğiniz içten ve doğru cevaplar sağlıklı bilimsel bilgi edinilmesini sağlayacaktır. Size ait bilgiler sadece bu araştırma kapsamında kullanılacak ve gizli kalacaktır. Araştırmaya katıldığınız ve bilgilerinizi paylaştığınız için teşekkür ederim.

Okan AYDIN

SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİLER

1. Cinsiyetiniz :

2. Yaşınız :

a. 20-30 yaş

b. 31-40 yaş

c. 41-50 yaş

d. 51 yaş ve üzeri

3. Eğitim durumunuz:

a. Okur-yazar, ilkokul mezunu değil

b. İlkokul mezunu

c. Ortaokul mezunu

d. Lise mezunu

e. Üniversite mezunu

5. Çalışma durumunuz:

a. Çalışmıyorum

b. Özel sektörde çalışıyorum

c. Kamu sektöründe çalışıyorum

d. Kendi işimde çalışıyorum

e. Emekliyim

6. Aylık ortalama gelir durumunuz:

a. Sabit bir gelirim yok

b. 0-500 TL arası

c. 501-1000 TL arası

d. 1001-1500 TL arası

e. 1501-2000 TL arası

f. 2001-2500 TL arası

g. 2501 TL ve üzeri

EVLİLİK DURUMU İLE İLGİLİ BİLGİLER

7. Eşinizle nasıl evlendiniz?

a. Görücü usulüyle

b. Flört ederek (Cevabınız "Flört ederek" ise 8. soruya geçiniz)

8. Flört sonucu evlendiyseniz, flört süreniz ne kadar sürdü?

a. 1 aydan az

b. 1-6 ay

c. 7-11 ay

d. 12 ay-24 ay

e. 25 ay ve üzeri

9. Boşanma davası açıldığında kaç yıllık evliydiniz?

a. 1-5 yıl

b. 6-10 yıl

c. 11-15 yıl

d. 16-20 yıl

e. 21 yıl ve üzeri

10. Kaçıncı evliliğiniz?

a. İlk b. İkinci c. Üçüncü ve sonrası

11. Evliliğiniz ile ilgili ilk zamanlardaki duygunuz ne idi?

a. Çok mutsuz

b. Mutsuz

c. Mutlu

d. Çok mutlu

12. Boşanma konusunda kararı kim verdi?

a. Eşim

b. Ben

c. İkimiz birlikte

13. Size göre en önemli boşanma nedeniniz nedir?

a. Ekonomik sıkıntılar

b. Cinsel yaşamdaki sorunlar

c. Eşimin sadakatsizliği

d. Eşimin madde bağımlısı

e. Eşimden şiddet görmem

f. Kendi ailemin evliliğimize yönelik olumsuz müdahaleleri

g. Eşimin ailesinin evliliğimize yönelik olumsuz müdahaleleri

h. Diğer (belirtiniz……)

14. Evliliğiniz süresince sorunların çözümüne yönelik profesyonel yardım (aile danışmanlığı vs.) aldınız mı?

a. Evet b. Hayır

15. Evliliğiniz ile ilgili şu anki duygunuz nedir?

a. Çok mutsuz

b. Mutsuz

c. Mutlu

d. Çok mutlu

16. Eşinizle ne kadar süredir ayrı yaşıyorsunuz?

a. 6 aydan az

b. 7 ay- 12 ay

c. 13 ay- 18 ay

d. 19 ay- 24 ay

e. 25 ay ve üzeri

17. Evliliğinizin devam etme ihtimali var mı?

a. Evet

b. Hayır

VELAYET İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELER

18. Çocuk sayınız nedir?

a. Tek çocuk

b. 2 çocuk

c. 3 çocuk

d. 4 çocuk ve üzeri

19. Boşanmanın gerçekleşmesi durumunda sizce velayet kime verilmeli?

a. Bana verilmeli

b. Eşime verilmeli

c. Vasi tayin edilmeli

20. Velayetin size verilmesi ile ilgili istek durumunuz nedir?

a. Çok istiyorum

b. İstiyorum

c. Kararsızım

21. Velayet kararı verilirken çocuğun/çocukların düşünceleri dikkate alınmalı mı?

a. Evet (Cevabınız "Evet" ise 23. soruya geçiniz)

b. Hayır

22. Bir önceki soruda cevabınız "Hayır" ise nedeni nedir?

a. Çocuğun/çocukların yaşının küçük olması

b. Çocuğun/çocuklarıma diğer ebeveynin etkisi altında kalması

c. Boşanma sürecinde çocuğun/çocukların sağlıklı karar verme ihtimalinin olmaması

d. Diğer (belirtiniz…….)

23. Velayet size verilmeli ise bunun sebepleri nedir?

a. Çocuğumun/çocuklarımın yaşının küçük olması

b. Çocuğuma/çocuklarıma daha iyi şartları sağlayabilecek olmam (eğitim, beslenme, giyim, ev vb.)

c. Diğer ebeveynin çocuğumu/çocuklarımı istismar etme riski olması

d. Çocuğum/çocuklarım ile daha yakın-sıcak ebeveyn-evlat ilişkisine sahip olmam

e. Velayeti alamamam durumunda nafaka ödemekte zorlanacak olmam

f. Diğer (belirtiniz……..)

24. Birden fazla reşit olmayan çocuk var ise velayetleri anne ve babaya ayrı ayrı verilebilir mi?

a. Evet b. Hayır

25. Velayet sizde kalırsa çocuk/çocuklar diğer ebeveyn ile ne sıklıkta görüşmeli?

a. Sadece mahkeme kararına göre

b. Mahkeme kararı önemli değil istediği zaman görüşebilir

c. Çocuk/çocuklar istediği zaman görüşebilirler

26. Velayeti almanız durumunda çocuğa/çocuklara kim bakacak?

a. Çalışmadığım için kendim bakacağım

b. Çalıştığım için çocuk kulübüne göndereceğim

c. Birlikte yaşadığım kişilerden yardım alacağım

d. Çocuk kendisine bakacak

e. Kardeşler birbirlerine bakacaklar

27. Velayeti almanız durumunda çocuğun/çocukların eğitimi ile ilgili düşünceniz nedir?

a. Sadece okula devam edecek

b. Okul dışında dershanede eğitim alacak

c. Okul dışında özel öğretmenden ders alacak

d. Okul dışında dershane ve özel öğretmenden eğitim alacak

e. Eğitimine devam etmeyip çalışması gerekecek

28. Velayeti alamamanız durumunda çocukla/çocuklarla ne sıklıkta bir araya gelmek istersiniz?

a. Sadece mahkeme kararına göre

b. Ben istediğim zaman

c. Çocuğum/çocuklarım istediği zaman

d. Velayeti alamazsam çocuğum/çocuklarım ile görüşmeyeceğim

29. Velayeti alamamanız durumunda çocuğu eğitimine vereceğiniz destek nedir?

a. Çocuğumun/çocuklarımın eğitimine her türlü maddi-manevi desteği vermeye devam edeceğim

b. Çocuğumun/çocuklarımın eğitimine maddi destek verecek güçte değilim

c. Çocuğumun/çocuklarımın eğitimine maddi destek verecek güçteyim ama vermeyeceğim

30. Velayeti alamamanız durumunda nafaka ile ilgili düşünceniz nedir?

a. Çocuğum için nafaka bağlanırsa düzenli olarak ödeyeceğim

b. Çocuğum için nafaka bağlanırsa düzenli olarak ödemeyeceğim

31. Velayeti alamamanız durumunda nafaka dışında çocuğa/çocuklara maddi destekte bulunacak mısınız?

a. Evet (Cevabınız "Evet" ise 33. soruya geçiniz)

b. Hayır

32. Bir önceki soruda cevabınız "Hayır" ise bunun nedeni nedir?

a. Ödeyeceğim nafaka çocuğumun/çocuklarımın giderleri için yeterli olur

b. Çocuğum/çocuklarım için vereceğim maddi desteği eşim kendisi için kullanır

33. Velayeti alamamanız durumunda eşinizin çocuğunuz ile görüşmenizi engelleyeceğini düşünüyor musunuz?

a. Evet b. Hayır

34. Boşanma sürecinden en fazla kimin olumsuz etkilendiğini düşünüyor musunuz?

a. Kendim

b. Eşim

c. Çocuk/çocuklar (Cevabınız "Çocuk/çocuklar ise 35. soruya geçiniz)

d. Diğer (belirtiniz……)

35. Bir önceki soruda cevabınız "Çocuk/çocuklar" ise bunun için profesyonel yardım aldınız mı?

a. Evet b. Hayır

GELECEK İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELER

36. Çocuğunuzun/çocuklarınızın nasıl bir evlilik yapmasını tercih edersiniz?

a. Görücü usulü ile evlensin

b. Flört ederek evlensin

c. Evlenmese de olur

d. Diğer (belirtiniz……)

37. Boşanma sürecinde olmanız çocuğun evliliğe bakışını nasıl etkiler?

a. Olumlu b. Olumsuz c. Etkilenmez

38. Boşanmanız durumunda yeniden evlenmeyi düşünür müsünüz?

a. Evet

b. Hayır

39. Bir önceki soruda cevabınız "Evet" ise çocuğunuz/çocuklarınız bundan nasıl etkileneceğini düşünüyorsunuz?

a. Olumlu b. Olumsuz c. Etkilenmez

EK 2 ÇOCUK BİLGİ FORMU

Sevgili küçük, bu çalışmada dokuz-on iki yaşları arasındaki çocukların anne babalarının ayrılık süreçlerinden nasıl etkilendikleri konusu araştırılmaktadır. Araştırma sonuçlarının, anne babası ayrı yaşayan çocuklar için yapılacak çalışmalarda büyüklere yardımcı olacağına inanılmaktadır. Bu amaçla hazırlanan bilgi formunda ve uyum ölçeğinde cevaplandırılması kolay, kısa sorular vardır. Her sorunun altına veya yanına cevap seçenekleri sıralanmıştır. Bunlardan uygun olanı bulup, işaretlemelisin. Verdiğin cevaplar gizli tutulacak, araştırma dışında hiçbir yerde kullanılmayacaktır. Sonuçların güvenilir olması vereceğin cevapların içtenliğine bağlıdır. Katkıların için çok teşekkür ederim.

Okan AYDIN

1. Cinsiyetin:

a. Kız b. Erkek

2. Yaşın:

a. 9 b. 10 c. 11 d. 12

3. Doğum sıran:

a. İlk çocuğum b. Ortanca veya ortancalardan biriyim c. Son çocuğum

4. Sahip olduğun kardeş sayısı:

a. Tek çocuğum

b. 1 kardeşim var

c. 2 kardeşim var

d. 3 ve daha fazla kardeşim var

5. Anne-babanın ayrılacağını sana kim söyledi?

a. Annem söyledi

b. Babam söyledi

c. Anne ve babam birlikte söylediler

d. …….. söyledi (belirtir misin?)

6. Şu anda kiminle yaşıyorsun?

a. Annemle b. Babamla

7. Birlikte yaşamadığın ebeveynin ile görüşüyor musun?

a. Evet b. Hayır

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	:Okan AYDIN
Doğum Yeri	:Ankara
Doğum Tarihi	:25.07.1981
Medeni Hali	:Bekar
Yabancı Dili	:İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise	:İncirli Lisesi (1995-1998)
Lisans	:Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu (1999-2004)
Yüksek Lisans	:Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi (Çocuk Gelişimi ve Eğitimi) Anabilim Dalı (2008-2009)

Çalıştığı Kurum :Adalet Bakanlığı Ankara 2. Aile Mahkemesi (2005-)